

August Jakobson

**MEIE
ELU**

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

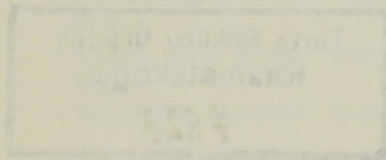
MEIE ELU

Duplam

AUGUST JAKOBSON

MEIE ELU

DRAMAATILINE JUTUSTUS

RK

„ILUKIRJANDUS JA KUNST“

TALLINN 1949

TEGELASED:

- JUHAN HOSEA — Haaviku talu peremees, keskmik, Ojakääru külanõukogu esimees, eruseersant
- MARIA — tema vanem õde, lesk
- LIISA — tema noorem õde, aktivist, sõjast osa võtnud meditsiinilise õena
- PEETER KARM — uusmaasaja, Lindi valla parteiorganisaator, erukapten
- LINDA — tema naine, aktivist, sõjast osa võtnud meditsiinilise õena
- MIHKEL KALLAS — Lindi valla täitevkomitee esimees, uusmaasaja, endine partisanisalgakese pealik
- JAKOB TIITUS — Lindi valla täitevkomitee sekretär, endine talusulane, sõjast osa võtnud reavõitlejana, hiljem Meie Elu kolhoosi esimees
- KAASIK — miilitsaleitnant, sõjast osa võtnud vanemseersandina
- MADIS SARAPIK — endine pops, hiljem Meie Elu kolhoosi juhatuse liige
(*Sarapiku-isa*)
- KRISTJAN SAULEP — Mäelt-talu peremees, hallparun
(*Mäelt-Vähk*)
- PAAVEL SAULEP — Ulalt-Mäe talu peremees, hallparun
(*Kohtumees*)
- KADRI — Kristjani naine
- EEVA — Kristjani tütar, fašisti lesk
- ALTOA KAAREL
- ALTOA HERMANN
- IHANDU MADIS
- KAUTSI REIN
- VÄLJAOTSA SIIM
- KIRJU PEARÄTIGA NAIN
- VANEM NAIN
- KOOLMEISTRI ANTS
- KRUUSA JURI
- VARESE SANDER
- kehviktalupojad, hiljem kolhoosi liikmed
- keskmiktalupojad, hiljem kolhoosi liikmed

JAAN MAIDE

— röövsalga pealik, endine kodanliku armee ohvitser ja mõisasüdame omanik

JOOSEP URM

— röövsalga liige, endine alevipoodnik ja majade-omanik

KAABUGA RÕOVEL

KOOSOLEKUST OSAVÕTJAD

(noorukid, tüdrukud jne.)

KAKS NOORT MILITSIONÄÄRI

Tegevuskoht: Eesti küla

Tegevusaeg: september — november 1947. a.

Esimene pilt

---

*Karmide elutuba — väike kandiline ruum, millest viib välja kaks ust: pahempoolne võõrusesse, parempoolne tagakamb-
risse. Seinad on alles krohvimata; akna all seisab kitsas pulka-
dest postament lillede jaoks, keset põrandat asetseb linaga
laud, millel põleb kõrgejalgne õlilamp. Hiline õhtu; väljas
on pime ja vaikne.*

MIILITSALEITNANT KAASIK (*umbes 35-aastane sügavate näojoon-
tega mees vormirõivais; istub laua juures, koputab sõrmedega
hajameelselt vastu tuhatoosi, näib millegi üle mõtisklevat*).

SARAPIKU-ISA (*valge habemega taat; istub Kaasikust veidi kauge-
mal, väljaspool põrandale langevat valguseringi, suitsetab, pop-
sides aeglaselt piipu*).

LINDA KARM (*keskmist kasvu valgetverd naine — heatahtlikult
muiul: üks neid inimesi, kes näivad kogu aeg midagi kuulavat
või vaatlevat; talitab kummuti juures, läheb akna alla, heidab
pilgu eemal laiuvatele põldudele; pikkamisi, nagu ikka siis,
kui öeldakse midagi hinges kääriva rahutuse peletamiseks*):
Jah, kell ei olegi ju veel kuigi kaugel, aga pole enam midagi
näha isegi üle maantee.

SARAPIKU-ISA: Eks ta ole ju kah küllalt hiline aeg — september
käes. Tuul tõuseb ja pilved lähevad raskeks, vaat kui toob
öösel veel vihmagi kaela...

LINDA: Ei usu. Metsa kohal... tähed aina siravad. Ja oleks ju
lausa hull — ettevalmistused tehtud, masingi platsis...

SARAPIKU-ISA: Või need sügisesed ilmad su ettevalmistustest
hoolivad. Ega ole vähe kordi olnud, kus jääb põllule kõik —
orasesse kasvanud vili redelitele ja rakule ligunenud kartulid
vagudesse...

KAASIK (*ikka kuidagi hajameelselt, mõtted hoopis mujal*): Kas on juba kokku veetud... kogu küla ulatuses?

SARAPIKU-ISA: Oh, kus sa sellega! Ega's kõik siia, peksupaiku tuleb meil ka tänavu hoopiski mitu-setu. (*Torgib veidi aega ummistuma kippuvat piipu, muigab korruga lõbusalt.*) Oleksid pidanud nägema, mihukese hoo ja üksmeelega see meil läks! Ei torisemist ega midagi. Ja usu või ära usu, aga kõige usinamalt lõhkus tööd teha... tead kes?

KAASIK: Noh?

SARAPIKU-ISA: Va Saulepi Krissan oma suguseltsiga! Eeva-prouagi oli tolmune nagu tont... Ja perenaine ise kah — hambad risti, aga ühtki halba sõna ep olnud kuulda. (*Paus.*) Ainult et Vana-Paavel, Kohtumees — tema oli ehk veelgi ivake sõna-ahtram kui alati.

KAASIK: Ahah, või Mäelt-Vähk lõhkus nii virgalt-usinalt! Vaata aga, vaata. (*Süütab paberossi, suitsetab; Lindale.*) Kas Peeter sul läks ainult täitevkomiteesse või ka kuhugi mujale?

LINDA: Pidi minema... ainult täitevkomiteesse. (*Seletab.*) Kallas-Mihkel saatis sõna — seltsimees Tiitus käis kutsumas. Vist selle kavatsusel oleva varumiskümnapäevaku küsimuses... Sul on rutt, nagu paistab? Lähed ehk kah sinna.

KAASIK: Ei, ruttu mul pole. Ja sinnaminekuks olen ivake väsinud.

SARAPIKU-ISA: Eks nad seal vist istuvad jah, ja... arutavad. Vaatasin Varese karjamaa kohalt tagasi — esimehe aknad ergasid nagu silmad... kaks kõrvuti.

LINDA (*korruga elavnedes*): Eks ole, Sarapiku-isa, meie vallamaja aknad on tõesti justkui silmad! Tulin eile umbes samal ajal Kuu-sikult, ja siis oli seal jälle nõupidamine. Nagu mingisugune koletu suur loom oleks enda seal nõlvakul pikali seadnud — aina vahtis mulle otsa. (*Vaatab oma sõnadele kinnitust otsides jälle aknast välja; äkki tasakesi.*) Ja kui selgesti tuleb vahel meelde, kuidas ma teda vanasti kartsin! Isegi sõja ajal... mõnikord... kui ma väga väsinud olin, kippus see mind... kiusama...

SARAPIKU-ISA: Kartsid — mida? Vallamaja? Tohoh, mis sa siis sellest kartsid?

LINDA: Ei tea isegi. Aga eks vist sellepärast, et sinna oli kokku

kogutud kõik see hirmus tähtis ja hirmus kuri, mille vastu meietaolised pidid hästi aupaklikud ja alandlikud olema. (*Vaikib jälle hetke.*) Ainult Vana-Paavlit kartsiime me... veel rohkem kui vallamaja.

SARAPIKU-ISA: Ahah, teda siiski... veel rohkem?

LINDA: Jah, teda kartsiime siiski veel rohkem. (*Naerab tahtmata, jutustab.*) Vahel oli, et juhtusime — kui ta kirikust tuli — maantee ääres kive pilduma või niisama lusti lööma. Ja järsku näeme: Ulalt-Mäe Hall kihutab rõngas kaelaga kaasiku varjust välja, vedruvankri rattad aina läigivad päikese käes... Ema meil kasvatas paaril peenrajupil kanepit... Ja kui siis juhtusime Vana-Paavli möödasõidu ajal oma koduvärava läheduses olema — kohe kanepisse ja kükakile... Hingatagi ei julgenud enam! Ja südamed — kuidas kloppisid!

SARAPIKU-ISA: Jah-noh, Vana-Paavel! Ega's teda peljanud teie üksi, lapsenatikased, teda pelgasid isegi elatanud eided ja habemetega ätid. Kutsutakse teda ju praegugi vahel Kohtumeheks, aga vanasti ta see ju oligi: igal neljapäeval jättis tüdrukud-sulased tööperemehe hoolde, riputas raha kaela ja sõitis keisri kulli alla õigust mõistma. Ja ega ta ju salanudki, mihukest sorti seaduste järele ta oma otsuseid tegi! Kellel vägi, sellel võimus, kellel kukkur, sellel kohus...

LINDA (*uuesti häält tasandades*): Jah... Ja üldse, — olime sel ajal nõndaviisi hirmu täis mitte üksi vallamaja ja Vana-Paavli ees, seda hirmu tundsiime me igal pool! Tallatud ja sõtkutud karjakoppelgi oli meile kardetud kohaks — käisime sealt lilli toomas nagu varastades, pöösataguseid kaudu, et keegi ei juhtuks nägema... (*Kaasikule.*) Aga mis seal kõnelda! Eks sa ise ole samuti üles kasvanud... popsilossis...

KAASIK (*raputab naeratades pead*): Mina? Ei! Minu isa oli alevis kingsepaks ja ema käis apteekri ja poemehe mamslile tubasid koristamas...

SARAPIKU-ISA: Kingsepp alevis ja pops külas, — eks need asjamehed pidanud endid vanasti ju tõesti hoopis lahkuminevaks rahvaks.

LINDA (*ikka veel mälestuste mõju all*): Jah... Vennas Oskar oli meist teistest aga siiski julgem! Kui meie aina värisesime, ütles

tema, et... tulgu sealt peale Vana-Paavli enda kas või Ulalt-Mäe punane pullgi — tema ei karda ka seda mitte! (*Tõmbab sõrmega kuuldavalt krudistades üle higistava klaasi.*) Jah... Ja nii ta oli kogu eluaja, kuni nad ta... lõpuks ikkagi maha murdsid...

SARAPIKU-ISA: Sedakesti küll — kuni nad ta lõpuks ikkagi maha murdsid... Aga kui kahju temast ka poleks, hea siiski mõelda, et ta varises mulda lahingut lüües... oma asja eest! Mina, näed, ei saa aga tunda sedagi tröösti — Mardi ja Henriku võttis tsaar ja mattis nad Ida-Preisimaa soodesse, Juljuse mobiiliseeris Pätsu-härra ja tema pidi pea nende oma mõisasüdame-meeste huvide eest mättale panema...

KAASIK: Ma olen siin veel enam-vähem võõras inimene... ja sinu ja Juhani jutustused olen kah unustanud... Kuidas see temaga juhtus, su venna Oskariga?

LINDA: Ega päris selgesti ei tea tema loost ju keegi... Käis enne nõukogude korda ühes Peetriga ehitustöödel — ütles, et hallparunitele vilja kasvatama ei hakka! — Neljakümnendal aastal laskis endale koha välja mõõta just sealt, kus omal ajal meie hurtsik seisis... (*Paus; pikkamisi.*) Ei saanud ta oma maalapil aga peremees olla kuigi kaua! Kord öösel koduteel tungiti talle Veski heinamaade vahel kallale. Kuuldi küll vastastikust laskmist, aga appiminek jäi hiljaks. Ja sellest saadik pole temast kostnud ei musta ega valget...

KAASIK: Kuulujutte polnud kah mingisuguseid?

LINDA: Kes seda õieti teab — Peeter ja mina, me olime ju siit ära, Juhan ja Liisa samuti. Maria ei usu ta surma aga veel praegugi ja aina ootab...

SARAPIKU-ISA: Ei siin kostnud midagi ka sel ajal, kui teie ära olite. Tehti, ja peeti suu.

KAASIK: Ja mõistuse poolest jäi su vennanaine nõdraks kohe selle õnnetuse järel?

LINDA: Ei, mitte kohe.

KAASIK: Miks ta ei evakueerunud?

LINDA: Miks? Ütlesin ju, et ta ei usu Oskari surma — ootas juba siis, nagu teeb seda praegu.

KAASIK: Jah, mõistan. (*Paus.*) Laps suri vangilaagris?

LINDA: Seal tema sündis ja seal tema suri... Kuidas, seda ei tea jälle keegi... ta ise ei taha aga sellest rääkida...

SARAPIKU-ISA: Kas ta... mäletabki seda enam...

KAASIK (*põristab jälle sõrmeotstega hajameelselt vastu tuhatoosi serva, tõuseb äkki, astub Linda juurde*): Vaata... mul jäi sinust sõja ajal nii õppelaagris kui hiljem rindel mitmel ja mitmel korral mulje, et sa oled tubli tüdruk... (*Veidi järsult.*) Tuleb nimelt arvata, et see saladus on nüüd selgumas.

LINDA (*vaatab Kaasikut suurte, kohkunud silmadega*): Kuidas?... Kas te siis... leidsite ta... mu venna Oskari?

KAASIK: Jah, nii see on — me leidsime ta.

LINDA: Kust te ta leidsite?

KAASIK: Endiste mõisa heinamaade tagant... nagu seda kohta siin nimetatakse...

SARAPIKU-ISA: SokuPADrikust?

KAASIK: Jah. (*Vaikus.*)

LINDA (*alles tükikese aja pärast, kurku pigistavat tunnetepurset tagasi surudes*): Nõnda et ta on siis... seal?

KAASIK: Seal.

SARAPIKU-ISA: Kas on juba teada ka see, kes selle teo tegi?

KAASIK: On. Kolonel-leitnant Maide, see nõndanimetatud Mõisa-Maide. (*Jutustab.*) Läks võssa röövliks juba neljakümne esimese aprillis. Okupatsiooniajal sigatses avalikult, meie tagasi jõudmisel... kadus uuesti. Seni liikus ringi ja varjas end siit eemal, lõunapoolsetes maakondades, paar-kolm nädalat tagasi kolis aga jälle kodukoha lähedusse. — Arvatavasti lootuses, et võib end siin leiva ja leivakõrvasega varustada pisut vähema vaevaga kui võõras ümbruses.

SARAPIKU-ISA: No-jah, küllap ta seda võibki. Vanu sõpru leidub tal siin nii mäe jalal kui mäe harjal... Kuidas see lugu selgus?

KAASIK: Selgus see nõnda, et mindi liiga julgeks. (*Jutustab jälle napsõnaliselt.*) Möödunud nädalal kimbutati soode vahel autot, mis tõi kooperatiivile kaupa. Briketitööstuse mehed läksid appi. Püüdsid ühe hundi kinni. Mehike lootis kergemat karistust ja asus kohe tunnistusi andma. Lahtikaevamise toimetame... arvatavasti mõne päeva pärast. (*Väljast kuulduv samme ja val-*

jusid rõõmsaid hääli; rutates.) Praegu ei maksa sellest veel kellelegi kõnelda.

SARAPIKU-ISA: Noh, kuhu me's seda... laiutama läheme? Aga Peetrile ja Mihklile... ju ikka võib?

KAASIK: Nead... juba teavad.

MIHKEL KALLAS, PEETER KARM, JUHAN HOSEA, JAKOB TIITUS (*astuvad hetk hiljem tuppa*).

PEETER KARM (*keskmist kasvu, tõmmu mees — uusmaasaaja ja valla parteiorganisaator; räägib vähe, kuulab aga kõike tähelepanelikult, nagu kartes midagi kõrvust mööda lasta*): Näe, külalised... Tervist, Sarapiku-isa. (*Kaasikule.*) Kus sina, leitnant, siis ringi reisis? Meie siin valmistame endid ette vägevaks hoogtööks, tema aga kaob nagu tina tuhka.

KAASIK (*ulatab käe ka teistele uustulnukatele; pisut kinniselt*): Oli ivake asjatalitamist... alevis ja linnas.

PEETER KARM: Noh-jah, eks neid asjatalitusi ju ole muidugi. (*Kaaslastele.*) Istuge, mehed.

TIITUS (*palja pealaega, suule rippuvate kollaste vuntsidega, pisut kühnus õlgadega keskealine kehviktalupoeg; patsutab Sarapiku-isaile õlale*): Noh, naaber, — taevas läheb selgeks nagu kuppel, homme on lausa lust masinale rihmad peale tõmmata! (*Pöördub samas Kaasiku poole.*) Ema sul muidugi kõneles — Altoa poisid vedasid kohale ka sinu nabad.

JUHAN HOSEA (*kuivetu, tusasena näiv, paistab alati midagi endamisi juurdlevat või kaaluvat; tõmbab vaba tooli lauast eemale, istub, vahib silmi kissitades otse enda ette*).

KAASIK: Ei, kuulen seda esimest korda. Pole saanud veel mahti kodus käia. (*Muigab lühidalt.*) Nojah, mis seal's muud, kui pean neile südamest suur tänu ütleva...

MIHKEL KALLAS (*laiade maadlejaõlgadega, jonnakalt püsti hoiduvate kollakaspruunide juustega hiiglane — endine partisanisalgakese pealik, praegu valla täitevkomitee esimees; ei püsi kunagi rahulikult paigal ega lase rahulikult paigal seista ka läheduses asetsevatel esemetel: armastab kõnelemise ajal edasi-tagasi käia ja mööblit paigast teise nihutada — tõstab toole, tõukab jalaga taburette; kärarikkalt*): Selge, selge, et sul tuleb neile patsi lüüa — nad on tõesti nagu kullatükid! Ja asu-

sid kallale nõnda, et kellelgi polnud aimugi... hahaha! (*Haarab aknal seisvast uhmrast selle raske vasknuia, kaalub käes.*) Ütlesin ennist Peetrile ja Jaagupile... ja Juhanile — kui ilmad vähegi lubavad, lööme siinsed normid sirgeks kõige enam paari nädalaga. Kuusikul, Kiisal ja Kurnal on samuti varsti valmis, Ahvena ja Ojakalda taadid algavad kah homme. (*Viskab uhmrinuia õhku, püüab seda järskude, nagu haaravate liigutustega.*) Eks siis vaatame, kas jääme nagu mullu seitsmendale kohale, või vinname endid siiski ivake ettepoole. (*Peatub Sarapiku-isa ees, ajab jalad harki.*) Mis sa, Madis, vana rebane, arvad — vinname endid ettepoole või ei vinna... ah?

SARAPIKU-ISA: Noh, pagan, ei vinna nüüd! Kui kätte võtame, küllap vinname!

TIITUS: Õige, naaber, seal pole kaheldagi — vinname, vinname! Ja mitte lihtsalt ettepoole, vaid esimesele kohale vinname!

JUHAN HOSEA (*kehitab õlgu, irooniliselt*): Esimesele kohale? Seltsimees täitevkomitee sekretär seab siiski liiga suure eesmärgi...

MIHKEL KALLAS (*pöördub kandadel*): Sina muidugi ei usu, ah?

JUHAN HOSEA: Kas see on siis üldsegi nii hirmus tähtis?

MIHKEL KALLAS: On! Kuidas siis mittel!

JUHAN HOSEA: Ega sinna esimesele kohale mahu niikuinii kogu maakond korruga. Ja eks me ole siin kõik oma inimesed... Minu mõtte järele on kõige tähtsam see, et me töötaksime ja teeksime rõõmsa meelega!

PEETER KARM, LINDA (*seisavad kõrvuti akna all, kuulavad vaikides*).

SARAPIKU-ISA: Ja miks pagana pärast me ei peakski siis töötama ja tegema rõõmsa meelega, — nüüd, kus oleme ju ise kõige algus ja kõige ots.

MIHKEL KALLAS: Täitsa õige! Aga veelgi tähtsam on siiski see, et me töötaksime mitte rõõmsa meelega ja venides, vaid rõõmsa meelega ja... tuhat-tulise hooga! (*Lööb lahtise peoga tugevasti vastu toolileeni.*) Jah! Ja enne veel kui põhukuhjad on mööda küla laiali veetud, kõneleme jälle üsna kõva häälega... neist kolhoosigi asjadest!

SARAPIKU-ISA: Ahah, ahah, vaat see ongi, mis mu ka täna siia kuulutama ajas... Kas panete's nüüd ikka asja hakkama?

MIHKEL KALLAS: Paneme, Sarapiku-isa! Kindlasti paneme!

TIITUS: Jah, naaber, nüüd paneme hakkama! Ja niisuguse hooga veel, et meil, kõvade kontidega vanadel, tuleb lausa sörki lasta, kui sõpradest-seltsimeestest ei taha maha jääda! (*Naerab lõbusalt, silitab oma lambivalguses läikivat pealage.*)

SARAPIKU-ISA (*noogutab kiitvalt*): Nõnda jah, maha jääda enam ei tohi!

KAASIK: Nii et ettevalmistustega selleks... hakkate lõpule jõudma?

MIHKEL KALLAS: Selge! Hakkame! Suurema osaga on kõneldud päriski põhjalikult, peamiselt nendega, kes jääksid südamikuks.

KAASIK: Ja kes need oleksid?

MIHKEL KALLAS (*loeb sõrmedel*): Noh... Alতোa poisid, Ihandu Madis, Raba Joosep, Väljaotsa ja Kautsi omad. Siis veel Kantri, Liiva, Reedikusauna ja Niidu peremehed. Ivakese kahtlusega on nõus ka Koolmeistri, Kruusa ja Varese rahvas. Sinna juurde muidugi meie ise... Ja küllap varsti poevad meile ligi Veereküla rasvased keskmikudki, kes praegu veel oma võitlemist võitlevad ja eitedega aru peavad.

PEETER KARM (*naeratades*): Jah, üsna hulk rahvast, eks ole?

MIHKEL KALLAS: N-noh, või veel!

SARAPIKU-ISA: Asi ep ole halb, see on küll õige... Aga üks kibedaid kahtluse-ivakesi ole inimestes ju praegugi... Ja rääkida tuleb, pojukesed, rääkida ja seletada tuleb veel nii mõndki küsimust!

JUHAN HOSEA: Kahtluse-ivakesi? Mitte kahtluse-ivakesi, vaid lausa segadust on inimestes veel küll ja küll!

MIHKEL KALLAS (*peatub kõneleja ees*): Soo? Nii! Ja mis osas nimelt, luba küsida?

JUHAN HOSEA: Mis... osas? Jõuan seda sulle vist üles lugeda! (*Kehitab õlgu.*) Kõige uuega harjumiseks ja kohanemiseks on tarvis aega. (*Paus.*) Meie siin... kipume selleasemel kihutama! Ja mitte üksi kihutama, vaid isegi seda või teist üle parda litsuma!

MIHKEL KALLAS: Noh, noh, noh, mis sa, vennas, jälle liialdad! Kõigepealt: Mäelt-Vähja ja Kohtumehe kõrvale jätmine pole kellegi üle parda litsumine! Ja teiseks — inimesed on omaette

arutanud ja kaalunud juba kaks aastat, nüüd on neid vaja hästi kõvasti liikuma panna ja ... kõik!

JUHAN HOSEA: Käi ringi ja kuula lahtiste kõrvadega.

MIHKEL KALLAS: Olen vist sinu arvates aina karvamütsi kandnud ... ah!

PEETER KARM (*Juhan Hoseale*): Ka minule paistab, et sa kipud pisut ... noh ... suurendama. Meeleolud on mõnes peres tõesti natuke segasevõitu. Aga kas sa loodad, et need venides ja venitades selgemaks saavad? Seda enam, et neid meeleolusid ei märka mitte üksi meie, vaid ka meie vastased!

JUHAN HOSEA: Minu mälu järele on meie korduvalt märku antud: kiirustada külas ei tohi!

PEETER KARM: Kunstlikult, bürokraatlikult kiirustada — seda muidugi ei tohi. Kiirustada aga teadliku propaganda, mõistliku selgitustöö kaudu, — ma ei mäleta, et keegi oleks meid selle eest hoiatanud!

MIHKEL KALLAS: Õige, Karm! (*Uuesti Juhan Hoseale.*) Utle mulle ... ja räägi puhtast südamest: miks sa, mees, viimasel ajal igas asjas nii suureks kahtlejaks oled hakanud? Peaksid olema eeskujuks heas mõttes, kipud aga selleks muutuma pahas mõttes!

JUHAN HOSEA: Ahah, või kipun eeskujuks muutuma pahas mõttes? (*Ootamatu vimмага.*) Sinu kombel rõngas kaelaga traavi lasknud pole ma muidugi kunagi!

PEETER KARM: Seda küll, vennas, — tormaja pole sa olnud. Aga hoopis kindlamal sammul oled sa oma astumist siiski astunud! Omal ajal Vana-Paavli pesamunadega maanteel esimesi kaklusi kakeldes ja hiljem nendega sõjas rinnutsi koos olles kohkusid sa küll väga harva tagasi ka kuitahes suurte raskuste ees ... haletsema ei kippunud sa oma vastaseid aga mitte iialgi! (*Vaatab sõpra terase pilguga, nagu usutledes.*) Millest, vennas, järsku niisugune muutus?

JUHAN HOSEA (*tunneb end ilmselt ebamugavalt, kehitab õlgu*): Noh ... üks asi on poisikeste kombel kakelda või lahinguväljal sõda pidada, teine asi on aga asjalik ja kaine rahuaaja töö!

PEETER KARM: Õige. Aga kindlasti pole see, mis tänapäeval meie Eesti külades sünnib, hoopiski mitte vähema tähtsusega kui

see, mis sündis siin hiljutiste otseste lahingute ajal — murrame praegu uutele rööbastele ja radadele mitme tuhande aasta pikkust ajalugu! (*Naeratab lühidalt, pisut karmilt.*) Kas sa arvad, et see on naljaasi? Kas sa arvad, et kõik selle hiiglaürituse ulatuses peab minema juba praegu nagu hästi õlitatult... nii inimeste teadvuses kui nende südames?

MIHKEL KALLAS: Jah! Või peame vist — kui sinu mõtlemist mööda talitada — kogu sõidu seisma panema sellepärast, et mõni Jaan või Indrik, mõni Siim või Kaarel ei taha mitte kuidagi oma pärisperemehe õigustest lahti ütelda ja ajab sõrad kõigele uuele vastu? (*Mäletab järsku midagi, võtab põuetaskust kortsunud paberilehe, ulatab selle Kaasikule.*) Säh, võim! Uus läkitus neilt, kes oma viimseid jooksukraave kaitsevad!

KAASIK (*paneb prillid ninale, loeb pikkamisi; siis — asjalikult*): Ahah... Nii et ähvardatakse meie tänavust punavoori... juba tükk aega ette!

LINDA (*vaikib seni; tasakesi*): Kas jälle Mõisa-Maide?

KAASIK: Tema. (*Pistab paberi taskusse.*)

JUHAN HOSEA (*tõuseb, muigab kõveralt-vimmaselt, vägisi esiletungiva tigidusega*): Noh, seal see nüüd on! Selle asemel et kogu tähelepanu kõigepealt nende maidede peale pöörata — traav lahti!

MIHKEL KALLAS: Sohh? Nii? Annad viimaks veel sedagi nõu, et paneme mõne liiga pika veoga kahtleja ja mõne täitanud röövli pärast lihtsalt pillid kotti ja... valmis? (*Võtab Juhan Hosea mantlihõlmast kinni.*) Anna andeks, vana sõber, aga sa vead ju viltu kogu kerega! Ko-gu kerega!

JUHAN HOSEA: Ah arvad? Ei tea, kas ikka vean! (*Paus; kellelegi otsa vaatamata.*) Minu kanti tulijaid ei ole?

PEETER KARM: Hakkad juba astuma?

JUHAN HOSEA: Mis siin's... enam. Head õhtut. (*Pöördub, lahkub pahural sammul.*)

PEETER KARM (*läheb külalist saatma, tuleb hetke pärast tagasi; mõtlikult*): Meie seersant oli täna ju lausa norimise meeleolul!

KAASIK: Oli küll.

TIITUS (*vaatab põrandale, viivitades*): Nojah, süda kipub tal viimasel ajal vist... kaheks pragnema...

SARAPIKU-ISA (*istub jälle ettepoole kühmus õlgadega, ei lausu midagi*).

MIHKEL KALLAS (*pahuralt*): Eeh! (*Paus; ajab enda sirgu.*) Hästi! Hüppan sinna juba homme sisse ja pean talle niisuguse jutluse, et tal sellest muhk kuklasse kargab!

SARAPIKU-ISA (*Tiitusele*): Seal on sul õigus — süda kipub tal kaheks, mehikesel... (*Ajab enda pikkamisi püsti, ulatab Peet-rile ja Lindale käe.*) Noh, tubli, lapsed, hakkan siis kah tasapisi astuma... (*Silub mõttlikult habet, tahab nagu veel midagi lisada, ei tee aga seda.*) Head õhtut.

TIITUS (*tõuseb samuti*): Kannata n'd, naaber, kuhu's minagi jään!...

MIHKEL KALLAS (*vaatab kella*): Jah, aeg ongi juba hiline... Läki siis pealegi ja kõbime oma teed!

(TIITUS, MIHKEL KALLAS, KAASIK ja SARAPIKU-ISA — lahkuvad.)

PEETER KARM (*läheb külalisi saatma*).

LINDA (*pöördub jälle akna poole, vaatab üksisilmi välja.*)

PEETER KARM (*jõuab varsti tagasi tuppä, astub naise kõrvale, asetab käe selle pihale; tõsiselt, usutledes*): Noh, tüdruk?

LINDA (*hakkab korraga nuuksuma; viimaks kogeldes*): Kaasik kõneles enne teie tulekut... Nüüd ta on siis leitud!

PEETER KARM: Mõtled Oskarit? Tean, kallis, — kuulsin juba päeva paar tagasi, aga polnud südant sulle kohe kõnelda. (*Silitab Linda juukseid.*) Võitlesime... Ja kaotasime oma võitlustes nii mõnegi tubli seltsimehe. (*Paus.*) Ja võitleme praegugi... Ja pole kahtlust, et kaotame veel nii mõnegi tubli seltsimehe.

LINDA: Aga millal... millal see kord lõpeb!

PEETER KARM (*ei vasta kohe; siis — pikkamisi*): Millal see kord lõpeb? See lõpeb siis, kui me oleme maailmas täitsa kindlalt ja tugevalt maksma pannud oma korra ja... oma õiguse! (*Tõstab naise näo hellalt enda poole, silitab jälle selle juukseid.*)

Teine pilt

Haaviku talu rehetuba, — seinad suitsunud, parred lae all süsimustad, mööbliks pikk söögilaud ja lihtsad, kodusel teel valmistatud toolid. Pahemat kätt uks kambrisse, paremat kätt rehalasse; otseseinas, kambriukse läheduses — uks võõrusesse, sellest veidi eemal väike kuue ruuduga aken, mille kaudu tungib sisse sinakat õhtuhämarust. Pahema seinä ääres pliit ning madal ahi kummile viiva redelikesega; suurte puuvarnade ja seinapalkidesse löödud naelte otsas ripub tööriideid ja hobuserakmeid. — Aeg: mõni päev hiljem; kaugelt põldude tagant kostab rehepeksumasina ühtlast, lõbusana tunduvat undamist ja ümber maja kohisevad üksikud järsud tuulehood, seda aegajalt nagu tugevasti tõugates.

MARIA (pikka kasvu, aeglaste liigutustega tõmmu naine — Juhan Hosea vanem õde; ta on okupatsiooniaastail vangilaagrites vaimuhaigeks vintsutatud ja ootab ikka veel sõja esimestel päevadel kadunuks jäänud meest; askeldab pliidi juures, valge rüü ümber pea seotud, kuuleb võõrusest samme ja ruttab tulijale uksele vastu, kohendades end kärvesti teel).

LIISA (tema noorem õde, Mihkel Kalda pruut; väikest kasvu, energiline, möödunud sõjast osa võtnud meditsiinilise õena; astub tuppä, vaikselt): Tere õhtust, Maria. Noh, näed — nagu hommikul lubasime, nõnda ka läks: tulin täna tõesti hoopiski varem kui harilikult.

MARIA (näib pettununa): Jah... Tulid küll... hoopiski varem kui harilikult...

LIISA: Hakkad vist kah oma talitamistega valmis saama?

MARIA: Ei, mul läheb veel aega... Kas Juhan kah juba... koju jõudis?

LIISA (*võtab mantli seljast, kohendab juukseid*): Me ei tallanud täna üht teed — väänasin eile pisut jalga ja aitasin vastuvõtu-punktis. (*Istub, hingab nagu kergendatult.*) Ligi nädal aega töt-tamist — hakkab juba väsitama. (*Paus; seletades.*) Ja täna oli üldse põnev päev... Oli nimelt kahtlemisi, kas saame oma teise punavoori ärasaatmisega õigeaks ajaks hakkama või ei saa. Noh, saime!

MARIA: Ahah, saite siiski hakkama...? (*Kõneleb äkki hoopis uue tooniga.*) Käisin ennist kaevul... Ja pilk läks teele... Vaatasin: keegi... tuleb! Oskar mis Oskar! Järsku aga... just nagu poleks olnudki. Kadus ära. (*Võtab pingilt tühja pange.*) Kui peaks juhtuma, et siiski... Too... sõna.

LIISA: Ole mureta, toon, toon! (*Muutub kohe nukraks.*)

MARIA (*ära paremale*).

JUHAN HOSEA (*tuleb võõruseukse kaudu; lühikeste vimmade lau-setega*): Ahah, kah juba kodus. Olid seal salvede juures — mitu protsenti täna terve valla peale kokku tuli?

LIISA (*samuti nagu rutates — kinniselt*): Päris täpselt ei tea. Ule-tasime pisut päevanormi.

JUHAN HOSEA: N-noh, siis on tubli — kisa-kära vähem. (*Järsku veidi ebaloomulikuks muutunud häälega.*) Mõtlesin meie siin-seid venijaid tagant tõugata. Söögiga läheb vist aega... Astuk-sin juba nüüd kohe sisse Mäelt meeste juurde.

LIISA (*pöördub*): Mäelt meeste juurde?... Saulepite juurde? Krist-jani ja Paavli juurde? (*Kirglikult.*) Ära mine, vennas! Ära sinna minel!

JUHAN: Soo? Aga kes siis sinna peab minema, kui mitte... mina? Või on mind vahepeal mu külanõukogu esimehe kohalt... maha võetud? (*Püüab pilkavalt muiata, teeb aga selle asemel abitu ning kõvera grimassi.*)

LIISA: Mina... mina ise võin minna!

JUHAN: Sina... ise?

LIISA: Jah, luba, et mina ise! Mina läheksin sinna, sina aga... mine mujale!

JUHAN (*õlgu kehitades*): Lollike! Mis sa jaburdad!

LIISA: Täna... täna jälle sosistati... sinust ja sellest Eeva-prouast!

JUHAN (*nõksatab sirgeks; kurjalt*): Mis sa... keerutad?... Pea suu!

LIISA (*vihastab samuti, viskab pea kuklasse*): Kuidas sa, vennas, mulle nõnda ütled! Ja... kelle pärast? Nende pärast, kes on juba piibli Aabelist saadik endast kehvemaid vaevanud ja surunud. Häbi peaks sul olema! (*Pöördub ära.*)

JUHAN (*kähinal*): Hoia oma keel hammaste taga, tüdruk... jah... kas hoiad või! (*Kaob pikal sammul tagatuppa.*)

MARIA (*siseneb jälle rehalaukse kaudu, vaatab otsides ringi*): Keegi... tuli vist?

LIISA: Jah, tuli. Vennas Juhan tuli.

MARIA (*jälle pettunult*): Ah... tema? (*Seisab hetke liikumatult; siis vaikselt häälel.*) Eemalt vaadates oli aga täitsa Oskari moodi... Pikkus, kõnnak, see, kuidas ta käies kätega vehkles, kõik... (*Näib korraga raskelt väsivat, istub lauaotsa juures seisvale taburetile, vajub kühmu.*)

JUHAN (*väljub jälle kambrist — ei suuda ikka rahuneda*): Ja üleüldse... ära topi oma nina minu isiklikkudesse asjadesse! Tita olen või, kellel õpetajate ja hoidjate kari kannul käib? Albikära Ants olen või, kes peab igapähe pilli järele tantsima? Inimesed... sosistasid? Inimesed sosistavad... alati! (*Püüab end kokku võtta, algab teist juttu.*) Mul oli seal väike kollaste kaantega kaustik... täpsed andmed kõigi meie küla talude kohta. Kas sa pole seda näinud?

LIISA: Miks ei ole, olen küll. Panid eile oma kappi ja keerasid ukse lukku. (*Pöörab vennale selja, hakkab tuba korraldama.*)

JUHAN (*jälle ära pahemale*).

MARIA (*tõuseb; vaikselt, nagu hirmunult*): Kas see ütlemine oli jälle... nende pärast?

LIISA: Muidugi! Mille või kelle muu pärast ta siis nõnda ägetseb!

MARIA: Kas ta on nendega... suur sõber?

LIISA: Küllap suurem kui ükskõik mihukese oma vana sõbraga ja... lahingute kaaslastega!

MARIA: Kas ka Vana-Paavliga, Kohtumehega?

LIISA: Küllap temagagi! Kui juba Kristjaniga ja selle lähedastega, küllap siis ka Vana-Paavliga!

MARIA (*vaikib hetke; siis — pikkamisi*): Paavel... Vana-Paavel...

see Kohtumees... tuli mulle eile meie toa otsa juures vastu, — mina sain kõrvale ja kükitasin põõsaste varju... Vaatas teele maha... ajas nagu jälgi... ja tegi, nagu ei näeks mind... Aga ma ju tean: nägi, nägi! Ja lehkas... nagu hunt! Ja... eile öösel... nägin nii selgesti, et Oskar tuli... Tuli ja tuli ja tuli... otse läbi metsa ja soode... ja kanarbik oli nii paks nagu võsa — ulatus talle õlgadeni... Ise aga hüüdis mind... ja mina tahtsin talle vastu minna... aga igal pool oli ikka ees Vana-Paavel... (*Surub käed silmile, muutub korraga väliselt täiesti mõistlikuks.*) Kui ma teaksin vähemalt sedagi, kuhu ta on maetud... ja kus ta luud puhkavad!... (*Lahkub jälle parempoolse ukse kaudu.*)

LIISA (*vaatab vanemale õele nukralt järele*).

MIHKEL KALLAS (*pistab järsku pea võõruseuksest sisse; poisikeselikult*): Kuk-ku!

LIISA (*vaatab ringi*): Sina, Mihkel?...

MIHKEL (*astub tupp, kummardab jalaga mööda põrandat kraabates ja kätt rinnale surudes*): Mina! (*Märkab samas Liisa meeoleolu.*) Nonoh, nonoh, tüdruk, mis lahti on?

LIISA (*ei vasta kohe; viimaks vaikselt*): Maria... õeke... on jälle väga rahutu!

MIHKEL (*tõsineb kohe*): Ah nõnda? Ikka ootab?

LIISA: Ik-ka... oo-tab! Mõtlesin just, et... kui vähemalt sinagi tuleksid... armas! (*Läheb mehe juurde, surub enda äkki nagu kaitset otsides selle vastu.*) Ja vennas Juhangi on nüüd... nii iseäralik!

MIHKEL (*kohe tusanedes*): Juhan? N-nojah, paistab küll. (*Paus.*) Ja tema pärast ma täna siia sisse astusingi.

LIISA: Ma ju ei tea... ja võib olla, et ma liialdan. (*Kirglikult, põlastavalt.*) Pidada sõprust — kellega? Inimestega, kes istusid aastast aastasse nagu ämblikud meie kukil! Olla advokaadiks — kellele? Ühtedele neist, kes kihutasid neljakümne esimesel taga väikesi ausaid nõukogude töötajaid! Ja kes... kes... tal-laksid meid jälle põrmu, kui aga vähegi saaksid!...

MIHKEL: Jah, see on õige, seda nad teeksid, kui aga vähegi saaksid! (*Paneb käe rahustades ümber tüdruku piha.*) Tuleb välja, et su õel, vaatamata ta ajus valitsevale segadusele, on tüki õigem

vaist kui su vennal, pealtnäha kogemustega nõukogude inimesel! Kas ta ise on praegu kodus, see sinu vahva vennas Juhan Lonkaja?

LIISA: On küll. Kambris.

MIHKEL: Tubli, võtan ta kohe käsile! Eks siis näeme, kumb kummal puusa paigast väänab! (*Suundub pahemale viiva vaheukse poole.*)

JUHAN (*väljub samal hetkel tagatoast, kavatseb nähtavasti välja minna; näeb sõpra, tusaneb kohe*): Ahah... külaline? Tulid otse masina juurest?

MIHKEL: Ei, käisin vahepeal ka täitevkomitees ära.

LIISA (*lahkub paremale*).

JUHAN (*ei püüagi oma halba meeleolu varjata*): Oli vist asja?

MIHKEL: Kuule... õigust ütelda... päris kibedat asja ei olnud. Aga need tänased kokkuvõtted panid südame hõiskama. Ja tulin siis neist ka sulle pajatama ja videvikku pidama! Sa ju muidugi tead juba, missugusele kohale meie vald viimaste andmete järel kerkis?

JUHAN: Ei tea.

MIHKEL: Nonoh? Tohoh? Ei... tea! (*Pilku Juhanilt pööramata.*) Teisel kohal, teisel kohal oleme juba, mees!

JUHAN (*näib mõtetega kuski hoopis mujal viibivat*): Ah teisel kohal?...

MIHKEL: Jah! Ja kas sa usud nüüd, sa kahtleja Toomas, et kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest? Usud, ah?

JUHAN: Nojah... usun... (*Tunneb järsku nagu loomusunnilist piinlikkust, vaatab kõrvale.*)

MIHKEL: Näed sa! Ja kui veel pisut surume, rühime hoopiski etteotsa. (*Urides.*) Mujal on meil ainult pisemaid rehitsemisi... Kuidas sinul siin meie endi nina all lood seisavad?

JUHAN: Ei ole viga. Paar nõrka kohakest ju on...

MIHKEL: Nimelt, nimelt?

JUHAN: Ära pole viinud oma riiginorme veel näituseks Kruusa Annus, Koolmeistri Jüri ja... samuti ka Sander Vares Kadaralt. (*Paus; vaatab ikka kõrvale.*) Ja päris korras pole oma kohustustega ka... minu üleaeedsed.

MIHKEL: Sinu üleaeedsed? See tähendab — Saulepid?

JUHAN: Jah...

MIHKEL: Tuli arvata! Mõlemad venitavad, eks ole?

JUHAN: Paavliil on ivake paremini... Kristjani kohta oli kuulda, et põdevat ristluudega... nii ise kui eit...

MIHKEL (*võtab Juhani kuueesisest kinni*): Kust sa sellest Kristjani ja ta eide põdemise-asjast kuulsid?

JUHAN: Ei... mäleta. Keegi vist kõneles.

MIHKEL: Ja sa usud seda loba?

JUHAN: Pole ju kah põhjust... mitte uskuda. Inimene on seni alati esimeste seas olnud.

MIHKEL (*vaikselt, järsult*): Vaata nüüd ise, seersant, mihukest rumalat juttu sa ajad! Sea oma aiasid jälle otse, pagan sind võtaks!

JUHAN: Mis sa sellega ütelda tahad?

MIHKEL: Ohoh, või ei taipagi? Ära mängi süütut neiukest! (*Ähvardab sõrmega.*) Delila viguritest Simsoni kallal oled kuulnud, ah? Ja kuidas sellel juudi lollpeal lakk nudiks pügati... hädaks ja õnnetuseks kogu ta maale ja rahvale! Oled kuulnud, ah?

JUHAN (*kortsus kulmul*): Või siis sinagi sihid... sinna kanti! (*Pigistab hambad risti; tumedalt, ähvardavalt.*) Hoiatan — ära topi oma käppi mu isiklikkude asjade külge! Annan vastu nukke!

MIHKEL: Sohohh, või annad vastu nukke! Noh, kuradi pihta, eks näeme veel, kumb kummale vastu nukke annab!

JUHAN: Pole sul võõra elu urgitsemiseks... mitte mingisugust õigust! Ei sinul, ei... teistelgi!

MIHKEL: Vale, vale, vennas! Selleks meil on just... täieline õigus! (*Raputab jälle sõpra.*) Võtsid hiljutisest sõjast aktiivselt osa? Võtsid! Oled praegu meie aktiivne võitleja... tööriindel? Oled! (*Paus; pikkamisi, ähvardavalt.*) Sammud varsti juba kaks aastat meie inimeste eesotsas külanõukogu esimehe kohustes ja sinule on usaldus antud. Kas see usaldus on antud sulle selleks, et sa hakkad tema varju all tasapisi sidet pidama meie verivaenlastega... ja neid sõbramehelikult oma tiiva alla koguma?! Ja see mittevaheselemise nõudmine viska aegsasti peast välja, — meie, nõukogude inimeste isiklik elu kui ka vahekorrad oma ümbrusega pole hoopiski mitte ainult meie endi asi! Rahvas on meid meie kohtadele seadnud, rahvas võib meilt ka aru pärida!

JUHAN: Uhe sõnaga — kui ma tahan abiellu astuda, siis pean ma kõigepealt järele kuulama, kas teised külaelanikud ütlevad selle kohta ei või jaa? (*Naerab tigidalt-pilkavalt.*)

MIHKEL: Jah, käesoleval korral pead sa seda kindlasti tegema!

JUHAN: Ahah, nõnda! Ja mispäraast?

MIHKEL: Mispäraast? Aga sellepäraast, et teisiti ju ei saa! Peab selge olema, kuhu kanti sa võtad sihi — kas sinna või tänna! Kas lähed edasi ühes meiega ja hoidud ühendusest meie vastaste leeriga, või... põrutad otseteed vana Kristjani ja vana Paavli suguseltsi ridadesse... nende laagritulede äärde külitama!

JUHAN: Aga see on ju ainult minu ja Eeva vahekord, mis lähevad siin üldse korda vana Kristjan ja vana Paavel!

MIHKEL: Nad lähevad siin korda vägagi palju! (*Jälle vaikselt, järele.*) Muuseas... ehk ütled mulle... mida sa tead Eeva endisest mehest?

JUHAN: Eeva endisest mehest?...

MIHKEL: Jah, just. Pole ju saladus: ühed kõnelevad, et ta olevat saksa väkke mobiliseeritud, teised kõnelevad, et ta olevat läinud sinna vabatahtlikult... Ühed kinnitavad, et ta olevat langenud, teised aga — ta polevat hoopiski mitte langenud, vaid ühes sakslastega siit jalga lasknud... (*Paus.*) Ja kolmandad väidavad koguni... nagu sa ise samuti ju tead... et ta elutsevat üsnagi priskelt selles nõndanimeetatud Bitsoonias ja kuuluvat praegu mingisuguste valgete emigrantide nõndanimeetatud juhtivate jõudude ridadesse...

JUHAN: N-nii? Nõndaviisi sa siis mõtled? (*Viivitades, läbi hammaste.*) Noh... ja kui ongi sedasi?... Abiellutakse nooruse rumalusest... minnakse lahku... abiellutakse uuesti... Ei elame ju ometi mingisuguses lasteaias või mõnes niisuguses asutuses, kus... (*Heidab käega, katkestab lause.*)

MIHKEL (*võtab uuesti sõbra kuuenööbist kinni, tõmbab seda enda poole*): Lollust ajad, seersant! (*Vaatab Juhanit kissis silmil, pea kummargil; tasakesi.*) Kui kaks noort inimest oma eluservad ühte lõövad, lähevad nad teineteise juurde kogu oma ümbrusega... Saad aru: kogu oma ümbrusega! Oma tuttavatega, oma mõtetega, sellega, mida nad õigeks peavad! Ja harilikult on ikka nõnda, et võidavad niisugusel korral mitte naiivselt ja

ausad Simsonid, vaid suuremalt osalt ikka kavalad ja targad Delilad. Ja seda ütlen ma praegu sinulegi . . . nagu mees mehele: mitte sina ei suru proua Eeva juures läbi o m a ümbrust ja o m a mõttelaadi, vaid tema surub sinu juures läbi o m a ümbruse ja o m a mõttelaadi. (*Laotab käsi.*) Meil aga, kellega sa oled seni ikka ühte püssi põmmutanud ja sama rada raiunud, jääb ainult üle sulle jumalagajätuks lehvitada: „Bansai, sõber, ja head teed!”

JUHAN (*hoiab end seni vaos, plahvatab nüüd äkilises vihahoos*):

Ah sedaviisi! Ah või nõnda! Ah või oma sõprade ja seltsimeeste . . . ja oma nõukogude korra äraandjaks . . . tuled mind siin kuulutama! Käi kus kurat, saatan sind võtku! (*Rebib enda Mihkli haardest lahti, tahab lahkuda.*)

MIHKEL (*käskivalt*): Seersant . . . pea kinni!

KAASIK (*astub samal hetkel võõruseuksest sisse; märkab kohe, et sõprade vahel on midagi juhtunud*): Tere õhtust.

JUHAN (*laseb raevuhoos tõstetud rusika pikkamisi langeda; kähinal*): Jah . . . tere!

KAASIK (*tükikese aja pärast, viivitades*): Lahkarvamised, nagu näha?

MIHKEL (*on oma huumorimeele tagasi saanud, laotab käsi*): Mis seal salata, lahkarvamised, lahkarvamised . . .

KAASIK: Nojah . . . tulin siis ebasobival ajal. (*Pöördub Juhani poole.*) Kas sinu vanem õde on kodus?

JUHAN: Maria? Küllap on. Mis siis?

MARIA (*siseneb kohe paremalt, otsekui oleks ta kogu aeg ukse taga oodanud*): Mind . . . küsite?

KAASIK: Jah, teid küsisin. Tervist, Maria.

MARIA: Kas . . . kas ehk minu mehe pärast . . . minu Oskari pärast?

KAASIK: Jah, see on teie mehe pärast, Oskari pärast. (*Vaikus.*) Ma mõtlesin, et . . . olete teda ikka oodanud . . . ja et te tahaksite teda kindlasti näha . . .

MARIA (*näib külmetavat, suudab ennast aga siiski valitseda*): Kas ta on siis nüüd . . . tulnud?

KAASIK: Jah, ta on nüüd tulnud. (*Paus.*) Viisime ta vallamajja . . .

MARIA (*seisab veel pisut aega, näib mõtteid koguvat, silitab hajameelselt sõrmedega üle lauba, nagu sealt midagi eemaldades*):

viimaks — imeliku, tardunud rahuga, milles pole aga märgata enam hiljutist segasust): Palun oodake mind veidi. Ma võtan mantli. (*Ära paremale.*)

KAASIK (*vaatab jälle sõpru*): Kaevasime ta hommikul välja. See on vist maapinna lubjasisaldavusest — ta on täiesti alal hoidunud, just nagu oleks ta maetud sinna alles eile.

MIHKEL (*ei ütle esialgu midagi, vaatab silmanurkadest Juhani poole; siis — pikkamisi*): Nõnda et ... oli tõesti seal? ... (*Paus.*) Kas see pole praegu nagu sümboolne kokkusattumine — Kool-Oskar oli juba neljakümne esimesel aastal üks neist, kes unistas aina kollektiviseerimisest ... ja nüüd, kus me oleme sellega peale hakkamas, tuli ta jälle ... meie lähedusse ... (*Läheb aeglaselt astudes läbi toa, pea norgus.*)

MARIA (*väljub kambri, rätik õlgadel*): Lähme, seltsimees Kaasik.

KAASIK (*jõuab juba naise kannul ukse juurde, vaatab sealt tagasi*):

Kas teie siis ei tule teda kirstu panema?

MIHKEL: Mina ... tulen. (*Vaatab viltu Juhani poole.*) Kuidas on aga lood seltsimees seersandiga, seda ma ju ei tea ...

JUHAN (*nagu virgudes*): Jah, mina ju kah ... loomulik, et tulen! (*Võtab varnast mütsi, järgneb õele ja külalistele, õlad pisut vimmas ja samm kuidagi ebakindel nagu inimesel, keda on vallutanud äkiline peapööritus.*)

Kolmas pilt

Mäelt-talu elutuba — suur, jõukalt sisustatud ruum, millest viib üks uks (pahempoolne) peretuppa, teine (parempoolne) tagakambrisse. Keset põrandat ümmargune söögilaud selle ümber seisvate toretsevat stiili toolidega; tagaplaanil punakaspruun kabinetklaver ja madal ning mahukas puhvetkapp, mille vitriinis ilutseb üksikuid portselanesemeid; esiplaanil — kambri- risse viiva ukse kõrval — kunstnahast sohva ja samasugusest materjalist, kuid tublisti rohkem kulunud „peremehetool”. Otse- seinas asuva kahe akna ees massiivsed postamendid pronksee- ritud kujukestega.

EEVA (linnaliku ilmega umbes 30-aastane kõhn naine — Mäelt-talu peretütar; tuleb pahemalt, mantel seljas, kirju mütsike peas; üle õla): Ei, siin pole isa näha. Aga oota, palun, mõni minut — ega ta vist väga kaugel ei peaks olema.

JUHAN HOSEA: Jah, hea küll. (Näib tututuna.)

EEVA: Ja vabanda mind silmapilguks. (Ära paremale.)

JUHAN (seisab hetk aega keset tuba, läheb siis akna alla ja vaatab välja, liigutades rahutult seljale asetatud käsi).

KADRI (siseneb pahemalt; ta on väike, ümmargune, taotleb praegugi veel suurtalu perenaise auväärset hoiakut; märkab kohe küla- list, ei tee aga sellest välja, sammub pead kuklas hoides ja rinda õieli ajades puhvetkapi juurde, hakates seal midagi otsima).

JUHAN (pikkamisi): Tere õhtust, Mäelt-ema.

KADRI (ümber vaatamata): Tere... õhtust! (Leiab otsitud asja, väljub jälle.)

EEVA (tuleb paremalt; ta on nüüd mantlita ja palja peaga; hüüab elavalt): Armas aeg... oled ikka kah! Istu ometi! Is-tu! (Haarab edvistades mehe käest kinni, juhhib selle tooli juurde.) Näed.

kui hästi see nüüd läks! Mina olin just välja minemas, kui sina... tulid. (*Tasakesi, nagu nurru lüües.*) Aga... paike... mis sul viga on — näid nii murelikuna?

JUHAN: Ei... midagi. (*Otsustab siiski kõnelda — äkki pead tõstes.*) Minu õemees toodi täna metsast välja... Käisin teda just vaatamas...

EEVA (*ei taipa*): Kuidas, kuidas — toodi metsast välja? Mis ta's seal metsas tegi? Ma ei saa aru...

JUHAN: Noh... mis seal aru saada — lihtne! Valged bandiidid tapsid ta neljakümne esimesel aastal, nüüd leiti laip üles.

EEVA (*allès tükikese aja pärast*): Aa... sedasi?... (*Vaikib jälle, ei oska nagu midagi ütelda; viimaks õlgu kehitades.*) Nojah... muidugi... sõda on ju kole asi. (*Seisab veel hetke, läheb peegli ette, kohendab juukseid.*) Jah, sõda on... kole asi! (*Kõrvaldab pluusilt tolmükübeme.*) Ja üldse... praegune karm ja kõle aeg. (*Paus.*) Vahel on nii raske, et... (*Jalutab pikkamisi klaveri juurde, istub, lööb paar kergemeelset takti, hakkab libedalt libisevate, veidi väsinuna tunduvate liigutustega mängima; vaatab aeg-ajalt muiates üle õla.*)

JUHAN (*pöördub järsku nagu mingist sisemisest erutusest vallutatuna, haarab naist õlast*): Eeva... kuuled sa!...

EEVA (*kiljatab tasakesi*): Ai-i! (*Katkestab mängu, mossitab teeseldes.*) Muidugi kuulen... metsik mees! (*Naeratab jälle, hakkab jälle mängima.*) Mis siis on?

JUHAN: Oleks tarvis sinuga pikemalt rääkida! Kas sa kella kümne paiku saaksid... sinna kivi juurde tulla?

EEVA: Oi, paike, see on hilja! On see siis nii hirmus tähtis, et just täna?

JUHAN: On! Usu, tõesti on!

EEVA: Hästi, ma tulen. (*Algab uut, endisest veelgi hüplevamat viisikest.*) Ütlesid, et ta... su õemees... tapeti juba neljakümne esimesel aastal... ja et ta toodi nüüd metsast välja?... Nii kaua maa sees seisnud... kuidas seda saadi?

JUHAN (*seletab vastu tahtmist*): Seal on liiv... niisugune. Nagu alles eile... maetud.

EEVA: Aa! Nõnda... (*Jätkab mängu.*) Kõneldakse jah, et... vahel... Ja nüüd... maetakse ümber?

JUHAN: Jah.

EEVA: Pidulikult?

JUHAN: Küllap... muidugi.

EEVA (*mängib, katkestab uuesti, näib mõtisklevat; kehitab siis õlgu*): Nojah, seda võib ju mõista. Võib... Aga kui palju langes suurtes lahingutes — kes neid enam ümber matab. (*Paus; kehitab jälle õlgu; lööb veel paar tugevat akordi.*)

JUHAN (*tõmbab tooli, istub naise kõrvale, võtab selle käe; paluvalt*): Eeva, kallis, kas sa ütled mulle midagi?

EEVA (*pöördub, naerab*): Kas ma... ütlen sulle midagi? Küsi, küsi, eks siis vaatamel!

JUHAN: Kui me... abiellume... nagu otsustasime... ja kui me juba ühes oleme... kas sa saad täie hingega leppida meie praeguse korraga või ei saa?

EEVA (*pole midagi säärast oodanud*): Praeguse korraga?... Nõukogude korraga?...

JUHAN: Jah. (*Paus.*)

EEVA (*viimaks — ikka õlgu kehitades*): Oled... kah! Miks ma ei peaks sellega siis leppida saama, selle teie nõukogude korraga? Muidugi saan! Saan küll.

JUHAN: Saad? Aitäh sulle! Ja... ütle mulle... veel... (*Ei lõpeta — pahempoolsest uksest sisenevad Kristjan ja Paavel.*)

KRISTJAN SAULEP (*Mäelt-talu peremees — suurt kasvu, tusedusele kalduv, lopsakate vuntsidega; näib silmapilguks kohmetavat*): Ohoh... vaata... külavanem ise ju... heaks arvanud meid meeles pidada! Terekest, terekest! (*Ulatab Juhanile käe; vennale.*) Istu, Paavel. (*Jälle Juhanile.*) Päev läbi oli tervis päris sant kohe... Aina ägisesin ja pugisesin... Nüüd õhtu eel tegin tiiru Ulalt-Mäele. Püssirohu pärast. Tarvis ennast kõva pajaauruga higistama ajada, aga ilma püssirohuta pole sellest abi sooja sossugi... Tea, kas tõid kah uudist või?... (*Tütrelle, kes on jälle mängu alustanud.*) Jäta see klimberpilli tagumine! (*Uuesti vennale.*) Istu, istu, Paavel!

EEVA (*tõuseb; haavunult*): Palun andestust. (*Noogutab Juhanile.*) Nägemist, seltsimees Hosea. (*Ära paremale.*)

PAAVEL SAULEP (*naabruses asuva Ulalt-Mäe talu peremees, Kristjani vanem vend — umbes 70-aastane kuivetu, sõnaaher, süga-*

vate näojoontega ja tihedate kulmupuhmastega taat — istub laua juurde, asetab käed kõrvuti põlvedele).

JUHAN (*tunneb end ebamugavalt; nagu vabandades*): Mul oli naitike asjaajamist... Ja mõtlesin, et ootan.

KRISTJAN: Ahah, ahah. No mis sa's jalgu väsitad, toeta tagaots toolile! (*Istub ise, vaatab Juhanile alt üles näkku.*) Milles see ajamist vajav asi siis seisab? (*Surub käed kintsudele, lükkab küünarnukid kohevile, ootab vastust.*)

PAAVEL (*vahib Juhanit pilku pööramata*).

KADRI (*siseneb paremalt, peatub läve kõrval, liigutab end aeg-ajalt vaenulikult, vaikib*).

JUHAN (*tajub loomusunnil õhus hõljuvat vihkamist, muutub korraga sõjakaks*): Tulin küsima, miks Mäelt peremees ja Ulalt-Mäe peremees oma kohustusi ei täitnud?

KRISTJAN: Oot-oot-oot... lase ma mõtlen järele... Mihukestest kohustustest sa siin kõneled?

JUHAN: Pool viljast on teil juba mitut päeva pekstud. Ja oli ette nähtud, et te toote oma normid ära... üheksandal kuupäeval. Üheksas oli tunaeile. Te ei teinud aga seda ka täna. Miks?

PAAVEL (*lühidalt, kuivalt*): Mis teil seal põleb?

JUHAN: Kuidas — mis meil põleb?

PAAVEL: Kuulutasite välja kümnepäevaku. Selle algusest on mööda alles natuke üle poole. Nii et... aega ju nagu oleks.

JUHAN: Ulalt-Mäe peremees vist naljatab... ennast rumalaks tehes. (*Kristjani poole.*) Jah, miks te seda ei korraldanud?

KRISTJAN: Ju siis ei saanud. (*Pehmendab kohe tooni — joviaalselt.*) Ära nüüd, naabripereemes, ilma asjata pahutama hakka! Millal oleme meie Paavliga sind tüssanud! (*Tõuseb, patsutab külalist õlale.*) Juhtusid vist vasaku jalaga üle läve astuma, väimeespoeg! Kõnelesin ju — olin tervisest ära. Ja Paavliil... sama jant. Tema ju vaevleb tihti selle remmatismuse käes, peale eide aga praegu kedagi majas ei ole... Arutasime tulles, et... asume nüüd üksteisele vastamisi appi ja seame asja joonde niipea kui vähegi võimalik... kas või kallil pühapäeval. (*Uha suureneva lahkusega.*) Või see meie teistest mahajäämise lugu oligi's ainus, mis su veel nii hilisel tunnil liikuma pani?

JUHAN: Mis siis muud?... On seda siis vähe!

KRISTJAN: Ooh, oled ikka kah . . . kohusetruu kuningasulanel! (Läheb jalalt jalale vaarudes puhvetkapi juurde, tuleb sealt tagasi põraka viinapudeliga, valab suure kristallklaasi pilgeni täis, ulatab külalisele.) Säh, tee suu seks . . . ja leota kondid pehmeks!

JUHAN (järsult): Aitäh, ei taha!

KRISTJAN: Noh, noh, noh, noh! Uks pisar kuluks ehk ikka ära! (Ootab, käsi klaasiga õieli.) Ah et tõsiselt . . . ei lähe? Eks sa ju tead ise kõige paremini . . . Paavel, võta siis sina.

PAAVEL (ümatab midagi, pöördub pahaselt ära).

KRISTJAN: Noh, noh, noh . . . noh . . . kah mitte? Nojah, eks siis parandame ära omaenda kalli tervise . . . hohohoo. (Joob, ähib.) Kange, r-raisk — nagu kõrvetab kohe! Sisikond on ju sellest paganase tõvest veel nii hell, et . . . Ei tea, kas mõnd suuremat uudist kah kuulukse?

JUHAN: Ei . . . tea. — Nii et homme olge oma kottidega vastuvõutepunktis. Head õhtut. (Pöördub, silmad maas, ukse poole.)

PAAVEL, KADRI (vaikivad).

KRISTJAN: Ah külavanem hakkab juba minema? Kahju, kahju, et nii ruttu! (Asetab viinaklaasi lauale, ulatab Juhanile käe.) Nojah, ega siis midagi, head õhtut . . . väimeespoeg.

JUHAN (väljub).

KADRI (pikkamisi, manades): Et nad kärvaksid . . . oma tegemistes ja toimetamistes! Hea meelega viskaks selle viljanatukese sõnikusse mädanema!

KRISTJAN (võtab laualt jälle viinaklaasi, keerutab seda sõrmede vahel; alles tükikese aja pärast — laisalt, hoolimatult): Viska aga, viska! Eks me vaata, kuhu sa selle avaliku hammastenäitamisega jõuad. Peab vastu pikaline, kukub uppi äkiline . . . (Rüü-pab jälle suure sõõmu, krimpsutab nägu, tõmbab viinale suitsu peale, pakub klaasi uuesti vennale.) Võta, võta, Kohtumees! Teeb südame ivake kergemaks.

PAAVEL (läbi hammaste): Kergemaks . . . jah! Joo, kui isu on!

KADRI: Peab vastu pikaline, kukub uppi äkiline! Ähi . . . ja lõõtsuta . . . ja kisu õhku . . . ja vaata, et hing veel kuidagi sees seisab, mis sa seal enam pead või mis sa seal enam kukud!

KRISTJAN (vaatab kõõrdi naise poole): Tean, tean, eit! (Tõstab oma lihavad õlad kõrgele, näib kaelatuna.) Aga mis see teadmine

aitab? Head nõu pole me sellelt teadmiselt veel küünevõrragi saanud!

PAAVEL: Ja puskaripudelist ... oled saanud?

KRISTJAN: Puskaripudelist? Sellega on vähemalt nõnna nagu hospidaalis unerohuga ... Lõigatakse, nõsitakse — on valus! Antakse sorts unerohu nina alla — ei olegi enam valus!

KADRI (*südamest*): Ohh, et see ameerika lollepa ... kuidas ta nimi oligi — see Trummän vist ... ja see inglise Tsulsill kah! ... Nagu kaks tolakest ... kükitavad seal oma aatomite otsas ja autavad nahka! (*Vaatab järsku otsides ringi.*) Kuhu see tüdruk ... see Eeva kadus?

KRISTJAN: Klõpsutas siin oma põnnpilli ... ju läks vist sinna tahapoole. Küllap loeb jälle mõnd raamatut või romaani.

KADRI: Ooh ... no mis ta's! ... Ilm on häda ja viletsust täis, tema aga ... veel nende kapsaste kallal! (*On juba istumas, otsustab ümber, läheb parempoolse vaheukse juurde ja avab selle.*) Ee-va!

EEVA (*ilmub kohe lävele; vahepeal selga pandud tume kleit muudab ta veelgi sihvakamaks*): Jah, ema?

KADRI: Jah ... ema! Või jälle hilpe vahetanud! Kellele?! Võta midagi ümber, too paar pange vettki katlasse!

EEVA: Hea küll. (*Ära pahemale.*)

KADRI (*korruga hädaldades*): Jumal isake küll, oh halasta ja hoia! Oma lihast last pead nagu orja taga sundima! Aga mis sa teed, kui ühtki popsiraiska ... paljaskintsu ... ära sa puuduta!

KRISTJAN (*pöörab aeglaselt pead*): Aitab, eit! Kõrvad juba huugavad.

KADRI: Jah, kõrvad huugavad! (*Tõuseb, lahkub samuti.*)

PAAVEL (*liigutab oma kondiseid õlgu, vaatab kõõrdi noorema venna poole; nagu ettevaatlikult*): Ennist jälle ... need möödasõitjad ... kõnelesid kolhoosidest. Kuulsid?

KRISTJAN: Miks ma's ei kuulnud? Ega mul kõrvad istmiku all ei ole, et ei peaks kuulma!

PAAVEL: Nujah ... nujah. (*Vaikib, mugib kuivi huuli.*) Nii et kõri tõmmatakse ... täitsa kinni?

KRISTJAN: Teadagi, et tõmmatakse! Kogu aeg ju hauti ja peeti plaane, kuidas selle värgiga oleks kõige tulukam peale hakata. (*Upitab jälle viinaklaasi.*)

- PAAVEL: Nnujah... *(Paus.)* Kes need päris pakilised on?
- KRISTJAN: Kes! Arusaadav — kes! Kõige ninas seisavad muidugi Kallase Mihkel ja Tiituse Jaagup... ja n e n d e ninas muidugi see kuradi Karm! Polguks selja taga on aga terve see popside ja kandimeeste vägi, kes on siin juba ei tea mis ajast peale mööda sooservi roinanud...
- PAAVEL: Uusmaasaajad?
- KRISTJAN *(halvustavalt)*: Uusmaasaajad... hehh! Või sa arvad, et kõik vanataludegi omanikud on oma peakesed selged hoidnud! *(Sülgab korraga vihaselt.)* Koolmeistri ja Varese lontkõrvad kah... pidavat ju aru!
- PAAVEL: Ah või nemad kah! *(Paus.)* Nujah, kääris see tõesti juba ammugi. *(Ikka mokki mugides, mõtlikult.)* Ja sai ju arvatud, et varem või hiljem... algab. Aga nüüd, kus see käes on, ei oska järsku nagu enam ollagi...
- KRISTJAN: Mis sa siin enam olla oskad! Kogu elu on pahupidi nagu... kitse magu! Näe, käisin mullu nädalal linnas Juusepist poja juures, et kuulda, mis tema arvab... Ei teadnud ta, s-ta-vares, samuti midagi targemat!... *(Jutustab madala häälega.)* Tuli välja veel priske tüli. Võtsime tipsu viina, nagu Mäelt meeste vahel on ikka kombeks olnud, ja kus tema, sunnik, pistis kohe ilastama! Et kui juhtutakse küsima, siis ütelgu, et polegi omavahel sugulased, — pannud mingisugustesse ankeetidesse üles, et kehva maatöölise poeg, kulakute poolt kurnatud. Ohh... sa r-raisk! Äigasin sunnikule vastu kärssa, nii et päkad välgatasid! *(Popsib piipu, puhub vihaselt suitsu.)* Ainult nii paljuks ulatas selle lihase isa salgaja advokaadipeake, et... sõda olevat siiski nüüd varsti tulemas.
- PAAVEL *(heidab käega)*: Nujah... tulemas! Tulemas küll, aga kui meid endid nii kauaks oma tuleasemetele jäetakse. Haaviku punane kükitas ennist siin su tütre sabas... Kas temaga oled kõnelnud?
- KRISTJAN: Millest temagagi!... Nuusib ju, jah, Eeva seelikusiile, aga pagan sina ta sisse näed! *(Joob jälle.)*
- PAAVEL *(vihastab korraga)*: Mis sa seda laket ometi nõnda limpsid? Lehkad sellest juba nagu vana sikk oma sõnnikust! *(Krimpsutab suud.)*

KRISTJAN (*hüppab tugitoolilt püsti, loksutab endale kätele ja põlvedele viina, lõõtsutab kogu oma laia kehaga*): Ära pea jutlust... saadanahing! Tean, kõõritate mind siin võidu! Sina ja vanamoor... mõlemad! Joodik... lakekrants... ja mis ma kõik teie silmis olen! (*Virutab endale rusikaga kõmatades vastu rindu.*) Aga kes teist seda on küsinud, miks ma olen joodik, miks ma olen lakekrants! Ja mis siin... siin sees sünnib! (*Astub vanema venna ette, ajab jalad harki, kähinal.*) Kas sul, koduväil, kes sa oled siit-talust ainult välja viinud... kas sul on ülepeagi õiget peremehetunnet südames olnud? (*Laskub ettepoole vimma; kogu hingest.*) Tean, kuidas vanaisa tahtis kord paruni enda kõrgusele saada! Tean, kuidas isa siin omal ajal rabeles ja kuidas teda üle valla irvitati: „Mäelt-Madis käib öösiti heinamaal kupitsamärke ümber tõstmas, et oma krunti veel poole sülla võrra laiemaks venitada!“ (*Ahib, ahmib õhku.*) Saulepi-Vähiks nimetati teda... Miks? Teadagi... miks! Ja kui ta siis viimaks külili kukkus — kas ma ise teisiti?! Otsin ära Närepi Juhani koha... Protsessisin nende ja endiste maade külge veel küll kõveruse, küll õigusega Siimiskari Osvalti suured söödid... Otsin popside asemel majja masinad — rehitsesin ära nendegi lapikesed... ja sain samuti nimeks „Saulepi-Vähk“. Kust ma selleks kõigeks jaksu võtsin? (*Ulatab käed ette, tõmbab sõrmed konksu.*) Nendesamadega siin... pigistasin viimase võhmu välja karjapoisi-äbarikultki! (*Istub uuesti oma „peremehetooli“, aina lõõtsutab; tumedalt, kurjalt.*) Vanamoor kaebab juba ammu, et ma ei lase teda öösiti magada — kiristan unes hambaid! Aga seda see lollpea ei küsi, miks ma nõnda hambaid kiristan! (*Virutab äkki säärase hoobi vastu lauda, et lamp kõikuma lööb.*) Kas sa nutnud oled, Kohtumees... vennas?

PAAVEL: Nutnud? (*Tõstab nagu ehamugavalt oma kuivi õlanukke.*) Ei ole.

KRISTJAN: Ahah! Ja tuled kah rääkima! (*Põrutab endale jälle vastu rindu.*) Aga... mina... olen! Aga Saulepi-Vähk, Mäelt-Vähk... on nutnud! Ööpimeduses olen voodist tõusnud... välja hiilinud... ja röötsakile põlluservale olen enda lasknud! M i n u m a a... m i n u m u l d... m i n u o m a d u s! Ära hävitaksin ta, tuulde pil-

luksin ... laiali ... et mitte enda käest kellelegi teistele anda!
(Läheb viimaste sõnade juures näost siniseks, upitab kukalt, ahmib õhku.)

PAAVEL (kuulab linnu kombel pead ette ulatades, ajab enda siis jälle sirgu): Sa ei pannud vist tähele, mis hiljuti masina juures kõneldi.

KRISTJAN (pühib väriseva käega higi): Noh ... noh, mis seal's kõneldi?

PAAVEL: Juhtusin koorma varjus seisma, kuulsin. Kallas-Mihkel ütles parteimehele Karmile, et sinu ja minu koht jäävad tulevase ühise majapidamise südamesse — tulevat mõtelda, kuhu kanti oleks meid kõige kergem välja vahetada.

KRISTJAN (ei taipa): Mõh? (Mõtleb.) Välja vahetada? (Paus, mõistab äkki.) Ah ... nii! S-sedasi? Kurat! (Tõuseb, tümpsab paar tiiru läbi toa, istub uuesti, ajab jalad õieli, maigutab kuivalt matsutades suud.) Või ... oma ... pärisomanduse ... juurest ... tahetakse ära ajada! (Jälle raevuhoogu sattudes.) Kurat! Ei, ei, ei, ei, tuline kurat ... ei lähe! Löödagu maha — ei lähe! Antagu asemele ükskõik mihukesed maad — ei lähe! Paremini siiski kah juba kolhoosi, mõnele vaikselt kohakesele! Saab vähemalt silma oma varandusel hoida, et seda laiali ei tassitaks! (Jobb, lööb klaasi kõpsatades tagasi lauale, nii et viin üle selle serva pritsib.)

PAAVEL: Nujaa ... kui sind aga võetakse! (Liigutab end jälle, silitab hajameelselt püksipõlve.) Mullu öösel juhtusin lepiku vahel kokku Mõisa-Maidega ... Utles, et lähevad proviantimuretsema. (Tõstab pea, vaatab vennale teraselt otsa.) Võiks ehk mõnes asjas jälle temaga nõu pidada ...

KRISTJAN: Hehh ... jah ... võiks! Nägid ju neid hoiatuskirju, mis ta mullu nädalal laskis üles lüüa? Lubas laiali peksta punavoorid! Kas peksis? Lubas maha põletada viljalao! Kas põletas? (Heidab käega.) Ja sügavamalt mõteldes: mis need temagi tembud ... kui ta ehk julgekski veel midagi ... enam aitavad? Südamet võtaks ju mõne punase matusevoor küll kergemaks ja rõõmsamaks, aga meie hädasid see enam ei muuda. Ilma välise abita kängume nagu mutid savimullas! Ehhh!

PAAVEL: Nujaa ... (Jätab põlve silitamise, tõuseb.) Olgu pealegi.

Ilm kipub pimedaks. Head õhtut. (*On juba ukse, pöördub.*)
Selle Hosea kommunisti õemehe ümbermatmine on siis tunahomme?

KRISTJAN: Tunahomme, tunahomme. (*Vinnab enda samuti püsti — näib üksijäämise ees hirmu tundvat.*) Kannata nüüd, Kohtumees... oota. Mis pagan minagi siin siis lössutan! (*Rüüpub veel suure lonksu; väljuvad pahemale.*)

KADRI, EEVA (*sisenevad sama ukse kaudu; Eeva läheb kohe vilkalt edasi, Kadri istub laua juurde ja hakkab kuidagi monotoonselt noogutama.*)

EEVA (*tuleb juba hetke pärast tagakambrist, mantel seljas, sall kohevil ümber pea.*)

KADRI (*pahaselt ringi vaadates*): Noh, kuhu sina's veel?...

EEVA: Lähen korra... jalutama.

KADRI: Või jalutama! Südaööl... jalutama! Pole sul tarvis minna kuhugi!

EEVA: Siiski, ema, on küll tarvis.

KADRI: On! Mis on! Jälle Hosea punasega karjamaale kikutama... selleks ta siin vist käiski! M-mis... sa... eputad!

EEVA (*laseb ema lõpetada; äkki sõjakalt, kindlalt*): Tead sa, memm, — sulle on ammugi kõneldud: ära kipu otsustama asjade üle, millest sul aimu ei ole!

KADRI: Kas... sa... kuule! No nüüd on valge väljas! (*Hurjutades.*) Kus mul Juudit Oluvernese pea jahil! Küllap veel näete mõlemad... nii sina kui isa... kuidas see punane teid maailma häbistada seab!

EEVA (*naerab kõlavalt*): Juudit Olofernese pea jahil? Mamma, sa oled oma suures vihas siiski to-re! (*Lahkub.*)

KADRI: Tore... tore!... (*Algab jälle äsjast mõttetut noogutamist.*)

JOOSEP URM (*suurt kasvu, ühtlaselt lihava kerega, käitumiselt joviaalsusele kalduv umbes 45-aastane endine alevipoodnik ja majadeomanik, praegu rõõvsalga liige; kannab tumehalli põõnaga ratsakuube, lai ratsapükse ja edevkollaseid, juba inetuks määratud säarikuid; lükkab ukse ettevaatlikult lahti, vahib valguse pärast silmi kissitades ringi, märkab kohe Kadrit; kõrvuni leviva naeratusega*): Št, št! Tere õhtušt šiiit-pere-naine!

- KADRI (*pöördub kärvesti kogu kehaga*): Uihh... jessuke!
- JOOSEP URM (*nihutab enda täiesti tупpa, naerab*): Št, ärge kohkuge! Mäelt-frouhjen mäletab mind ju veel?
- KADRI: Halastaja aeg, kaubahärra Urm! (*Kartlikult.*) Jeesus-Maarja... see on siis ikka õige, et teie kah nüüd... elutsete metsas?
- JOOSEP URM: Metsašš, frouhjen, metsašš! (*Kummardab.*) Pere-meešt ennašt višt ei ole?
- KADRI: Ega ei ole jah.
- JOOSEP URM: Mmhmmh... mmh-mmh! Kui frouhjenil midagi šelle vaštu pole — ištukšime, puhkakšime jalga. (*Ei oota luba, astub vaheukse juurde, hüüab peretuppa.*) Tule aga, tule, pealik, õhk on puhašš!
- JAAN MAIDE (*50-aastane jändrik mees, endine kodanliku armee ohvitser ja mõisasüdame omanik, okupatsiooniaegne politseipataljoni ülem; kannab lühikest, juba narmendavat nahkkuube, saksa päritoluga automaat üle rinna, käes ripub kitsejalast peaga nahkkantsik; noogutab peremehelikult-üleolevalt*): Ter-vist!
- KADRI (*teeb tahtmata niksu*): Tere... (*Sirgub siis äkki.*) Jeheke... taevane arm... see on ju Mõisa-Maide... härra Maide... härra kolonel Maide ise!...
- JAAN MAIDE (*kõpsutab kandadega, kummardab*): Jah, ise, madaam. Lubate puhata, madaam?
- KADRI: Pa-palun! Ja päris... päris avalikult kohe! Kas on ehk juba midagi pööret juhtunud?
- JOOSEP URM (*naerab*): Pööret pole juhtnud eššugi, aga karta pole kah kedagi! Vahid on väljašš, kui vaja — hoiatatakše.
- KADRI (*rahuneb*): Ahah, vahid on väljas? Nojah...
- JOOSEP URM: Šelge, frouhjen, pole midagi! Tehke muudkui šedaši, et kallid külališed midagi kah hamba alla šaakšid. (*Istub ratsa toolile, salliootsad ripakil, revolvripära uhkeldades taskust väljas.*)
- KADRI (*hakkab kohe puhvetkapist suupisteid lauale kandma, selektab ise tänitades*): Ega meil siin ju jumal teab mida olegi... aga mis seal häbeneda, eks te mõlemad käinud siin ka vanasti ja mäletate, kuidamoodi siis välja nägi... (*Teeb jälle koomilise*

niksu.) Olge's head ja istuge juurde... ja kinnitage's pealegi keha... nagu jumal on andnud... (*Paneb prillid ette, toob tagakambri sukavardad ja hakkab sohvale istudes ning teraselt kuulatades kuduma.*)

JOOSEP URM (*sööb suure isuga, valab viina, lükkab klaasi laia žestiga Maide ette*): Palun, kolonel... fiška!

JAAN MAIDE (*jälle väarikust taotledes*): Tänan. (*Hammustab võileiba, joob.*)

JOOSEP URM (*joob omakorda, pühib käeseljaga suud; ikka käre rikkalt*): Jah, frouhjen, — nuta või naera, hõhõhõi! Šai oldud meeš üle maakonna... šai tehtud oma feiervärgid ja puha... Ja mitte kuldrahagi eešt ei olekš uskunud, et nende aia-tagantvahtijate tõttu tuleb kord pakku minna... hõhõhõi! (*Söüb.*) Aga miš nüüd mina! Härra koloneli valu on minu valušt tüki šuurem — haritud härra, mõišašüda kannikate all, kindralipaguniteni ainult kakš minutit aega... (*Söüb.*) Aga ekš ta muidugi minulgi räbalašti länud... Katšušin küll oli keele all hoida... kõbišin küll teiše maakonda ja puha... libištašin enda küll kohoperatiivi ja puha... Kurat teab, kušt nad mu jäljed kätte leidšid!

KADRI: Oh jumal, jumal, miks ta laseb küll neid ameeriklasi oma aatomite lõhkumisega nõnda venitada!

JOOSEP URM: Jah, lašeb, šunnik... näete, frouhjen... lašeb! Ja ega's šee jumal ja need ameeriklašed ükši, mul endalgi ištuvad kakš poišši ja vend Šaksamaa läänešoonišš, et needki vašikad midagi ette võtakšid!

KADRI: Ma... ma olen vahel siin mõtelnud... Issand ise on meile selja pööranud... meie pattude ja paha elu pärast! Midaks me saksa verest halvemad oleme... aga neil, kui nad valitšesid, olid jumalalt endalt käes mihukesed võimud ja vollmahtid! Tõmbaks need praegused asjamehed läbi lipu, nii et turjad auraksid! (*Tõuseb, lahkub kuklas peaga pahemale.*)

JOOSEP URM: Hõhõhõi!... Või tõmbakš! Eidel muidugi kerge kõnelda... Aga katšu nende šunnikutega šeda teha! Nagu teraštraadišt vedrud, — šina püüad teda kokku litšuda, tema, šinder, hüppab aga veelgi šuurema hooga širgu ja annab šulle endale kuklašše! (*Tõsineb korruga, muutub imelikult rahutuks.*)

Utle mulle, kolonel... kallišš pealik ja juht... Kaš me ei olegi juba nagu šilgud põhja kõrbenud? (*Ootab vastust, paks kaelavolt viinast ja kuumusest telliskivipunane.*)

JAAN MAIDE (*vahib kaaslast pisut aega kurjalt kulmude alt, valab klaasi puskarit täis*): Säh, joo!

JOOSEP URM: Tänan, pealik. (*Joob.*) Tjah... read kuivavad meil kokku pärišš hirmuäratava kiirusega... Ja keš jäävad, need kah enam midagi ei julge... Nagu šee punavooridegi kohutamiše küšimušš — ei lähe, ja aši klaar! Oošiti talumeešte aita-dešš kõbištada või lambalautadešš našida, šellekš veel kõlbavad! R-raišad!

JAAN MAIDE (*kordab*): Säh, joo! Joo!

JOOSEP URM (*on omaenda mõtetest niivõrd kaasa kistud, et ei märka sõbra meeleolu muutust*): Jah... Ja kui mõtelda veel, et...

JAAN MAIDE: J-o-o! (*Hüppab püsti.*) Ja ära targuta, tõbras! Tean, kuidas see teil algab, see lagunemine. (*Löüb kantsikuga vastu lauda.*) Mokka maha! Hakkad juba oma virisemisega närvidele!

JOOSEP URM: Virišemisešega! Mina ja... virišemine?! Noh, kolonel... virišemišt otši minu juurešt küll tikutulega!

JAAN MAIDE: Milleks tikutulega? Läigid sellest nagu ratas sõnikust! (*Rahuneb pikkamisi.*) Mis sa ise arvad, kas see sinule tule hanna alla pistmine ei tulnud ehk sellesama Karmi... selle punase kapteni poolt, kes siin uhkeldab ja päid segi ajab?

JOOSEP URM: Ah Karmi poolt? Keš teda paganat teab! (*Kadrile, kes ilmub samal silmapilgul tagasi tupp.*) Peremeest pole ikka näha?

KADRI: Ei ole. Aga küllap ta nüüd varsti ju tuleb... (*Seletab ootamatult peenikeseks muutuva häälega.*) Tirisin seal vett peisuma... Issand ja jumal, rindade alune on juba paistetanud ja kõva... ära pane näppugi külge! Mis elu see enam on, kol-kol-kolonelihärä! Saunamehed valitsevad valda ja saunamoorid käivad meiega kõrvuti... ja peavad endid meist paremaks. Kõik liha olevat maailmas üheväärne... ptüi! Ega... ega teil millegist puudu ei ole?

JOOSEP URM: Ei ole. Täname muudkui väga, frouhjen.

KADRI: Ma talitan seal mustal poolel. Kui aga midagi tarvis lä-

heb, hüüdke. (*Lahkub jälle toast, laiad ning rasked seelikud kohevil.*)

JOOSEP URM (*naerdes*): Vanamoor on lausa marušš, hõhõhõi!

JAAN MAIDE (*lõpetab söömise, läheb klaveri juurde, nõjatub sel-
lele, hakkab suitsetama*): Ja peabki olema! Peabki olema!

KRISTJAN SAULEP (*siseneb pahemalt*): Kanäe, külalised! Tere-tere-
terekest! Või siis härra kolonel on heaks arvanud sisse käänatal!

JAAN MAIDE (*võtab käe vastu*): Jah, tervist, Mäelt-peremees.

JOOSEP URM: Tere jah, šõber. Noh, mis head kuulukše?

KRISTJAN (*pilkavalt*): Mis siin ikka kuulukse? Keegi teeb siin teie
nimel pahahaisulist nalja — riputati ja kõlgutati kirjad üles,
et nii ja naa, et esimesed punavorilised saavad tina... Mitte
sooja sea sabagi! Ja rahvas aina naerab!

JOOSEP URM (*vaatab viltu Maide poole, krimpsutab nägu, vaikib*).

JAAN MAIDE: Ei saanud. Midagi tuli vahele. (*Puhub suitsu.*)

KRISTJAN (*jätkab teesklemist*): Ah need ähvardamised olid siis
ikka teie poolt? (*Paus; etteheitvalt.*) Noh, natikegi oleksite või-
nud ju siiski... plagistada.

JOOSEP URM: Kuulšid — midagi tuli vahele!

KRISTJAN: Nojah, võib ju olla, et... tuli. Aga heast nimest olete
siin meie kandis lahti — ei teid kardeta enam, ei teie vastu
ole austamist. (*Siira tusailmega.*) Ja... üldse! Kas või seegi
seal vallamaja saalis... laudsil. Otsad olid ilusasti vees...
üks siga teie hulgast ei osanud lõugu pidada... ja nüüd terve
vald sumiseb ja mõistab hukka! Kui elu ja olemine kõik sedasi
sikusarve kombel keerdu kisub, vaat et tuleb meilgi Kohtu-
mehega võssa kõbida!

JAAN MAIDE: Ei saa! Olete siin väljas kümme korda kasulikumad.

KRISTJAN: Jah, oleme! Nii kaua oleme, kui... vajutatakse küüs
peale nagu täile ja — plõksti — valmis!

JAAN MAIDE: Pole see asi veel nii hull!

JOOSEP URM: Täitša õige, muidugi pole! (*Korruga tasakesi.*) Mis
ša arvad, kolonel, šelle Karmiga, šelle punaše kapteniga tuleks
višt šiiški tšikk-tšikk teha?

JAAN MAIDE: Tuleks. (*Suitsetab.*)

JOOSEP URM: Jušt, jušt! Ja võtta kah elavalt, kaš pole?

JAAN MAIDE: Kah elavalt!

JOOSEP URM (*niisutab erutatult huuli, jahvatab nagu närides lõua-pärasid*): Ja šamuti ta noorik... Miš pagan šedagi tilkuma jätta, ekš ole?

JAAN MAIDE: Ka noorik! (*Kustutab korraga paberossi, nõksatab sirgeks, tõuseb.*) Hea küll, olgu see sinu ülesanne ja sinu peaga vastutada! Aga enne — laole laurits lakka! Nagu tulles kõnelesin: lao-le lau-rits lak-ka! (*Koputab viimaste sõnade taktis sõrmenukkidega vastu klaverikaant.*) Ja nüüd lõpp pidutsemisele! Aitab!

JOOSEP URM: Pagana pihta, kolonel... kallišš pealik! Ištukšime ehk šiiški veel natike aega! Nii hea on ennašt jälle härra kombel tunda... ja šoojašš toašš kere täišš helpida!

JAAN MAIDE: Ei! Aitab! Läki! (*Kummardab.*) Aitäh perenaisele maitstva õhtusöögi eest. Head ööd. (*Kohendab automaadirihma, ei anna kellelegi kätt, marsib teatraalselt õlgu õiendades ja kantsikut viibutades toast välja.*)

KRISTJAN (*väärutab vaimustuses pead*): Pagana pihta, on ikka sõnakas mees!

JOOSEP URM: On, šõber, on! Kui käratab, šiišš šurm šeišab šelja taga! Ukš poišš hakkašš mõni nädal tagašši viltu kiškuma ja armupalumišt hauduma. Vana šidušš šelli kinni... Omaenešše käega nüpeldašš läbi ja laškišš kuuli šilmade vahele! (*Naerab hirnatahes.*)

KRISTJAN: Ah laskis? Paras kah!

JOOSEP URM: Einoh, ššelge, et parašš! (*Naerab.*) Vaatan teda vahel ja mõtlen... Olekš veel vanad ajad ja olekš mul mõiš — vaat niišugune opman olekš nagu maašikmari... tõmbakš matšid nii štrammi, et ägin käikš üle maa ja mere! — Ekš šee Karmide elavalt võtmiše plaan ole ju kah ukš hea plaan! (*Kummardab.*) Head õhtut! (*Lahkub samuti.*)

KRISTJAN (*endamisi, tumedalt*): Jah, see on meil üks hea plaan... Uks hea plaan... üks hea plaan... (*Täidab uuesti klaasi.*) Noh, et tulgu mis tuleb... Tervist, eit!

KADRI: Tervist, tervist. Sina ikka muudkui uputad ennast selle... põrgulakkega! (*Istub jälle laua äärde, hakkab end jälle hajameelselt õõtsutama.*)

KRISTJAN (*joob vaikides, pea kuklas*).

TRÜ Raamatukogu

Melias pilt

Koosolekutesaal valla täitevkomitee majas. Otseseinas suured lagedad aknad, paremat kätt üks esimehe kabinetti, pahemat kätt üks eeskotta, kabinetti viiva ukse kõrval roheline paberiga kaetud pikk töölaud. Seintel Nõukogude riigi juhtide pildid ja mitmesugused diagrammid. Pühapäeva õhtupoolik; äsja ritta asetatud toolid läigivad tuhmilt sügispäikeses; kusiki kaugelt kostab leinamarsi aeglasi ning nukraid helisid.

PAAVEL SAULEP (*istub oma tavalises kanges poosis, käed põlvedel, selg kõvasti vastu toolikorju surutud*).

KRISTJAN SAULEP (*seisab kõrge ahjumüüri juures, piip hambus ja puldanmantel eest lahti*).

TIITUS (*istub laua taga, silub pahaselt paljast pealage, kõneleb telefonisse*): Halloo, Lindi kuuleb... Lin-di kuuleb! (*Puhtub torusse.*) Pagan võtaks, preili, kes seal kogu aeg nõnda segab! (*Ootab.*) Aitäh, nüüd on parem. (*Hüütl kõrgendades.*) Halloo... halloo! Kuuleb Lindi valla täitevkomitee. Ei, esimeest ennast ei ole, aparaadil on sekretär Tiitus. Tii-tus! Tervist, jah. Me ootasime teie ühendusevõtmist juba... kogu ennelõuna ja teised on praegu matusel. Jah, jah... jah. Pole midagi, kõik läheb hästi! Lisamüügi asjus toimus nõupidamine juba eile õhtul ja... lubadusi on missuguseid! Rehepeksmise esimese ringiga... ja varumisega... on valmis. Järjekorda ootab veel ainult paar-kolm venivillemit. Kui palju? Sada kümme protsenti. (*Muigab vuntse tõstes.*) Täna, seltsimees sekretär, — ütlen edasi, ütlen edasi. Teile endale kah... kõige paremat! (*Asetab toru hargile, näib hetk aega toimunud kõneluse mõju all olevat, tõuseb, läheb akna juurde, lükkab mõlemad pooled pärani; leinamarsi helid kostavad nüüd sisse veelgi selgemalt.*)

KRISTJAN (*venitades*): Nii pikuke ta siis oligi, see traadi kaudu kõnelemine, mis ei lasknud sul kallist kadunut saatma minna!...

TIITUS: Täpipealt niisama pikuke, pai peremees.

KRISTJAN: Nimetasid seal, et... sada kümme protsenti... Mis asja kohta see käis? Kas ehk riiginormide kohta?

TIITUS: Ikka riiginormide kohta, ikka riiginormide kohta.

KRISTJAN: M-minu pea seda hästi ei jaga... (*Silmi kissitades.*) Kuidas see siis on... sada kümme protsenti? Kui täitsa kõik, mis on ette nähtud, kohale tassida — mitu protsenti see siis annab?

TIITUS: Sada!

KRISTJAN (*võidurõõmsalt*): No vaat! Minu arvates kah sada! Ja mis on üle saja protsendi, see, tähendab... (*Lutsib kuuldavalt ühja piipu.*)

PAAVEL (*kohendab end pahuralt*): Tähendab, tähendab! Mis seal arutada! Toodi vabatahtlikult rohkem, tähendab!

TIITUS: Õige, õige. Kas rohkem või nende poolt, kellel üldsegi kohustusi polnud.

KRISTJAN: Aa, seda jah! (*Tirib rippuvast küljetaskust tubakakoti, lonkab Tiituse juurde.*) Säh, laadi oma tobi täis! On seda ju omal ajal ikka seltsis tehtud... olid mul va tubli ja töökas mees, ei saanud nuriseda. Rassisime üksmeeles kõrvuti nagu Ants ja Vanapagan... hohohoo. (*Pilgutab silma, tõmbab teise hõlma irvakile.*) Või pigistame ka ühe käraka kibedat... selle meie kangelase mälestuseks, keda seal praegu mulda pannakse?

TIITUS (*pikkamisi*): Teda, peremees, ära sa oma suumulguga puuduta! (*Võtab omakorda taskust tubakakoti, laadib piipu.*)

KRISTJAN: Noh, noh, oled ikka kah! Või ma's halva pärast — eks ju minagi tundnud teda ja... teadnud. (*Rüüpad tubli lonksu viina, teeb kähku teist juttu.*) Tänaagi veel seest koliseb ja müriseb, paneb ehk jälle olemise paigale. (*Pühib varrukaga kuivaks esmalt enda suu, siis ka pudeli suu; ikka halvasti varjatud pilketooniga.*) Eks ta olgu nüüd, nii või naa, aga on see ajalugu sind, mehikest, ikka tõstatanud ja upitanud! Nii selgesti seisab veel meeles: olid sihuke haridusejanune inimene, vaata-vaata, et ei võtnud raamatukapsast kaasa sõnniku-koormalegi... hohohoo! Hakkama ju siin ik'et saad?

TIITUS (*vastab samasuguse läbipaistva pilkega*): Oh, kuule, peremees, paike... ikka saan kah kuidagiviisi. Ja ega ma's igavesti... Varsti kasvavad meie endi koolitatud poisid ja tüdrukud täies hulgas peale, eks ma vaata siis jälle... midagi nupukohasemat. Praegu on veel natike raske — hunt luurab siit ja hunt luurab sealt. Paljudel ja paljudel paistab ju eemalt vaadates päris ustav nägu olevat, lased aga asjade manu — madu-uss mis madu-uss!

PAAVEL: Khhmm, khmmm...

KRISTJAN (*sussitab piibu põlema, hõõrub tiku sõrmede vahel puruks*): N-noh-jah-jah... jah... Eks muidugi, kus sa sellega! Mõned ju küll irvitavad ja viskavad paha nalja, et „kõik maailm käib ümberringi, pobul kannab härra kingi“. Aga mis see irvitamine's ikka! (*Tambib paar korda läbi toa, käed seljal, kuuehõlmad sorakil.*) Mina muidugi saan aru. Sellepärast, et mina olen elumees ja vatalist! Ja minu süda lausa kiidab teie pealehakkamist. (*Peatub, silub vuntse.*) Eks sa mõtle ise, Jaagup, — on ju meilgi Paavliga... hohohoo... selle praeguse korra ees oma suured teenused, nõnda et võiks oodata isegi raha rinna peale... hohohoo!

PAAVEL (*kisub korraga kõõksuvat naeru*): Khõ-khõ-khõõ!

TIITUS: Tohoh, tohoh? Mis teenused need's sul peaks küll olema?

KRISTJAN: Kaadrid, noh, heldene aeg! Kes neid meie vallas siis muu kasvatas, kui mitte meie Paavliga? (*Loetleb.*) Kallas-Mihkel, sina... küllap mõni teinegi aktivist... Kuramuse pihta, on veel nii selgesti meeles, kui see teie diviis neljakümne viiendal tagasi koju marssis ja oma lippe lehvitas! Olin parajasti meie-rei juures ja vaatasin... Kolm-neli aastat tagasi higistas mees mu tõupõllul, nii et nina punetas, nüüd aga õlad kollaseid paguneid täis ja ordenid kuue küljes. Ohvitser mis ohvitser...

PAAVEL (*endiselt*): Khõ-khõ-khõõ!

TIITUS (*noogutab*): Eks ta ole neh, peremees. Ja mis kõige hullem — andsime teie kõrgestilihvitud poegadele veel sihukese kitli, et neil vaesekestel nahk aina auras...

KRISTJAN (*vaatab ringi, nagu veel kord veendudes, et pole karta ülearuseid kuulajaid*): N-noh... mulla alla läksid teist endistki

üsna ja üsna paljud... Nagu see tänanegi, kellele seal praegu... pasunat puhutakse!

PAAVEL (*naerab jälle kuivalt, tighedalt*): Ja kuidas neljakümne esimesel... l-liduti! Khõ-khõ-khõõ!

TIITUS (*vaatab Saulepeid läbi suitsupilvekeste, silmad kissis; viimaks pikkamisi*): Õige, Mäelt-Vähk, mulla alla läksid meist endist kah üsna ja üsna paljud... (*Pöördub Paavli poole.*) Ja õigus on ka Kohtumehel — taganeda saime neljakümne esimesel tõesti päris pikki maid. (*Jutustab, silmi vendadelt ikka kõrvale pööramata, nagu neid oma äkki kuidagi kõvaks muutunud pilguga kohal hoides.*) Jäin ühe hea sõbraga meie pataljonist pisut maha... midagi korraldama. Ja Varese kaasiku vahel tõmmati tuli selga. Sõber sai pihta, mina mõtlesin, et katsun teda kaasa viia. Ja niiviisi kukkusingi teie noorte hagi-jate rõngasse. (*Kummardub ettepoole.*) Noh, neil jäi mu kontide murdmise lõbu siiski nägemata... (*Teeb jälle väikese pausi, astub nüüd Paavli juurde.*) Ainult, Kohtumees... see oli asja esimene pool... see oli asja algus. Asja teine pool, selle lõpp, läks aga — nagu Kohtumees isegi teab — hoopis teisiti. (*Tasakesi, veidi venitades.*) Meile pisteti neil rasketel päevadel nuga abaluude vahele... petlikult, selja tagant... ja pandi meid sellega tõesti t u i k u m a... Meie aga äigasime vastu täie kämblaga ja virutasime teie noakangelased põlvili! Kelle Narva all, kelle Sõrve tipul, kelle... kuskil mujal! (*Võtab piibu suust, koputab selle varrega vastu Paavli rinnaesist.*) Ja nüüd, kui meie inimeste kiusamist ja meie töö takistamist ei jäeta... äigame veel kord! Aga siis ei löö teid mitte enam põlvili, siis löcme teid maoli! (*Paus; varjamata ähvardusega.*) Maoli, jah, Kohtumees — saa aru ja kirjuta see endale kõrva taha, et see jälle ununema ei kipuks!

KRISTJAN (*märkab, et ta on oma sisemises vihas liiga kaugele läinud, ruttab kohe olukorda tasandama*): Noh, noh, kuule nüüd! Kõneled seda sihukese tooniga, nagu oleksime nende metsaliste tegude eest vastutavad meigi vennas Paavliga! Oled ikka sina kah, Jaagup! (*Väärutab pead, tümpsib jälle edasi-tagasi.*) Eeh-jaah, vihaseks ja pahaseks läheb see meie maailm... Kas aga seda viha ja pahust tarvis on! Uhesugused töösipelgad nagu

me oleme... Võiksime ometi nii ilusasti ja armsasti omavahel läbi saada, et...

TIITUS: Ah peremees arvab nõnda? Aga Kohtumees ju just uhkustas, kuidas me pidime neljakümne esimesel teie eest põgenema. Ja sinagi ju ise... märkisid midagi selle kohta, et üsna paljudki meist on mulla alla läinud.

KRISTJAN: No mis sa nüüd! Ega's me ju halva pärast! (*Kummardub aknast välja; rutates, nagu Tiituse vastust ette segada püüdes.*) Ahah, see pidulik talitus ongi vist lõppenud! (*Vennale.*) Hakame's meie kah, Paavel, jälle raudteejaama, sinna varumispunkti poole vajuma, kilomeetreid ees veel mitu-setu. Sa ju ikka tead, Jaagup, et see laomees ja vastuvõtja kah surnuaiast sinna tagasi läheb?

TIITUS: Läheb, läheb!

KRISTJAN: Oleks ju küll kena, kui me ikka täna endiga ilusasti korda saame, — tervise raisk pani niikuinii mitmeks päevaks venitama! (*Ettevaatlikult.*) Ja siis veel... kostis midagi mingisugusest kollektivi-see-ri-mise koosolekust... Kas tehakse ära nüüd kohe?...

TIITUS: Jah, see hakkab varsti. (*Muiates.*) Kavatsete ehk kah osa võtta?

KRISTJAN: Ah meie või? Ega tea... Miks siis mitte meiegi? (*Väljub.*)

PAAVEL (*järgneb vaikides vennale.*)

TIITUS (*seisab pisut aega keset tuba, saadab lahkujaid mõtliku pilguga, pöördub viimaks ja läheb laua juurde; istub, hakkab töötama; tõuseb aga vähe aja pärast uuesti ja läheb jälle akna alla, kuhu jääb kuni rahva kogunemiseni.*)

KEHVIKTALUPOJAD (*Altoa Kaarel, Altoa Hermann, Ihandu Madis, Kautsi Rein, Väljaotsa Siim jne.*), KESKMIKTALUPOJAD (*Koolmeisteri Ants, Kruusa Jüri, Varese Sander jne.*), NOORUKID-TUDRUKUD, VANEM NAININE, KIRJU PEARÄTIGA NAININE, SARAPIKU-ISA (*tulevad välisukse kaudu; kõik on mõtlikud, raskemeelsed, ikka veel äsjaste matuste mõju all; valivad ettevaatlikult toole nihutades kohti, hakkavad omavahel tasakesi vestlema; mõned peatuvad akna juures või lävel ja suitsetavad vaikides.*)

PEETER KARM, LINDA, LIISA, JUHAN, KAASIK, MIHKEL KALLAS (*jõuavad pärale veidi hiljem; kõik peale Mihkel Kalda istuvad esimesse ritta*).

MIHKEL KALLAS (*astub Tiituse juurde, kes seisab ikka veel akna all*): Noh, nõnda, vana... Valmis oleme siis ka selle kurva kohustusega.

TIITUS: Panite Oskari-vennakese inimese kombel magama?

MIHKEL KALLAS: Panime. (*Paus; heidab asjaliku pilgu üle ruumi*.)
Tarvis on tuua midagi ka sõnavõtjate jaoks...

TIITUS: Mõtlesin just praegu. Pult on katki. Tuleb vist võtta kirjutusmasina lauake...

MIHKEL KALLAS: Mis seal's ikka, võta. Muud uuemat vahepeal ei kuulnud?

TIITUS: Natike aega enne teie tulekut helistati maakonnakomiteest. Oldi meist vaimustatud. Ja paluti nii sulle kui teistele seltsimeestele edasi ütelda palju tervisi ja suur tänu.

MIHKEL: Tubli. Mis siis muud kui püüame, püüame!

TIITUS: Lubasin seda neile juba ka omalt poolt. Ja peale selle käisid siin Mäelt ja Ulalt-Mäe peremehed.

MIHKEL: Ahhaa, maad kuulamas?

TIITUS: Küllap... vist. Ja et me olime siin ainult kuue silma all... minu kaks nende nelja vastu... siis räägiti päris läbipaistvalt... (*Paus; õlgu kehitades*.) N-nojah, kavalad... Jäljed on puhtad, prügi pole järele jäetud... (*Ei oota enam vastust ja suundub esimehe kabinetti, kust jõuab kohe tagasi väikese lauaga; asetab selle koosolijate ette, istub samuti esimesse ritta, Kaasiku ja Karmide kõrvale*.)

JUHAN HOSEA (*tõuseb, vaatab küsivalt sõprade poole*): Ei tea, kas hakkame ehk peale?

MIHKEL: Jah, mis seal's ikka... (*Vaatab ringi*.) Kõik, kes pidid tulema, on ju tulnud, eks ole?

HÄÄLED (*läbisegi*): Tulnud, tulnud!

MIHKEL: Nii et... kuidas arvatakse? Või tõmbame veel hinge?

VANEM NAINEN: Hakkame aga peale, saab rutem õhtule. Lapsed jäidki üksi...

MIHKEL (*otsib kedagi silmadega*): Veeremäe peremehed — Lepiku, Liiva, Kantri ja Kullipesa omad — läksid ikka minema?

ALTTOA KAAREL (*energilise välimusega umbes 25-aastane mees — valju häälega, pilkavalt*): Jah, läksid ikka minema. Kaaluvad veel! Utlesid, et — eks ühine pärastpoole... tuleval aastal või sedasi.

ALTTOA HERMANN (*eelmise vend — pisut noorem, heledam, jõumehelikum; naerab tugevasti, nagu kõmistades*): Eided lõid veel kord sekka, noh! Mehed ise olid juba üles-alla nõus, aga eided lõid jälle sekka!

MIHKEL KALLAS (*naerab samuti*): Pagan... vaata nüüd! Kui meil puha juba korras, eks nad siis muidugi, et... olge lahked, siin me oleme! Teised kõik on koos?

HÄÄLED (*läbisegi*): Koos, koos!

JUHAN (*ootab rahulikult, kuni see kiiresti kulgev dialoog lõpeb; pikkamisi, ametlikult*): Mina kui Ojakääru külanõukogu esimees... avaksin. Ehk seltsimehed nimetavad kandidaate juhataja ja protokollikirjutaja kohale! (*Ootab.*)

KAASIK: Palun sõna.

JUHAN: Jah.

KAASIK (*tõustes*): Teen ettepaneku valida juhatajaks Hosea Juhan ja protokollkirjutajaks Karm Linda. (*Istub jälle.*)

JUHAN: Nojah... (*Paus.*) Kas esitatakse veel teisi kandidaate? (*Ootab.*) Ei esitata? (*Ootab; tuimalt.*) Panen siis hääletusele. Kes on selle poolt, et koosoleku juhatajaks valitakse Hosea Juhan ja protokollkirjutajaks Karm Linda? (*Vaatab aeglase pead pöörates õhku kerkivaid käsi.*) Aitäh... Vastu? Vastu ei olda? Ja erapooletuks... kes jääb? Kah mitte keegi? (*Paus.*) Nojah... Sellega on siis ettepannud kandidaadid heaks kiidetud... ja palun, seltsimees Linda Karm. (*Paus.*)

LINDA (*asub samuti laua äärde*).

JUHAN (*võtab rinnataskust kokkumurtud paberilehe, silmitseb seda nagu kaalutledes või mõtteid kogudes; jätkab viimaks*): See tänane ehk polegi nagu... noh... päris koosolek, vaid rohkem omavaheline nõupidamine. Päevakorda on võetud esialgu ainult üks punkt — ühismajandi asutamine meie Ojakääru külla.

ALTTOA KAAREL: Ühismajandi? See tähendab — kolhoosi?

JUHAN: Jah, kolhoosi. Või soovitakse ehk päevakorda täiendada?

(Ootab.) Ei soovita? Ma arvan kah, et selle alla mahub kõik, mis meid... huvitab. (Vaatab jälle kuidagi ebakindlalt ringi, peatab pilgu Peeter Karmil ja Mihkel Kaldal.) Annaksin selle ühismajandi asutamise küsimuse kohta sõna meie valla parteiorganisatorile seltsimees Peeter Karmile.

ALTOOA KAAREL: See tähendab — kolhoosi asutamise küsimuse kohta?

JUHAN: Jah, kolhoosi asutamise küsimuse kohta.

13 / ALTOOA KAAREL: No mis sa's sellest heast sõnast sedasi kardad? (Naer.)

JUHAN: Kuidas... kardan? (Pühib higi.) Ole hea, Karm Peeter!

PEETER KARM (raputab naeratades pead): Ei, aitäh. Jääksin veidi hiljemaks.

JUHAN: Ahah?... Nojah, nagu arvad. (Paus.) Eks siis sina, Kallas Mihkel, tee algust... initsiatiivgrupi poolt.

MIHKEL: Mina? Hea küll, kui mina, siis mina. (Tõuseb, tuleb laua juurde, pöördub näoga koosolijate poole, püüab end kiiresti koondada, silub nagu hoogu võttes püsti kippuvaid juukseid; algab aeglaselt, veidi kobavalt, muutub aga iga silmapilguga järjest kindlamaks.) Meile on tänavu sügisel osaks langenud nii kurbi sündmusi kui rõõmsaid sündmusi. Tõime paar päeva tagasi metsast salahauast koju oma sõbra, kelle meie vanad vimmamehed tapsid. Sängitasime ta täna siia, meie koduküla mulda ja andsime ta kalmu juures töötluse seista oma töömeeste-ürituse eest veelgi julgemalt, veelgi kindlamalt... (Paus.) See oli meie tänavuse sügise kurb sündmus. Meie tänavuse sügise rõõmsaks sündmuseks on aga see, et me oleme oma töös väga heale kohale tõusnud. (Paus; otsib sobivat järge.) Sest kui me tuletame meelde oma mullust ja tunamullust taset, siis peame küll tõele au andes ütlema, et me oleme edasi läinud mitte astudes, vaid nobedasti joostes. Näiteks kas või selles osas, et me täitsime oma kohustused riigi vastu kogu maakonnas teisena ja sealjuures isegi kenakese kuhjaga...

IHANDU MADIS (kitsaste kuivade põskedega keskealine kehvik-talupoeg; asjalikult): Kas on nüüd päriselt teada, kui paljuga me üle seatud kriipsu astusime?

MIHKEL: On teada, Ihandu peremees, on. Astusime sellest üle pisut enam kui kümne protsendiga.

ALTOA KAAREL: Ahah, tubli!

SARAPIKU-ISA (*laseb habeme mõtlikult läbi peo*): Pisut enam kui kümne protsendiga?... See on... kümnes osa? Jah, läheb korda.

MIHKEL: Armas aeg, või veel! Muidugi läheb see korda! Ja üle normi müügis... püüame veelgi paremaid tagajärgi! (*Paus.*) Aga uhkeks minna meil siiski ei maksa, seltsimehed, — nii hirmus kõrge see mägi kah ei ole, kuhu me endid nõndaviisi välja vinnasime! (*Vaikib jälle hetke, murrab siis mõttekäigu järsult kavatsetud suunda.*) Tagajärjed on muidugi head, aga missugust hinda me pidime nende eest maksma... ahah!

ALTOA HERMANN (*ei taipa*): Kuidas, kuidas — missugust hinda? No missugust hinda siis, pagan?

MIHKEL: Ulearust higi pidime nende eest maksma, seltsimehed, ü-le-a-rust hi-gi... ja aina hirmu ja kartust! Uks-tuhat-üks asja, millest kõik oleneb ja ripub ja mis peab kõik õnnelikult klappima... (*Tõstab käe, ajab sõrmed harevile, hakkab neid loetledes uuesti kõveraks tõmbama.*) Esimene küsimus: kas jõuame sobivaks ajaks oma sügis- ja kevadkülvidega?...

HÄÄLED: Õige, Mihkel!

MIHKEL: Teine küsimus: kas nigelaks jäänud väetis jõuab nii kõrrele kui peale tarviliku hoo sisse ajada?

HÄÄLED: Õige!

MIHKEL: Ja kui selles osas õnne on — uus küsimus: kas leidub nii palju töökäsi, et jõuame ilusate ilmadega vilja kõrrele maha võtta?...

IHANDU MADIS: Täitsa nõnda!

MIHKEL: Siis veel uus küsimus: millal jõuab peksukord graafiku järgi meie ümbrusse?

SARAPIKU-ISA: Kah õige!

MIHKEL: Siis — kui see on meie ümbrusse jõudnud graafiku järgi, kas see jõuab siia ka tõeliselt?

KAUTSI REIN (*väike viltu-hoiakuga ätt, nõksutab aeg-ajalt vasaku õlaga*): Just, just, kas see jõuab siia ka tõeliselt, või panevad masinamehed kogemata ajama hoopis teises sihis!

MIHKEL (*jätkab*): On viimaks garnituurgi kohal, — kuidas on lugu selle juurde tarvismineva rahvaga? Ja on viimaks peksmine ise kah õnnelikult seljataga, — mil viisil saadakse hakkama sellele järgnevate töödega — taliviljade külviga, kartulivõtmisega, kündidega, ja nõnda edasi, ja nõnda edasi... (*Silub jälle juukseid, on juba läbinisti kuum.*) Ja, kuradi pihta, või siis susigi võpsikus magab! Tema, saadanahing, armastab ju kah veel oma kaotatud mõisasüdamete, kaupluste ja majalosside eest hambaid näidata... ja seda just üksikõndijate kallal!

SARAPIKU-ISA: Õige, õige, poja — kiskjad luuravad ikka üksikõndijaid.

MIHKEL: Jah, näete, kui palju mitut-setut sorti muresid ja raskusi tuleb igaühel meist üheainsa aastase tööderingi jooksul omaette ära võita, enne kui me võime kergemalt hinge tõmmata. Aga kui oleksime endi eest väljas kõik ühisele, oleks hoopis lihtsam asi ka nende üks-tuhat-ja-ühe küsimusega, mis ma siin nimetasin. Eks te tunne ju ise seda vana võrdlust vitsa kohta. Võtad sa selle pihku üksikult, teistest eraldi, pole tal mitte mingisugust vastupidavust — praks, ja katki! Võtad sa selle aga koos teiste omataoliste vitsadega... suure kimbu kujul... katsu, vennike, kas saad temast jagu! Ahah! On sedasi, seltsimehed, või ei ole sedasi?

VANEM NAIN: Miks ta's sedasi ei ole? Eks sihukesi asju ole maailmas igal sammul nähtud ja tähele pandud!

MIHKEL (*murrab mõttekäigu veelgi otsustavamalt etteseatud sihi poole*): Alustasime seda kolhoosiks ühinemise küsimust juba kevadel, suvised pakilised tööd tulid aga selga ega lasknud sel korral... lõpuni minna. Nelja ja kuue silma all oleme nüüd juba küll ja küll arutanud... ning poolt ja vastu vaielnud... Ja omaette mõlgutanud oleme neist veelgi rohkem. Täna siis otsustame juba täie häälega... (*Paus; paisutab jälle rinda.*) Nii et, seltsimehed, teeme lõpliku rehnungi: kas lööme kolhoosi kokku või lähme veel kaaluma ja vaagima... ja igaüks eraldi nende minu poolt näidatud hädadega maadlema ja jõudu katsuma?

VÄLJAOTSA SIIM (*punetava nüoga, kaalukas, püstiste püगतud jõumehe-juustega hiiglane; sügava rinnahäälega, nagu tümistades*): Oh, mis nüüd enam sihukest nalja visata! Nõnda nagu sa rää-

kisid, nõnda on küll igal sammul! Rabeleme ja rabeleme, aga mida rohkem me rabeleme, seda sügavamale me vajume. Ennevanasti pigistasid meid peremehed, nüüd meie endi vanamoodi vaated... (Tõstab äkki kämblad.) Siin nad on... nagu labidad. Peale silgu-leiva ja pühade puhuks suutäie viina pole nad midagi paremat lauale suutnud tuua...

KAUTSI REIN: Vai... paremat! (Nõksutab jälle õlaga.)

KOOLMEISTRI ANTS (*muruja habemega, pisut lõnges, värvitu olemisega jõukas keskmiktalupoeg*): Tjah... jajah... nõnda see ju muidugi on... Sandiks pole siin jäänud ainult ise, sandiks on tapetud ka naine ja lapsed... Aga või sa tead, et ühtelõomine kõik need Mihkli poolt ettelaotud mured nagu peoga ära võtab... Käed jäävad samaks... ja turjad ja õlad... ei neid tule juurde, ei need kasva suuremaks... Ega's masinad ja traktoridki ju kuskil aia taga, võpsikus ei oota, et muudkui löö ainult piirikraavid umbe ja sõidetakse kohe mürinal-kolinal väravast sisse!

KRUUSA JÜRI (*iseteadva lõualotiga ja lamedate sarnadega ning õlekarva heledate vuntsidega keskmik — kõneleb väga aeglaselt, nagu iga sõna enne väljaütlemist hoolega üle silmitsedes*): Selge, selge, pimesiku viisi tormata on... loll! Praguliselt kohti on selles ühtehakkamise värgis veel küll ja küll. (Nokitseb piipu, puhub vuhinal läbi selle ummistunud varre.) Nüüd, kui teed halvasti ja ei jõua mättalt mäele — sinu enda asi. Oled aga juba ühes hunnikus koos, siis... vastuta naabrimehe eest ja vastutagu naabrimees sinu eest... (Tõmbab põsed ebamääraselt muigele, liigutab vuntse, puhub ikka piipu.)

VARESE SANDER (*sügavate näojoontega, juba halliks läinud kõrvatagustega, rõngashabe kuivadel lõuapäradel; pisut pahuralt*): Vastuta? Mis see vastutamine! Vastutada... ju võib. Aga kui mõne seanaha-venitaja eest konti tuleb murda, vaat see küll hinge ei mahu.

PEETER KARM (*pöördub, vaatab tagasi; naeratades*): Nii et Koolmeistri, Kruusa ja Varese peremehed ei ole meie plaanidest praegugi just väga heal arvamisel?

KRUUSA JÜRI: Mis seal heal või halval arvamisel... Aga põrsast kotis osta pole senigi tahtnud.

ALTOA KAAREL: Koolmeistril, Kruusal ja Varesel norskab igaühel tallis k a k s ja k o l m hobusekonti, sellepärast.

ALTOA HERMANN: S-selge! Selge, et sellepärast.

VÄLJAOTSA SIIM (*laotab käsi*): Nojah, kuidas kellegil. Mina oma ruunakondiga karjamaalt marjamaale ei jõua, mina ka ei kahtle.

KOOLMEISTRI ANTS: Tjah... Jajah... See muidugi on kiusujutt. Kui kaalutakse, siis... kaalutakse. Pahaks panna seda kelle-gile ei tohi.

SARAPIKU-ISA (*tõstab äkki käe — see paistab aknast langevas õhtupäikeses suurena, soonelisena, peaaegu mustana; sügava häälega*): Palun sõna!

JUHAN (*märkab alles nüüd, et ta on ohjad lõdvaks lasknud — koputab pliiatsiotsaga vastu lauda*): Seltsimehed, mitte kõik korraga! Sarapiku-isa tahab meile midagi pajatada.

SARAPIKU-ISA (*ajab enda pikkamisi püsti, hõõrub valutama kippuvaid ristluid, kõneleb veidi venitades*): Jah, Sarapiku-isa tahab teile tõesti midagi pajatada. (*Kõhatab.*) Mina olen siin Ojakäärus vist kõige vanemaid mehi... teised minuealised on juba ammust aega adrakured käest lasknud, mulda puhkama heitnud. Jüripäevaks lööb kaheksakümnes kaheksas kell... Noh, ja eks ma ole selle pika aja jooksul näinud küll üht, küll teist... küll head, küll halba... Aga vaat mis, pojukesed, — maa on olnud siin meile, popsidele ja kandimeestele... ja muule kehvemale rahvale alati rohkem vaenlane kui sõber! Jah... Ja kui küsida: mispärast? Eks ikka sellepärast, et me harime ja tuhnime teda aina pooliku jõuga! Rohkem küünistame kui künname, rohkem kratsime kui äestame... rohkem haisutame kui rammutame...

IHANDU MADIS: Täitsa õige, naaber! Maa on meid, näljavareseid, aina salvanud, silitanud aga... eluilmaski!

SARAPIKU-ISA: Just, just... nõnna temaga on olnud, maaga! Sina paned talle kõik oma lootused, tema aga surub sulle vastu oma külmad põhjaveed ja mälub läbi su kehva seemnenatikese... ja lirtsutab sulle muda varvaste vahele... (*Laotab käsi.*) Aga mis seal teha, mis seal teha! Sellepärast, et tema on tugevam sinust, mitte sina temast... Tagasihoidlikultki vaadates oleks temast ülesaamiseks tarvis läbi viia väga suuri töösid! — Tuleks toru-

madalamaid kohti, tuleks jõkke tõmmata suur magistraal... tuleks ära korjata või mulla alla lasta kõik kivid... Aga kust sa selleks jõudu võtad? Kust sa selleks üksmeelt ja leplikkust võtad?... (*Paus; hüppeliselt.*) Kõnemees ma ju pole. Aga seda ma ütlen küll, pojukesed-vennikesed, et... ei siin ole enam arutada midagi, ega sõnu murda! Mina, nii vana kui ma ka olen, tahan küll selle uut moodi eluga katset teha. Ja seda ma usun kah, et jänni me temaga ei jää! Ei... jää! Hallparunitele oleme töötanud hästi, miks me peaksime siis omaendi jaoks halvasti töötama! Jah! (*Istub, silub ikka habet, toetab siis käed kõrvuti põlvedele, jääb teraselt kuulama.*)

HAALED (*läbisegi*): Täitsa õige, täitsa õige!

Sarapiku-isa räägib sirgeid sõnu!

Väiksemad kraavid kruntide vahel umbe, suur kraav sisse!

KRUUSA JURI (*puhub jälle paar korda läbi puhtaks torgitud piibu, pistab selle taskusse, näib otsivat uusi vastuväiteid, tõstab pikkamisi ja asjalikult käe*): Kas saaks sõna?

JUHAN: Jah, Kruusa peremehel on sõna.

KRUUSA JURI: Mina mõtlen sedaviisi, et... nõus oleme me kõik, — sellest on kõneldud ja arutatud ja selle kohta on igaüks oma sooviavalduse esitanud. Aga rääkida... ju võib! (*Paus.*) Minul on üks sedalaadi küsimus... (*Kõneleb seni istudes, ajab enda nüüd püsti, tammub jalalt jalale.*) Siin on teada, et Pähklimäe mõisa Pätsu-aegne omanik... see va Maide... on ennast jälle näitama hakanud... Saatis hirmutuskirju ja... ähvardas. Miks temast jagu ei saada? (*Istub jälle.*)

ALTTOA HERMANN: Saatis jah hirmutuskirju ja ähvardas, aga mokakobinast ju kaugemale ei jõudnud!

KAASIK: Noh, varsti on niisugustel isandatel lõpp — veavad veel viimseid hingetõmbeid!

VARESE SANDER (*pahase häälega, nagu parastades*): Varsti? Mil-lal varsti?

KAASIK (*tõuseb omakorda*): Pikalt siin jutustada ja seletada ma ju ei saa. Aga kui ütlen varsti, siis ka... varsti.

ALTTOA KAAREL: Maide-taolised hundid ja vana korra vähjakesed saavad elada seda priskemalt, mida rohkem oleme meie

tükeldatud. Lööme käed siin plaksti kokku — Maide kaob nagu paha lehk!

ALTOA HERMANN: Selge! Kuula nüüd! Kah asi arutamiseks!

KAUTSI REIN: Maide on meie teel... täpes, mis tuleb lihtsalt maha pühkida! Marukoerale marukoera lõpp: taguotsaga nurka ja... vagaks! (*Nõksutab erutuse tõttu õla ja kaelaga senisest tugevamini.*)

KAASIK: Teemegi ta varsti vagaks, teemegi ta varsti vagaks!

ALTOA HERMANN: Mis me vigurdame — Maide on mõnele mehele ainult... ettekääne.

JUHAN: Seltsimehed — kipume oma õigest jutust kõrvale... (*Paus.*) Kes soovib veel sõna võtta meie küla talumajapidamiste kollektiviseerimise kohta?

KRISTJAN SAULEP (*ilmub äkki uksele; peatub lävel, jalad harkis, on enda vahepeal purju joonud ja räägib venitades, sügava häälega, millest kostab puhuti nagu metslooma kurja urinat*):
Mina... soovin!

JUHAN: Kes? (*Märkab teda alles nüüd, kohmetab.*)

KRISTJAN: M-mina! (*Kraabib demonstratiivselt jalgu, läheb mööda kitsast vahekäiku juhatuse laua juurde, puusaga aeg-ajalt kord vasakut, kord paremat tooliderida tõugates.*) Tohohh pimme... kus ikka rahvast! (*Äigab mütsiga õhus kaare.*) Tere õhtust, sõbrad ja naabrid! Mis nõu te siin's peate, terve küla rüsinall kokku jooksnud!

JUHAN (*vihastab järsku*): Istu, ära sega!

KRISTJAN (*teeskleb üllatust*): Noh, noh, külavanem — mis sa nüüd! Kudakombel ma siin's segan — palusin ju ometi viisakalt sõnal? (*Koosolijate poole.*) Teised kõik platsis, minule... pole iitsatudki... Aga eks ole ju minagi meie Ojakäärü küla põline elanik... (*Vaikus; laseb pea nagu luurates kummargile.*) Pais-tis, et siin kõneldi... kolhoosi asutamisest... On ehk tõesti see asi jutu all?

ALTOA KAAREL: On! Justament see asi ongi praegu jutu all!

JUHAN (*järjest enam ärrituses — läbi hammaste*): Istu... noh!

KRISTJAN: Kannata nüüd, kannata, väimeespoeg! Küllap ma juba istun kah, kui koivad lõnksu löövad... (*Naer.*) Ahah, et siis... teete kolhoosi? No tore, tore! Kaua's meiegi ennast õnnest

eemale hoiame. (Vaatab pisut aega maha, veeretab mütsi ühesi käest teise, hingeldab kuuldavalt; tõstab äkki pea, on nüüd täiesti tõsine, suudab end ainult suure vaevaga vaos hoida; pikkamisi, tumedalt.) Aga miks kõiki meie inimesi ei kutsutud? ALTOA HERMANN: Noh, pagan — meie inimesed on kõik kutsutud!

HÄALED (lähisegi): Õige, õige! Meie omad on kõik kutsutud!

VALJAOTSA SIIM: Jah, sedapidi küll, — kes omad, on ka kohal.

KESKMIKTALUPOJAD (näivad piinlikkust tundvat, vaatavad maha, kehviktalupojad sumisevad sõjakalt.)

KRISTJAN (põrnitsedes, pikkamisi): Ja mina... ei ole oma?

VANEM NAIN: Urjehh... no kuulake ikka! Või tema kah — oma!

KIRJU PEARÄTIGA NAIN (vaikib seni, kergitab enda järsku sirgu, deklameerib): „Vana kesta a'asin maha, nüüd ma enam ei tee paha... olen sõber sinule...“ (Heleda häälega.) Mis seal vahepeal oli, selle olen äragi unustanud, aga lõpeb see laul nõnda, et „mees siis mõtles, malga tõi... ja kohe ussi maha lõi...“. (Kohendab end sõjakalt.)

KRISTJAN (ootab, kuni hüüded vaikivad; purjus sentimentaalsusega): Ahah... nojah... Mina, tähendab, ei ole oma? Mina, tähendab, olen teie hulgas... võõras? Mina, tähendab, olen selle Anna poolt öeldud laulu uss? (Tõmbab sõrmeotsadega üle higistava lauba, silitab meeleskohti, kummardab sügavalt.) Aitäh, naabrid... suguvennad! (Äkki näib tas midagi rebenevat — äsjane sentimentaalsus kaob jälle, nagu tõmbleb tigidast vihkamisest.) N-niiviisi! Tahate mind välja süüa? Pean oma kolid kokku panema ja... jalga laskma? Pean... pean... jätma kõik, mis isa mulle pärandas... ja vanaisa... ja tema isa veelgi varem... ja mis olen ise endale ja oma perekonnale kokku töötnud?! (Poetab korruga mütsi põrandale, sirutab mõlemad käed ette.) Sähke... vaadake... need on käsni täis ja pahklikud nagu teiegi omad! Kas ahjukummil selja sügamisest? Hehh! Kas niisama mõnusast kuklite söömisest?... Hehh? (Pea-aegu mõirates.) Kõik... kõik... kõik... mis mul on, olen kogunud nendesamade kämmaldega siin... jah!

SARAPIKU-ISA (kuulab, käsi kõrva juures, tõuseb jälle, vaatab Kristjanile ülalt alla otsa): Valetad, Mäelt-Vähk! (Osutab Krist-

jani püstiseisvatele kämmaldele.) Nendega ei töötanud sa leiba lauale isegi mitte endale, oma poegi koolitasid . . . ja naisi ehtisid . . . ja oma suured varandused kühveldasid aga kokku (*sirutab omakorda käed ette*) nendega siin! Nendega, Mäelt-Vähk! (*Näitab seejärel teistele koosolijatele.*) Ja tema omadega . . . ja tema omadega . . . ja tema, tema, tema omadega, Mäelt-Vähk! (*Aeglaselt, ähvardavalt.*) Ära kerja haledust! Ära hädalda! Oli sinu ja Paavli aeg — nüüd on see läbi! Siitsaadik algab meie aeg. Hüppa kõrvale, et sa jalgu ei jää! Jääd jalgu — astume peale! Astume peale — tallame su lõhki, lutikas!

KRISTJAN (*pole midagi säärast oodanud; urinal*): Ahah . . . vaata . . . vaata! (*Tõstab mütsi üles, tõmbab selle südametäiega sügavale pähe, ajab enda sirgu.*) Ärge te ringutage endid pikemaks kui tekk ulatab! Ega tea veel, kuidas teie rõngas kaelad jälle lonti vajuvad! (*Pöördub, õõtsub uksest välja.*)

JUHAN (*vahib maha, näib kogu kehaga tundvat, kuidas kõik talle usutledes otsa vaatavad; tõstab siis pea, suunab pilgu kangekaelselt enda ette*): Noh, hea küll, seltsimehed . . . Jätkame oma arutlust. Kes soovib veel sõna?

PEETER KARM (*tõstab käe*): Mina soovin.

JUHAN (*endiselt*): Sõna on Peeter Karmil. (*Paus.*) Alga, seltsimees Karm.

PEETER KARM (*tõuseb, asetab mütsi toolile, pöördub kuulajate poole*): Juhan tähendas natike aega tagasi, nagu oleks see tänanegi rohkem omavaheline nõupidamine kui ametlik koosolek . . . Minu arvates ei ole see päris nõnda — oleme siin praegu selleks, et teha juba kindlaid otsuseid, milleni me oleme oma südames ju ammuigi välja jõudnud . . . Ja meie kõige kindlam otsus on see, et . . . kolhoosi me loome! On nii, seltsimehed?

HÄÄLED (*elavalt*): On! Täiesti õige — on!

Just, just — on!

Muidugi loome!

PEETER KARM: Sellepärast teeksin mina ettepaneku meile kõigile ammuigi tuntud ja läbikaalutud arutluste asemel kaaluma hakata juba ka praktilisi küsimusi. Sarapiku-isal on õigus: nende, Saulepите, aeg on läbi, siitsaadik on alanud meie aeg . . . Ja pole

põrmugi ükstapuha, kelle kätte me usaldame selle oma aja ja oma uue elu otsese korraldamise ... (*Istub.*)

HAALED (*läbisegi, üha kasvava elevusega*): Tiitus... Jaa-gup
Tii-tus! Tiitus esimeheks! Tii-tus esimeheks!
Ja juhatusse kindlasti ka Sarapiku-isa ...
Peeter Karm samuti ... ja Kallas!
Mih-kel Kal-las!

ALTOA HERMANN (*kõigist teistest üle hүүdes*): Palun sõna ...
palun sõna!
(*Üldine aktiivsus; tundub, nagu poleks vahejuhtumit Kristjan Saulepiga üldsegi toimunud.*)

Viies pilt

Karmide elutuba. Umbes kuu aega hiljem; õhtu. Tuul surub vastu aknaid. Kummutil põleb kõrgejalgne õlilamp, laud on kaetud kahele.

LINDA (seab suurt astrikimpu; Liisale, kes seisab pisut eemal, mantel seljas, käed kuidagi abitult vaheliti): Sina, tüdruk... mulle paistab, et sa siiski liiga palju närvitsed. Nüüd, kus Saulpid peavad meie elust-olemisest kaugemale jääma, hakkab su vennas ise kindlasti taipama ja aru saama. (*Taganeb lauast eemale, vaatab seda hindavalt.*) Peale vana Kristjani viimast tempu lähevad ta silmad lahti ja... küllap näed, et tal endalgi on oma rumaluse pärast piinlik.

LIISA: Arvad? Ei, ma ei usu seda. (*Vaikib jälle, pilk põrandal; ajab enda siis jonnakalt sirgu.*) Ta on täiskasvanud inimene... mõtleja... sõja algusest lõpuni kaasa teinud... Ja temaga on rääkinud enam kui üks kord nii Peeter kui Mihkel ja Tiituse isagi, — kui palju see on aidanud? (*Paus; pöördub närviliselt.*) Hea küll, ära pane pahaks, et ma sind selle looga jälle tülitama jooksin! Aga pole ju mul kuigi palju sääraseid inimesi, kel- lele vahel südant kergendada. (*Tasakesi.*) Head õhtut. Ja pea oma mehe sünnipäeva siis... hästi rõõmsalt ja lõbusalt... Ja tervita teda ka minu poolt... kõigest, kõigest südamest! (*Muigab nukralt.*)

LINDA: Kuuled sa — kas sa ei taha siis tõesti meiega seltsis tassikest kohvi juua?

LIISA: Ei, aitäh. (*Püüab oma äraütlemist põhjendada, kuna ta siiski meelsamini jääks.*) Olen täna väga väsinud. Ja meeleolu kah... nagu isegi näed... (*Paus.*) Peale muu ka Maria — ta on nüüd, pärast seda kui mõistus tagasi tuli, nagu väike laps — tahab

aina minu seltsis olla, kõige üle küsida ja pärida. (*Paus.*) Nojah... veel kord — head õhtut.

LINDA: Head õhtut. Usu, mul on väga kahju, et sa nõndaviisi... vaevled! Ja asjata, asjata ju, kallis!

LIISA (*pöördub veel uksele*): Asjata? Ei, mitte asjata. Tuleb varsti aeg, kus ma ei julge ta pärast sinulegi enam otsa vaadata... oma lihase venna pärast!

LINDA: Jäta nüüd!

LIISA (*õlgu kehitades*): Mis seal jätta, see on ju nõnda. (*Paus.*) Kui ei saada usaldada enam teda ennast, siis ei saada... ega tohimagi... usaldada ka temale lähedal seisjaid. (*Kärmel sammul ära.*)

LINDA (*saadab külalise välja, jõuab hetke pärast tagasi, istub, vajub mõttesse; telefon kummutil heliseb pikalt; tõuseb, võtab kuuldetoru*): Jah, halloo, 3-21 kuuleb. Kus t kõneldakse? Alevi miilitsajaoskonnast? Ei, ma pole seltsimees Kaasikut täna üldse näinud. Hea küll — ütlen, kui juhtun teda kohtama. (*Asetab kuuldetoru tagasi hargile; samal silmapilgul põrutatakse lõbusalt, tugevasti, nagu teeb seda harilikult inimene, kes teab, et teda oodatakse; läheb avama tuleb hetke pärast tagasi ühes mehega.*) Oledki... sina. Just praegu helistati ja otsiti Kaasikut.

PEETER KARM (*energiline, rõõmus, riides pikema sõidu kohaselt — hallis sügismantlis, seljakott seljas; hakkab kohe selle rihmapandlaid avama*): Nõnda, või otsiti Kaasikut. (*Märkab äkki kaetud lauda, naeratab laialt.*) Ohoh, pagana pihta, mis see siis on?

LINDA: See? Aga loomulikult on see sinu sünnipäevalaud! (*Teeb naljatava niksu.*)

PEETER: Minu sünnipäevalaud? (*Haarab Linda ümbert kinni.*) Tänan, naine! Ja usu või mitte: olen rõõmus, et sa seda tühist asja siiski ei unustanud!

LINDA: Miks ma selle siis unustama pidin, kallis? (*Surub enda tugevasti mehe vastu.*) Tõsi, meil pole õnnestunud mitte alati sel päeval ühes olla, aga meeles on seisnud see päev mul igakord. (*Ajab enda uuesti sirgu, avitab mehel lahti rõivastuda.*) Lähme, panin sulle valmis hästi külma vee ja puhta käteräti.

PEETER (*riputab mütsi ja mantli varna, ära paremale*).

LINDA (*jääb vaheuksele seisma, räägib ikka kuidagi vaikselt, õnnelikult*): Eile veel kartsin ja mõtlesin, et kas saad sealt koju... nüüdki. Aga täna tuli järsku niisugune kindlustunne, et kadusid kõik kahtlused. (*Naeratades.*) Kui kell pool üheksa lõi, justkui kuulsin kohe, kuidas sa lähened... Astud vagunist välja... seisatad... sihid maantee poole... Siin põikad mööda otsemat rada läbi võsa, siin üle karjamaanurga... Lepiku vahel hüppad teisele poole kraavi, kus on kuivem... (*Paus.*) Ja kui jõudsin nii kaugemale, et nüüd oled sa värava juures... nüüd hoovis... nüüd juba ukse juures... koputasidki. (*Naeratab jälle.*) Ise ajasin küll juttu, aga kujutus... aina käis! (*Paus.*) Oledki valmis? Noh, tule siis ruttu, et saaksime sinu terviseks kohe ka sööma ja jooma hakata!

PEETER (*astub tuppa, kuub lahtiselt õlal, hõõrub käterätiga kukalt ja kaela*): Aitäh, Linda... naiseke. Ka see oli pagana mõnus! (*Heidab jälle pilgu laua poole.*) Millal sa seda kõike... plaanitsesid?

LINDA: Noh, sellest me ei kõnele, see on saladus! Istu, kallis.

PEETER (*istub*).

LINDA (*võtab veinipudeli*): Ja valadagi lubad täna minul, üks ole?

PEETER: Luban! Olen nii suurmeelne — luban! Muuseas — kuidas on see meie uhiuus üritus siin vahepeal arenenud ja edenenud?

LINDA (*lõpetab klaaside täitmise*): Vaata... ka selles osas on mul täna väike palve... Ja nimelt niisugune palve, et vähemalt kahe tunni jooksul ei räägiks me üldse mitte millestki ametlikust. Oled nõus, Peeter?

PEETER: Vähemalt kahe tunni jooksul? Mitte millestki ametlikust? (*Naerab täie häälega.*) Ei, pagana pihta, mis seal's ikka, olen nõus, olen nõus! Kui sa aga ise nii kaua vastu pead!

LINDA: Olgu see siis sinu terviseks, mees! (*Löövad kokku, joovad.*) Sa ära mu üle nalja heida, aga ma tahaksin praegu tõesti, et poleks tarvis veidi aega mitte millestki muust ei kõnelda, ei mõteldagi. (*Paus.*) Kallas ja Tiitus pärisid mitmel korral, kas sa ei jõua koju siiski juba täna õhtul, ja ma valetasin neile kõige suurema südamerahuga, et ei jõua. Oli see ehk sinu arvates... lubamatu?

PEETER: Lubamatu? (*Näib kaalutlevat; heidab käega.*) Noh, mis

seal's ikka! Astun Mihkli poole hiljem sisse, küsin järele, milles asi seisab.

LINDA (*mõtleb, naeratab vaikselt*): Tähendab — tegin s i i s k i halvasti? (*Paus.*) Võib-olla. Aga katsu mind mõista, Peeter... Praegu on neljakümne seitsmes aasta... Ja me abiellusime neljakümnendal aastal... Ja mina olen juba kolmekümnene, ja sina oled juba kolmekümne viiene... Aga ütle mulle, kallid, kui palju kordi oleme me mahti saanud sündmuste puhul nagu see tänane... ühes istuda ja üksteisele head olla?

PEETER (*hoogsalt, lõbusalt, naljatades vastu põlve lüües*): Pagana õige, naine — me pole selleks tõesti kuigi palju mahti saanud.

LINDA: Kuigi... palju? Me oleme selleks üldse ainult ü k s k o r d mahti saanud — neljakümnendal aastal, meie abiellumise esimesel aastal. Järgmisel võtsid sina selle vastu piiratud Leninigradis, mina Lõuna-Uuralis. Neljakümne teisel seisis see diviis, kuhu määrati sind pärast sõjakooli lõpetamist, Kolomnas, see, kus olime meie Liisaga õdedeks — Jegorjevski all metsas. Neljakümne kolmandal lahutas meid jälle... mingi ootamatus. Neljakümne neljandal olid meil sel ajal palavad päevad Emajõe taga. Ja kordus see meie Koidu ja Hämariku lugu ka neljakümne viiendal ja neljakümne kuuendal: mõlemad korrad olid sa parteilises komanderingus... (*Vaikib jälle hetke aega.*) Ja täpipealt sama lugu on juhtunud ju ka m i n u sünnipäevadega, kuna need olid ju sinu omadele nii hirmus lähedal...

PEETER: Naine... paike... pagana pihta! Alles nädal tagasi oligi ju s i n u sünnipäev!

LINDA: Oli. Ainult et sina korraldasid parajasti lisamüüki riigile siin, mina Kuusikul...

PEETER: Muidugi, õige! Ja jälle nagu Koit ja Hämarik!

LINDA: Jah, nagu Koit ja Hämarik. (*Paus.*) Milleks salata — tõmbasin enda sel õhtul õe tagakambris siili kombel kerra ja... nutsin!

PEETER: Nut-sid?! (*Järsu õrnusehooga.*) Vaene, vaene väike tüdruk! Ta on ju tõesti meie generatsiooni vastu nõudlik, see meie tänapäev — võitluseõnne ja tööõõmu annab niipalju kui kulub, nõndanimetatud elumugavuste suhtes on aga — pagana

- kitsi, pa-ga-na kitsi! (*Naerab; hoogsalt.*) Noh, sõbrake, pole midagi, selle eest oleme me ka need, kelle poole vaadatakse kord üles nii kadetsedes kui ka imetledes! (*Täidab uuesti klaasid.*) Meie endi ja meie töörohketega päevade terviseks, Linda... mu hea naine ja ustav sõjaseltsimees! (*Joovad; korruga koputatakse vastu välisust; asetab klaasi lauale, naerab jälle.*) Noh, näed, seal ta nüüd on, see meie romantiline kahekesi-olemine! Elu muudkui müristab aina... ja nõuab sisselaskmist! (*Tõuseb.*)
- LINDA (*muigab samuti*): Jah, müristab aina ja nõuab sisselaskmist...
- PEETER (*väljub, tuleb hetke pärast tagasi ühes Mihkel Kalda ja miilitsaleitnant Kaasikuga; ikka naerdes*): Palun, naine, — lootsid naiivselt, et need kavalad ja elutargad mehed sind uskuma jäävad! (*Sõpradele.*) Võtke aga raskemad riided maha ja istuge lauda!
- LINDA (*tõuseb, on jälle lõbus ja sõbralik, pihib avameelselt*): Jah, näete, luiskasin teile ivake... Ja kukkusin sisse. Ja et te minust päris halvasti ei mõtleks, teeme kohe teatavaks: Peetril on nimelt sünnipäev ja selle huvides ma teda peita püüdsingi!
- MIHKEL KALLAS: Ohoh, pagana pihta! (*Haarab Karmi käe, raputab seda tugevasti.*) Soovin õnne, soovin õnne... ja mitte üksi isiklikult, vaid kogu meie valla ja samuti ka Meie Elu kolhoosi juhatuse nimel! (*Kaaslasele.*) Siis, Kaasik, oleme ju tõesti ülearused!
- KAASIK: Jah, oleme vist küll. Nii et — kõneleme oma asja ära ja kaome.
- PEETER: Kuss, kuss, vennikesed, nõnda nüüd küll ei kõlba!
- LINDA: Muidugi ei kõlba. Sest üleliigsed pole mitte teie ise, vaid teie portfell!
- MIHKEL: Ooh, sellega läheb kähku!
- LINDA: Peabki minema! Kuni ma teile köögist klaasid ja taldrikud toon, olgu tehtud! (*Ära paremale.*)
- MIHKEL (*riputab palitu varna, silub juukseid*): Su naisel on õigus — ametlikkude asjadega katsume rutata. (*Istub.*) Lao siis kõigepealt lagedale; mis seal linnas kah kuuldus?
- KAASIK (*istub samuti*): Jah. Ja kuidas meie siinseid asju kõrgemates instantsides ka hinnatakse?

PEETER (*kissitab lõbusalt silmi*): Ah et kuidas neid hinnatakse? ... Tuleks ütelda, et ... oleme tehtud mehed. (*Naerab äkki.*) Selgus ainult see halb tõsiasi, et oleme siin oma kolhoosi asutamiseega vormiliselt pisut viltu läinud.

MIHKEL: Noh, noh, viltu? Seleta, pagan!

PEETER: Seletada pole siin just kuigi palju. Asutamiskoosolekute rakendamine on ette nähtud nimelt pisut teistsuguselt, kui meie seda tegime. (*Paus.*) Aga sisuliselt öeldi kõik siiski korras olevat ...

MIHKEL: No mis sa's kohutad! Kui on sisuliselt korras, siis pole ju häda midagi. Edaspidi ... võtame arvesse! (*Paus.*) Uhesõnaga — paitati?

PEETER: Paitati, paitati!

MIHKEL (*lööb rusikaga rõõmsalt vastu lauda*): Ja pididki paitama! Selge! (*Tõstab oma paksu portfelli põlvedele, krimpsutab äkki nägu.*) See on muidugi ... hea uudis! Meil aga siin kodus on vahepeal üsnagi suuri halbu uudiseid valminud!

PEETER: Nonoh, nonoh?

MIHKEL (*ikka nägu krimpsutades*): Kõigepealt — Mäelt-Vähk tegi seatembu.

PEETER: Mäelt ... Vähk? Ja nimelt ... mihukese seatembu?

MIHKEL (*pahvatab tulivihaselt*): Võttis kätte ja tappis maha oma neli lehma ja kolm hobust ... need viimased ta lihtsalt kõmmutas surnuks püssist ... Valmis! Virn raipeid, ja kõik!

PEETER: Mis ... sa ... räägid? Millal ta siis niisuguse asjaga hakkama sai?

MIHKEL: Usna värskelt — tunaeile õhtul. (*Paus.*)

PEETER: Kohal ... käisite?

MIHKEL: Aga kuidas siis, käisime!

PEETER: Mis ta ise ütleb?

MIHKEL: Mis tal ikka enam ütelda on? Paavel oli eile alevist kaks viinanina abiks kutsunud ja võttis nahku ning soolas, Kristjan ise oli täis nagu tünn ja hõiskas meile juba eemalt, et hakkavat nõukogude valitsuse heameeleks karja uuendama. Kaasik koostas akti ja asi läheb muidugi prokuröri kätte.

PEETER (*on kuuldust sügavasti vapustatud*): Pagana pihta ... pagana pihta ... see on juba tõesti üle igasuguse piiri! ...

MIHKEL: On! Aga mis seal enam teha — loomi jalule panna ei suuda isegi vanajumal mitte! See oli üks meiepoolne halb uudis... Teiseks aga on meil tarvis sinuga nõu pidada veel muuski asjas... (*Avab portfelli, võtab sealt suure paberipoogna, laotab selle lauale — otse üle toidunõude.*) Näed, siia on kirja pandud kogu meie noore kolhoosikese elav inventar. (*Veab sõrmega ridu.*) Veiseid — 49, sõnne — 2, vasikaid — 22, suuremaid sigu — 10, kesikuid — 16, hobused — 28, lambaid... noh, see pole enam oluline... (*Koputab sõrmeotstega vastu paberit.*) Ja vaat, neis keskmiselt rahuldavates arvudes algabki vanale Tiitusele pigi! Uhtki karjalauta, mis kõik meie sarvelajad, — sõnnid, lehmad mullikad ja vasikad, — ära mahutaks, ei ole meil loomulikult olemas. Veelgi suurem häda on sigadega... Ja üsna vägev häda on hobustega! Arvutasime nõnda, et tuleks kähku võimalikult heasse korda seada teatud hulk küla paremaid talle ja karjalautu ja mahutada igasse neist... nagu vähegi võimalik. Eilse ja tänase päeva jooksul on aga inimeste seas järsku niisugune mõte tekkinud, et kõik, mis elab ja liigub, jäägu senise omaniku juurde... hoida ja talitada, kuni ulualustega on täitsa korras. (*Paus; asetab rusikad vihaselt kõrvuti krabisevale paberipoognale.*) Mis me peame tegema? Tiitusel vaesel lähevad halliks mitte ainult ta suured vuntsid, vaid isegi ta paljas pealagi!

PEETER (*kuulab teraselt; siis pikkamisi*): Nojah... Sinu Võik, minu Kõrv, tema Raudjas... sinu Punik, minu Lauges, tema Kirjak... (*Raputab energiliselt pead.*) Ei tohi, ei tohi neile viltustele meeleoludele järele anda! See, mis seal inimeste hinges praegu kõneleb, on osa samast eraomaniku-tundest, mis pani vana Mäelt-Vähki oma toorust tegema! Kõige kangemad säärase vana olukorra säilitamise pooldajad on muidugi Koolmeistri Ants ja teised tema mestist?

MIHKEL: Just, just, esimeses järjekorras nemad, meie lihavad keskmikud. Olevat isegi ähvardanud: kui nõnda ei lepita, lähevad linnast abi otsima.

PEETER: Mida nad sealt muidugi ei leia. Aga loomulikult on tarvis teha kõik, et veenda neid juba ilma selle linnaskäigutal (*Paus.*) Nojah, tuleb mõtelda! Ja kui teisiti ei saa, kutsume

homme või tunahomme kokku üldnõupidamise. (*Paus.*) Nii?
See on praegu kõik, mis teie hinge koormab?

MIHKEL: Kõik. Kas pead seda väheks või paljuks?

PEETER: Ei saa ütelda, et seda oleks just vähe, ei saa aga ka ütelda, et seda oleks kes-teab kui palju. Igatahes jätkub küllalt, et manitseda meid silmi lahti hoidma. Ahah, Linda ongi tagasi, korista oma arveleht jälle ilusasti portfelli.

LINDA: Lõpetasite? See on kena. (*Asetab taldrikud ja klaasid küla-
liste ette; mäletab äkki.*) Andke andeks, seltsimees Kaasik, oleksingi unustanud... Teid otsis alevi miilitsajaoskond.

KAASIK (*istub seni vaikides, nagu millegi üle mõtiskledes, muutub
nüüd kohe tähelepanelikuks*): Alevi miilitsajaoskond? Millal?

LINDA: Umbes veerand tundi tagasi.

KAASIK: Imelik... olin ise seal ju alles kella kuue ajal. (*Tõuseb.*)
Mis siis muud, kui kuulame järele. (*Helistab.*) Halloo, kesk-
jaam? Lubage mulle, palun, nelikümmend neli. (*Ootab.*) Miilit-
sajaoskond? Siin kõneleb Kaasik. Kes? Ah Sild? Tervist. Olete
mind otsinud? Ahah, jah... N-nii? Nii, nii! (*Paus.*) Tähendab
— täna? Mõistan. Muu kõik... nagu rääkisime?... Jah... jah.
Jah. Tubli. Head n ä g e m i s t. (*Istub tagasi laua juurde; viivi-
tades.*) Kuna oleme siin omavahel, siis... peate ka teadma.
Lugu on nõnda, et täna õhtul tõmbame lingu kinni meeste
jalgade ümber, kellel polnud täita mitte just väike osa nii
Kool-Oskari tapmises kui mõnes muuski sigaduses... eriti
okupatsiooniajal. Esialgu kavatsesime selle operatsiooni läbi
viia homme vastu tunahomset — ja sellel nõupidamisel ma en-
nist käisingi — praegu aga anti märku, et... juba täna kell
kümme. (*Vaatab kella.*) Polegi enam kuigi palju aega.

MIHKEL: Aa, see on tõesti uudis! Niidid on siis käes?

KAASIK: Mitte ainult niidid, vaid kogu kera.

LINDA: Kas see, keda te tabada tahate, on Mõisa-Maide ise?

KAASIK: Ei, Mõisa-Maide on veel... pisut roheline. Täna võtame
ära ta siinsed abimehed. (*Vaikib heikey; siis tasakesi.*) Paavel —
Kohtumees — ja vana Mäelt-Vähk peavad varsti meie uurijate
ees oma pihtimisi pihtima. (*Paus.*) Tuleb vist arvata, et otsus-
tati kiirustada selle loomade veristamise loo tõttu: võidakse
kohut kartes enneaegu pakku joosta.

PEETER: Paavel — Kohtumees — ja vana Mäelt-Vähk? ... Tähen-
dab, et nad polegi ainult vihahoogu sattunud hallparunid, vaid
ka ...

KAASIK: Vaid ka libahundid? Jah, seda küll, nad on ka libahundid.
Ja libahundid kõige ehtsamal kujul.

PEETER (*hetke pärast, mõttlikult*): Nojah ... Imestada selles ju
midagi ei ole. Ilvesest ei saa kodukassi isegi siis mitte, kui
ilves ise seda ka kõigest hingest püüaks. (*Valab veini.*) Ja
et nad nii mõnestki endataolisest kavalamad on, tõendab kas
või see väline lojaalsus, mida nad igal sammul seni näitasid.

LINDA (*maha vaadates*): Ei tea, missugust osa see noorproua Eeva
nende hulgas etendab?

KAASIK: Noorproua Eeva? Küllap vist ainult rumala peibutaja osa
— vaevalt teda millekski muuks usaldatakse. (*Sööb vaikides.*)
Aga mul on siiski väga hea meel, et Juhan enda õigel ajal sel-
lest supist eemale tõmbas.

LINDA (*tõstab kärmesti pea, kahtleva tooniga*): Kas ta siis ... tegi
seda?

KAASIK: Tegi. Kõnelesin temaga eile õhtul, pärast Mäel käiku.
Ütles avameelselt, et see sidemete katkestamine vana Vähi
lesest-tütrega olevat olnud küll raske, aga nüüd olevat see
korras, kuna ta olevat paljudestki asjadest lõpuks siiski aru
saanud.

MIHKEL: Vaat see on kena, see on kena! Liha meie lihast ja luu
meie luust, ja korraga ... tee mis tahad, aga hakkab viltu ve-
dama! (*Vaatab omakorda kella, rutates.*) Ega midagi, Kaasik,
teeme muudkui sääred. Küllap teil läheb tollel tänasel nooda-
tõmbamisel mindki abiks vaja, kõnnin vallamajja ja olen seal
saadaval. Ja sean veel mõne asjakesegi joonde. (*Tõuseb.*)

KAASIK: Jah, see on õige, lõpetame pealegi. (*Tõuseb samuti.*) Ai-
täh, sünnipäevalaps ... ja veelgi suurem aitäh perenaisele.

LINDA: Kas ikka tõesti nii vara?

MIHKEL: Pole parata, pole parata! Kuulsid ju, mihukesed suured
sünnimused siin küdemas on!

KAASIK, MIHKEL KALLAS (*jätavad Lindaga head tervist, tõmba-
vad mantlid selga, lahkuvad.*)

PEETER (*saadab sõbrad ära, jõuab varsti tagasi; paneb käe naise*

piha ümber): Jah, näed sa... lahing käib! Raskelt ja kurjalt...
(Paus.) Piltlikult üteldes — tahume oma majapalke, aga püss rippugu kogu aeg laetult seljas. (Juhib Linda laua äärde, istub nüüd ta kõrvale.) Aga olgu mis on — ma olen siiski kindel, et me pole veel liiga vanad, et kord ka praeguste pingutuste rahulikku vilja maitsta!

LINDA (vaatab mehe poole üles): Arvad... kallis?

PEETER: Arvan! (Asetab küünarnukid lauale, toetab lõua ristipandud sõrmedele; pisut venitades.) Kui palju me vajame siis sinu mõtet mööda aega — muidugi ligikaudu —, et seda praegu ehitatavat elu nagu kord ja kohus märke viia?

LINDA: See tähendab?

PEETER: See tähendab: et praeguste puuduliku töö ja hoolitsuse tõttu lahjaks näljutatud põllulapikeste asemel tekiks tugev, rammus, helde põld? et meie praeguste kidurate ning kondiste setukate asemel lööksid meie koplites traavi... ja veaksid meie vankreid... tõelised toredad hobused? et meie noored istuksid puhketundide ajal meie oma külakinos, esitaksid oma improviseeritud etendusi meie oma külaklubi väike-lavalt? ... et meil oleksid puhtad, soojad, kõigile nõuetele vastavad karjalaudad hästi valitud, suure piimaanniga tõukarjale? ... et me võiksime rõõmu tunda sirgete teedega, vaka-maadesse ulatuva, sadade ja sadade õuna-, pirni-, ploomi- ja kirsipuudega, sadade ja sadade marjapõõsastega, sadade ja sadade mesilastarudega aia üle? ... (Paus; võtab jälle Linda ümbert kinni.) Jah, ütle, naine, mis sa arvad, kui palju me vajame kõigeiks selleks aega, ah?

LINDA (kuulab mehe juttu suletud silmi, põsk käe najal; alles tüki-kese aja pärast): Ma... ei tea... Vahest ehk kakskümmend aastat?

PEETER: Kakskümmend aastat? Ei, mitte üle kümne aasta! Mitte... üle... kümne... aasta... naine! See tähendab — muidugi siis, kui me kõik töötame täie jõuga ja täie teadvusega. Jah... (Hellalt.) Ja kas me pole siis veel küllalt noored, et sellest kõigest ka isiklikult rõõmu tunda?

LINDA (unistava tooniga, silmad ikka suletud): Jah, ka isikli-kult... (Ajab enda korruga sirgu; naeratades.) Muidugi, ka

isiklikult! Aga päris õiget rõõmu tunnevad sellest kord siiski ...

meie lapsed! (*Surub näo mehe õla vastu.*) Peeter ... kallis! ...

PEETER: Meie ... lapsed? (*On naise sõnadest sügavasti üllatunud.*)

Linda, tüdruk ... kas siis nõnda on lood?

LINDA (*kohmetult*): Jah, nad on nõnda ... need lood. (*Vaevalt*

kuuldavalt, peaaegu sosinal.) Lasksin sind oodata kaua, üks ole?

Kuigi sa seda küll kunagi ei ütelnud, mõtlesid sa seda ju kind-

lasti. (*Tugeva, nagu purskava õrnusehooga.*) Ootasid ju seda

aega ... kallis?

PEETER: Mis seal salata — ootasin!

LINDA: Jah, ma teadsin. Ja sellepärast oled sa mulle ikka nii ar-

mas olnud: sul polnud mind vaja niivõrd naisena kui oma

lapse emana ... või oma laste emana. (*Ei siuda end kauem*

taltsutada, nuuksub tasakesi.) Kallis, kallis ... oskaksid sa ainult

ette kujutada, kuidas nad mind vahel puudutasid, need sinu

uhked tulevikuunistused! Ja kuidas ma vahel nagu põlesin

sisemiselt, kui sa järsku kuskil tänaval seisma jäid ja seal hul-

lavate poistega vestlema hakkasid! ... (*Rahuneb jälle, naera-*

tab süüdlaselt.) Vaata, Peeter, ma olen täna väga õnnelik ...

Ja alles selle tänase õnne valgusel mõistan ma, et iialgi, iialgi,

iialgi maailmas ei suudaks keegi võtta minult mu uhkust selle

üle, et ma sinuga ja teiste seltsimeestega kõrvuti meie oma

elu ehitan ... senise Saulepite elu asemel ... senise Mäelt-

Vähkide ja teiste temataoliste elu asemel! (*Tõstab äkki pea,*

vaatab vaheukse poole.) Kuula ... kas keegi ei tulnud?

PEETER (*kuulab; siis naeratades*): Ei, seal pole kedagi. Tuul rõhub

vastu aknaid.

LINDA: Köögis ... Kuule ... jälle!

PEETER: Köö-gis? Ma panin ju ukse haaki ... Või ehk ... unustasin?

(*Tõuseb, läheb pisut ruttaval sammul vaheukse juurde, tõstab*

käe, et seda avada; kuid enne veel kui ta oma kavatsust teos-

tada saab, paisatakse üks suure hooga pärani ja tuppa tungivad

Joosep Urm, kaabuga röövel ning Paavel Saulep, kõik varus-

tatud laskevalmis automaatidega.)

JOOSEP URM (*urinal, mõnitades*): Štopp, štopp, štopp, komiššar!

Käed taškutešt eemale ja ... ära tee liiga ägedaid liigutusi!

Või ešimeše valangu šaab šinu noor naine!

KARM (*mõistab olukorra lootusetust, kuuletub*).

JOOSEP URM: Nii . . . nõndakš! (*Kaabuga röövlile.*) Härra konštaabel, muretse komiisari armpantide eest! Noorikule . . . pole tarvišš: võtan ta oma otšeše hoole alla. (*Sel ajal kui ta käsku täidetakse.*) Jah, nõnda ta on, šee inimeše elu . . . Teie paištšite kavatševat rabada meie poišše, meie aga rabame teid ja viime teid veel nende meie poište poole juttugi ajama . . . hõhõhõil! Kaš te tahtšite midagi ütelda, komiisšar?

PEETER (*pikkamisi, rahulikult*): Ei, mitte midagi. Ainult niipalju ehk, et . . . olete ikka seesama vana lobiseja nagu omal ajal poeleti taga.

LINDA (*saab samuti esialgsest kohkumisest üle, heidab kiire pilgu seinakellale*).

PEETER (*näeb seda, langetab silmad, nagu tahtes naisele märku anda, et ta mõtleb praegu samu mõtteid*).

JOOSEP URM: Valmišš, härra konštaabel? Nii . . . šoo . . . tore! Läki, šeltšimehed . . . hõhõhõil! (*Näitab automaadiga ukse poole.*) (*Kõik väljuvad — teiste ees Paavel Saulep, selle järel seotud kätega Karm, siis Linda, viimastena Joosep Urm ja kaabugu röövel. Veidiks ajaks jääb tuba tühjaks — lamp põleb vaikse kahinaga, kollakas valgus langeb üle laua, peegeldudes tagasi toidunõudelt ja poolikult veinipudelilt. — Äkki koputatakse välisuksele, oodatakse pisut ja koputatakse jälle. Siis kuulduv kõögist ruttavaid samme — lävele ilmub Kaasik ühes kahe noore militsionääriga.*)

KAASIK (*vaatab otsides ringi, aimab kohe paha, märkab äkki põrandal poriseid jälgi; kummardub, vaatab neid, ajab enda uuesti sirgu ja pöördub kaaslaste poole*): Siin on külalised käinud! Ruttu, mehed . . . peame kiirustama! (*Kõik kolm lahkuvad; tuba jääb jälle tühjaks.*)

Kuues pilt

Mäelt-talu elutuba; aeg — sama päeva õhtu.

KRISTJAN SAULEP (*vimmas, kuri, nagu puseldes kummargil — tambib rahutult edasi-tagasi; peatub aeg-ajalt akna all, kergitab selle ette riputatud teki serva, püüab välja vaadata; läheb akna juurest ukse juurde — kuulab kartlikult; kogeleb rääkimisel erutuse pärast*): Ei tule ega tule! Juba ligi tund aega... ei tule ega tule! Võ-võ-võib olla, et... et ei õnnestunudki... Ja tüdruk kah... lontrus... mis ta ometi venitab!

JAAN MAIDE (*istub klaveri ees, sigaret pika pitsi otsas suus, hoiab viinaklaasi käes, ümiseb mingit viisikest*): Närvitsete? Lollus! Karta pole praegu midagi — ennem see n-nõukogude rahvas hilineb või unustab sootuks oma kavatsuse, kui et ta juba täna tuleks. Ja oma tütrega ärge torisege: tänu temale te selle hoiatava informatsiooni ju saitegi... (*Etteheitvalt, pead silmi tõusva suitsu pärast viltu käänates.*) Aga see lihunikutöö oli sul, Mäelt-peremees, täieline lollus! Milleks!

KRISTJAN: Ehh, mis sest enam arutada! Lollus muidugi — kas ma's vaidlen. Aga silmade ees läks mustaks ja... siis ei hoiata mind enam vanakuratki kinni! (*Tambib ikka edasi-tagasi.*)

KADRI (*manades*): Jah... silmade ees läks mustaks! Jah... siis ei hoiata sind enam vanakuratki kinni! Kus ise kiitles alati ja luges teistele jutlust: peab vastu pikaline, kukub uppi äkiline! Ime, et meid juba eile kõiki su enda uppikukkumise pärast pokri ei pistetud!

JAAN MAIDE (*joob pead kuklasse heites paar tugevat lonksu*): Ja peaasi on see, et... lõhkused nõnda meie siinse baasi kuni vundamendini. Utlesin ju: oled oma vennaga praegu kasulikum väljaspool võsa kui võsas.

KRISTJAN: Eehh, jätke, kolonel! (*Äigab lootusetult käega, lange-
tab enda kogu raskusega „peremehetoolile”, tõmbub põlvede
kohale kühmu.*)

EEVA (*astub samal hetkel tuppa — tuulest õhetav, värske jumega,
paistab olukorrast isegi sisemist mõnu tundvat*): Oo, keda ma
näen! Tervist!

JAAN MAIDE (*tõuseb galantselt*): Tervist, armuline proua. (*Kum-
mardub temale ulatatud käe kohale, suudleb seda huuli torru
ajades*). On au, suur au! Kuulsin, kuidas te suutsite veel viima-
sel silmapilgul teada saada hädaohust, mis ähvardas teie lähe-
dasi. Jeanne d'Arc, tõeline Jeanne d'Arc!

EEVA (*naerdes*): Liialdate, liialdate, kolonel!

JAAN MAIDE: Oo, sugugi mitte, armuline proua!

EEVA: Liialdate, liialdate! (*Ulatab Jaan Maidele jälle käe.*) Muide —
vabandage, pean ruttama. Tuleb üht-teist hädavajalikku kokku
pakkida: mu rüütel viib mu öösisele rongile.

KADRI (*seisab vaheuksel, ootab kärsitult tütart*): Helde taevas, ära
venita... tule juba kord!

JAAN MAIDE: Kus te suvatsete end sõja alguseni varjata? Või on
see ehk saladus?

EEVA: Oh ei, see pole saladus. Üks minu headest ülikoolituttavatest
teenib praegu Tallinnas üsna väikesel ja märkamatul kohal ja
on õnnelik, kui saab mind avitada. (*Viipab kinnastega, mida ta
hoiab kogu aeg käes.*) Nägemist, mon colonel. (*Uhes emaga ära
tagakambrisse.*)

JAAN MAIDE (*kummardab tummalt, teine käsi südamel*).

KRISTJAN (*jätkab aina käimist*): Varsti... varsti... kümme! M-mis
pagan see ometi peaks tähendama! Vaat kui tullaksegi vii-
maks... juba täna öösel!

JAAN MAIDE (*muutub korraga tigidaks; kortsus kulmul*): Jäta
see paanikategemine, kurat sind võtaks!

KRISTJAN: Paanikategemine... paanikategemine! Kerge on vist,
jah, kogu oma elamisele käega lüüa ja sissiks minna... vanad
inimesed, nagu me eidega oleme! Ja mille eest? Ainuüksi selle
eest, et...

JAAN MAIDE (*naerab kurjalt, pilkavalt*): Noh, noh, mille eest?

KRISTJAN: Et julgessin käe omaenda isikliku varanduse külge pista!

JAAN MAIDE (*võtab jälle viinaklaasi; ikka naerdes*): Eeh, pere-meis! Peame me's ka endi vahel pimesikku mängima! Säh, joo, oled seda laket ikka armastanud... paneb su südame paigale ja kõhu jälle kinni!

KRISTJAN: Jäh... kõhu jälle kinni! Ei taha! (*Kuskil hakkab koer haukuma; erutub üha enam.*) Ahah — tulevad! (*Kuulab veidi aega, pea ikka raskelt kummargil, naeratab siis kogu oma lõdvalt ripneva näoga ja jookseb kikivarbail välja.*)

(*Silmapilk hiljem astuvad tupp Peeter Karm ja Linda, keda saadavad Joosep Urm ning Paavel Saulep.*)

KRISTJAN (*on korraga nagu ümber sündinud; taganeb tulijate ees sisse — kõneleb nüüd irvitava magususega, vahetpidamata käsi hõõrudes*): Palun väga, palun väga! Palun väga, kallid seltsimehed! Astuge muudkui edasi ja olge nagu kodus... hohohoo. (*Võtab mütsi peast, kummardab veiderdades.*) Suur rõõm... suur rõõm! (*Naisele, kes ilmub vaheuksele.*) Näe, eit, missugused kõrgest seisusest kalad see tänane torm ja tuul meile majja ajas... tule kallistele külalistele vastu ja kumarda kah maani! Hohohoo!

KADRI: Või... m-maani! (*Astub Linda juurde, sülgab selle ette põrandale; šamaanlikult.*) Ole sa neetud, elulõnga-närija! (*Tasakesi.*) Küll... sa... nüüd... saad! Oota aga, oota!

LINDA (*ei lausu sõnagi, seisab julgelt, pea püsti*).

JOOSEP URM (*raporteerib*): Härra ülem, teie käsk on täidetud. (*Asub ukse ette.*)

JAAN MAIDE: Tänan! (*Heidab tulijaile viltu pilgu, pöördub toolil ringi, käed reitele toetatud; tõuseb, võtab lauaotsalt kantsiku, peksab sellega saapasäärt, virutab järsku metsiku hooga vastu tooli*): Uu-ah! (*Piitsutab jälle saapasäärt, teeb ümber vangide aeglase tiiru, peatub Karmi ees, kelle heledad, rahulikud silmad jälgivad iga ta liigutust.*) Nimi! Mis su nimi on?

PEETER KARM (*pikkamisi, üleoleva naeratusega*): Kas sa, Mõisa-Maide, mind siis enam ei tunne? Puutusime ju kokku juba neljakümne esimesel aastal, kui ma sind alevi üle kuulasin ja su valesid uskuma jäin. Oleksin pidanud su juba siis seina äärde seadma, nii mõnigi halb sekeldus oleks hiljem tulemata jäänud.

JAAN MAIDE (*tajub, et ta teatraalsus ei suuda oma ülesannet*

- täita*): Pea suu... ära targuta! Kui küsitakse, siis vasta... lühidalt! (*Sisinal.*) Või ei teagi sa ehk, kes praegu su ees seisab?!
- PEETER KARM: Tean, Mõisa-Maide, tean! Mu ees seisab alatu kahejalgne kiskja ja põõsa tagant tapja!
- JAAN MAIDE (*muutub viha pärast tõmmuks; läbi hammaste*): Ah upsakust näitad veel! Ja mõnitad... meie rahva ja maa sea-dusliku võimu esindajat!
- PEETER KARM: Kas Mõisa-Maide ka ise oma sõnu usub, või pole tal tõesti õiget aimu, mis maailmas sünnib ja toimub! (*Paus.*) Tont oled... ja teiste omataoliste tontide esindaja, mitte aga meie rahva või maa esindaja!
- JAAN MAIDE: Lõuad pea... ütlesin juba! (*Pöördub Linda Karmi poole.*) Ja sina? Kes sina oled?
- LINDA (*ei vasta*).
- KRISTJAN: Ära jonn, teed oma olemise ainult kibedamaks!
- LINDA (*ei vasta*).
- PAAVEL (*vaikib seni; kuivalt, asjalikult*): Tuleb... pigistada.
- KADRI (*äkki hüsteeriliselt*): Andke... andke... andke neile!
- PEETER KARM (*hakkab alles nüüd naise saatuse pärast hirmu tun-dma; tasakesi, väliselt siiski rahulikult*): Jäta, Mõisa-Maide, ma hoiatan sind! Ja sa tead, et ma ei räägi tühje sõnu!
- JAAN MAIDE: Soo? Julged veel!
- PEETER KARM (*kordab*): Ma ei räägi tühje sõnu, Mõisa-Maide!
- JAAN MAIDE (*on säärasest kindlusest ilmselt üllatunud; hetke pärast*): Kas sa siis tõesti loodad, et sa veel... pääsed?
- PEETER KARM: Küsimus ei seisa minu pääsemises või mittepääse-mises, küsimus seisab... hoopis milleski muus.
- JAAN MAIDE: Milles?
- PEETER KARM: Selles, et teie mäng on ammuugi läbi! Et teie lõõg on kinni igal juhul! Isegi siis, kui te tõesti veel ühe või teise meist tapma peaksite!
- JAAN Maide (*püüab pilkavalt naerda, mis aga ei õnnestu — äkki valdab teda sisemine ebamugavus*): Ahah, agiteerid? Keda?
- PEETER KARM: Ma ei agiteeri mitte kedagi, ma räägin ainult tõtt! Laibamürgitusse ju vahel surrakse — õigel! Aga laibale endale ei anna see elu tagasi sekundi murdosakesekski mitte.

JAAN MAIDE: Ah... nõnda... targutad?... (Ei suuda ikka vabane-
neda tekkinud ebamugavustundest, läheb laua juurde, istub,
hakkab demonstratiivse aeglusega toite valima; Kristjanile.) Pea
neid silmas. Varsti tuleb minna. Pikemad jutuajamised korral-
dame... mujal. (Sööb, joob; üle öla Urmile.) Tule, tule... ära
viivita! Võta... kinnita ka ennast... kui tahad. Aga tee ruttu!

JOOSEP URM: Oo? Šee on kena! Tänan, kolonel! (Istub, hakkab
nobedasti einestama.)

PAAVEL (seisab liikumatult-raskelt oma kohal, ei võta ikka vestlu-
sest osa).

KRISTJAN (oma üleolekut tajuva kiskja urinaga): Kõbige, kõbige
seinale lähemale, tuvikesed! (Võtab toolileenil rippuva auto-
maadi, suunab selle otsa vangide poole.)

PEETER KARM, LINDA (tõmbuvad nurka, kuhu Kristjan osutab).

KRISTJAN: Noh, vaat nii... Ilus! Ikka leplikult, ikka hea läbi-
saamise vaimus... ei siis ole tühja tülinat ega midagi! Oleme
ju kõik hingelised inimesed... hohohoo. Aga võitlus on võit-
lus ja sõda on sõda... Ja igauhel meist on oma isiklikud mõt-
ted ja vaated... Ja mina, näe, olen sellel vaatel, et mis kord
minule on kuulunud, see kuulub mulle ka praegu... olgu see
siis maa, või olgu see siis mets... või olgu need siis loomad...
või... või olgu see siis sõnnikuhunnik lauda taga! Aru saad,
mmh?

PEETER KARM: Saan. Edasi! (Muigab põgusalt-üleolevalt.) Edasi,
Mäelt-Vähk!

KRISTJAN (tajub — nagu äsja Jaan Maide — oma vihapurske jõue-
tust, ärritub veel enam): Jah... saad aru... mmh? See kuulub
mulle! See on mi-nu o-ma! Jah! Ja kui ma tahan, hävitan seda
tulega... ja kui tahan — põmmutan surnuks püssiga... jah!
Ja kui tahan — kas või poon nõö-ri-ga! On selge, mmh?

PEETER KARM (endiselt): On. (Kehitab õlgu.) Sest teisiti, Mäelt-
Vähk, sa ei saa ju ollagi.

KRISTJAN (ei oska hetke jooksul jälle reageerida; viimaks — uri-
nal): Soo, või sedasi! Või... teisiti ma ei saa ollagi! (Vi-
rutab rusikaga vastu toolileeni.) V-vaata... kus mul!... (Eba-
loogiliselt.) Selge, selge — ei saa jah! Ja ega ei tahagi! Jah!
(Kummardub kogu kehaga ettepoole; parastades.) Kui... kui

sind ehk, partorg, huvitab, kuidas me teie asjadest kuulsime, siis... võin ka seda ütelda, hohohoo!

PEETER KARM: Tean juba, Mäelt-Vähk, tean.

KRISTJAN: Aa, tead! Hohohoo! (*Jälle kurjalt, läbi hammaste, kogu oma olemust paljastades.*) Kel-gi-te, et olete... nagu rauast ja terasest! Tühi jutt! Leidub teiegi hulgas neid, kellel on mõrad põhjas! Ja ei tilkunud see teie praegune külanõukogu esimeeski siin meie mail mitte ainult minu tütre jälgi ajades, vaid... sellepärast, et ka temal olid mõrad põhjas! Ja valutab, vennike, ise kah ülalt kuni alla välja... hohohoo! (*Paus; jätkab jutustava tooniga.*) Virises-vireles oma rendikohakesel, piilus eluaeg oma isikliku maalapikese poole... Noh, ja saigi selle viimaks kätte... Ja Paavli krundist tüki oma põndakutele juurdegi, neile, mis õigelt peremehelt temale kui tegelikule kasutajale üle anti... ja oli õnne täis... Seal aga järsku: kõbi kolhoosi! (*Laotab käsi.*) Noh, läks... Nõukogude inimene, teisiti ju ei kõlba! Aga veri kippus siiski rohkem meie poole kui sinu ja va Kalda Mihkli poole. (*Naerab pilkavalt.*) Mis sa sellest loost ise arvad, partorg?

PEETER KARM: Mis seal arvata? Tuleb kahetseda, et me teda õigel ajal läbi ei näinud. Nagu tuleb kahetseda sedagi, et me ei näinud õigel ajal nagu kord ja kohus läbi sindki ja su venda...

KRISTJAN: Nojahh, kahetse, kahetse! Aga mis see sulle, vankri-meistri poeg Peedu, enam aitab... hahahaha! (*Hakkab jälle närvitsema; Urmi poole.*) Kas saad oma õhtusöögiga lõpule, kaubahärra... aeg kulub, vaja tõtata!

JAAN MAIDE (*mõistab, et see küsimus on määratud rohkem temale*): Õige, tuleb kähku teha! (*Tõuseb.*) Aitab! Ai-tab, mehed! JOOSEP URM (*hüppab püsti, põsk toidust punnis*): Fertihh, herr hauptmann!

KRISTJAN (*läheb pahempoolse vaheukse juurde, avab selle*): Liigutage endid, eided... ärge venitage!

PEETER KARM (*naisele*): Ole tübli, kallis!

LINDA (*niisama vaikselt*): Olen. Ära minu eest muretse.

PEETER KARM: Kui peaks tõesti midagi juhtuma... olgu sinuga, olgu minuga... olgu meie mõlemaga... tänu sulle kõige eest!

LINDA: Ka sinule, Peeter, tänu kõige eest.

(Rõivastutakse poolkasukatesse, valmistutakse lahkuma; Jaan Maide jõuab juba ukse juurde, kui kuski läheduses algab äkki laskuderagin.)

JOOSEP URM (*nõksatab seisma*): Jumal... kur-radi pihta... miš-šee-šiiš on?

KADRI (*ilmub vaheuksele — samuti minekuvalmis: pambud käes ja kaenlas, nagu lõkendav*): Issand küll!... (*Laseb kraamipakid põrandale kukkuda, tardub kohale.*)

EEVA (*väljub ema kannul tagakambrist, tõukab viimast kohvriga*): Mamma... ruttu! Ruttu!

JAAN MAIDE (*peatub samuti poolel sammul — muutub silmapilkselt metsloomaks, kes tunneb end urgu aetuna; hüppab akna alla, piilub tekiserva varjust välja*): Kurat! Jah... mis see siis on?!

PEETER KARM: See on teie lõpp, Mõisa-Maide. Andmed, mis Juhan teile tõi, olid... nagu näed... pisut puudulikud.

JAAN MAIDE (*pöördub; kähinal*): Ahhaa... siis sellele... sa... lootsid! (*Haarab püstoli, tulistab kaks korda.*)

LINDA (*karjatab*).

PEETER KARM (*tõmbub haavatud külje poole kõssi, teeb paar sammu, vajub toolile*).

LINDA (*ruttab ta juurde*): Pee-ter!...

JAAN MAIDE: Kasi talle järele, oma Peetrite! (*Tõstab jälle püstoli.*)

JOOSEP URM (*virutab raevutsedes vastu relva*): Jäta... loll! Ära pinguta meie poomišnööri enam jämedamakšš, kui šee meil juba on! (*Tõukab Jaan Maide toorelt enda ees toast välja.*) Tuleb läbi murda... läbi murda... aru šaad! (*Halvustavalt.*) Kah p-pea-lik! (*Ära.*)

KADRI (*paanikas*): Eeva... Eeva!...

KRISTJAN (*on esialgu nagu tardunud, hakkab siis kogu oma raske kehaga ettepoole hüpates sihitult ringi jooksmas — viskab automaadi toolile, haarab selle jälle kätte, otsustab aga kohe ümber, laskub põlvedega sohvale, topib relva selle padjakeste alla; hüppab uuesti püsti; vennale ja naisele ning tütrele*): Mis te vahite... kurat... rehe tagant lepikusse... noh! (*Tormab uksest välja.*)

PAAVEL, KADRI, EEVA (*samuti rüsinal ära*).

LINDA (*ruttab mehe juurde*): Peeter... Pee-ter!

(*Laskuderagin valjeneb ja läheneb kiiresti.*)

PEETER KARM (*vaevaliselt, määratute pingutustega sirgu tõustes*):

Katsu... naine... kas saad mu... vabaks... päästa...

LINDA (*teeb seda*).

PEETER KARM (*ajab enda pikkamisi püsti, tuigub, surub peo vastu külge; sõnahaaval, kähinal*): Automaat!... Ta peitis selle diivanile! Anna... siia!

LINDA (*püüab teda tagasi hoida*): Oota... oota... ma seon su haava kinni!

PEETER KARM: Ei... lase olla... Pole aega... Tuleb appi minna!

LINDA: Oota... lubal...

PEETER KARM: Pä-rast... naine! (*Kordab.*) Automaat... anna siia!

LINDA (*toob relva*).

PEETER KARM (*pöördub, läheb kogu jõudu rakendades ukse poole; lävelt*): Tuli... kustuta ära! Ja ära mine... akna... juurde... See on mõttetu... Pole tarvis! (*Väljub.*)

LINDA (*kustutab lambi*).

(*Tuba vajub pimedusse, kumavad ainult aknad; Linda seisab hetk aega laua juures ja liigub siis pikkamisi ruumi sügavusse, sulades sellega ühte. — Peeter Karm algab pisut hiljem tulistamist; lühikesed vihased valangud löövad kaugemalt kostvate laskude sekka kuidagi järsult, energiliselt, nagu käsutades; kostab hõikeid, hääli; siis — vaikus; siis veel paar üksikut, nagu kobavat lasku. Korraga kuulduv võõrusest energilisi samme, üks avaneb järsust tõukest, keegi astub sisse, elektrilaterna lai valgusejuga libiseb üle põranda ja peatub laual; läidetakse tikk, süüdatakse lamp, — tulija on miilitsaleitnant Kaasik.*)

KAASIK (*märkab kohe Lindat, kes nõjatub klaveri kõrval erutatuna vastu seina*): Ahah... siin oled?... (*Läheb naise juurde.*)

LINDA: Jah... (*Vaatab valusalt-ootaval, erutatud pilgul Kaasiku poole; viimaks tasakesi.*) Kas... kas kõik on... korras?

KAASIK: Korras. Maide ei andnud alla, Urm ei andnud alla, ja veel keegi kolmas neist ei andnud alla. Nad — hävitati. (*Vaikus.*) Vähk, Kohtumees ja endine politseimeister — on käes. (*Vaikus.*) Sinu vastu ei saadud mahti veel... julmaks minna?

LINDA: Ei saadud. (*Kogeldes.*) Kas ... kas ... Peetrit nägid? ... Nad haavasid teda, aga ta ... tuli teile appi. Pean ... pean ... ta üles otsima! (*Pöördub ärevalt ukse poole.*)

KAASIK (*võtab Linda käest kinni, viivitades*): Ära ... kiirusta. Oota.

LINDA (*mõistab kohe, vaatab Kaasikut hetke jooksul hirmunult pärani silmadega; suuri vaevu sõnu välja rääkides*): On ta ... siis? ...

KAASIK: Jah. Nad tabasid teda seal väljas ... veel kord ... (*Vai- kus; asetab käe Linda õlale.*) Aga võid talle uhke olla ... ja me kõik võime talle uhked olla. See oli tema, kes otsustas ... kuigi raskelt haavatuna ... tänase lahingu käigu. (*Vai- kus.*)

LINDA: Kus ... ta ... on?

KAASIK: Kaevu juures. Panin ta sinna ... puhkama.

LINDA (*seisab veidi aega liikumatult, ajab enda siis sirgu — raken- dab kogu tahtejõu, et selles suures õnnetuses kindlaks jääda*): Hea ... küll ... Läh-me. (*Väljub.*)

KAASIK (*järgneb talle raskel sammul*).

(*Silmapiilguks jääb tuba tühjaks; siis tulevad Mihkel Kallas, Jakob Tiitus ja kaks militsionääri, tuues endi vahel Kristjani, Paavli, Kadri, Eeva ning kaabuga rõõvli. Uks eeskotta jääb pärani; selle kaudu sissetungiv öötuul paneb leegi lambiklaasis tasakesi vubisema ja seinale langevad määratu suured varjud liiguvad raskelt edasi-tagasi.*)

TIITUS (*võtab mütsi peast, pühib selle serva higist kuivaks; pikka- misi, asjalikult, tahtmata esiletungiva võidutundega*): Soo ... sedaviisi! Tehtud on nõnda siis ka ... see töö.

Seitsmes pilt

Haaviku talu peretuba; mõni päev hiljem, õhtu. Maja ümbritseb tugev, ühtlase hooga puhuv tuul, mets kohiseb tühjade hämarate põldude taga.

MARIA (*istub laua ääres, näib mõtlikuna*).

JUHAN HOSEA (*astub tuppa; ta käib väga aeglaselt, õlad kummargil, võtab mütsi peast ja palitu seljast; hakkab raskelt kohal seistes paberossi süütama*).

MARIA (*vaatab venda küsival ilmel; viimaks murelikult*): Kus sa käisid?

JUHAN: Kus ma siis ikka käisin? Hulkusin niisama. (*Vaikus.*)

MARIA: Liisa kah... ei ole veel tulnud.

JUHAN (*hajameelselt*): Liisa?... Ei ole veel tulnud?...

MARIA: Jah, ei ole. Matusetalitus lõppes juba viie ajal, praegu aga saab juba varsti kaheksa.

JUHAN (*heidab pilgu üle öla kellale; viivitades*): See käib ette.

MARIA (*tõuseb äkki erutatuna*): Kui... kui pole aga midagi halba juhtunud?

JUHAN (*võppub*): Mis... halba? (*Rahuneb jälle kohe, vaatab kõrvalle.*) Mis halba siin's... enam?...

MARIA: Eks olnud ju temagi täie ustavusega teie kõrval... Käis läbi viimas nii seda viljavarumist ja rehepeksu kui seda kolhoosigi asja...

JUHAN: Jäta... rumalused! (*Pöörab õele selja, suitsetab, hakkab närviliselt sõrmeotsadega vastu toolikorju põristama; järsku — üleauruse ägedusega.*) Sigatseti ja saadi selle eest oma palk! Kolonel on läbi. Urm samuti. Vana-Paavel, Vähk ise ja teised istuvad! Ja lõpp... sellele igavesele närvitsemisele! Vastik juba!

MARIA (*läheb akna juurde, vaatab väljas valitsevasse pimedusse, tasakesi*): Ära pahanda, vennas, aga mina tõesti... kardan. Sina ei tea ega tunne neid ju nõnda, nagu tunnen ja tean neid mina. (*Tumedalt.*) Ei unune mul kunagi maailmas, kuidas inimesi tapeti... tapeti... ja kuidas neid piinati ja teotati! (*Paus.*) Nüüd on nende tapjate ja teotajate võim küll murtud... Aga kellelgi meist ei seisa halb ju kunagi meeles nii kaua kui see peaks seisma... Ja juhtub siis, et nad praegugi vahel salvata saavad...

JUHAN (*põristab ikka sõrmeotsadega vastu toolikorju, ei ütle midagi*).

MARIA (*pisut laulva tooniga, nagu endamisi*): Neil päevil, kui Oskar leiti... ja kui udu mu mõtetelt ära läks... olen väga, väga selgesti seda nägema hakanud... Teie ees tuleks maani kummardada! (*Paus.*) Kui meie siin ahastasime ja kannatasime, võitlesite teie edasi... ükskõik kui raske see ka oli... (*Paus.*) Tuhandeid ja tuhandeid päästsite hua äärelt! Kümnetel ja kümnetel tuhandetel jäid rängad piinad piinlemata tänu teile, vennas!

JUHAN: Ahh... jäta!

MARIA: Aga miks ma peaksin siis jätma, vennas, kallid... see on ju nõnda! (*Haarab sügavast tunnetepuhangust vallutatuna Juhani käe.*)

JUHAN (*tõmbab enda nagu kohkudes vabaks, peidab käe loomusunniliselt selja taha*): Jäta... jäta, Maria! Kõnelen sulle — jäta!

MARIA (*ei märka venna hoiaku veidrust; ikka pisut laulva tooniga*): Seltsimees Karm... see sinu sõber ja sõjakaaslane... oli vist hea inimene?

JUHAN (*on jälle rahuneda suutnud*): Jah, ta oli hea inimene.

MARIA: Mina ju... ma olen unustanud väga palju sellest, mis juhtus minuga enne mu õnnetust. Ja ma olen unustanud isegi paljud inimesed, kellega ma enne seda kokku puutusin... Aga vahel mulle paistab, nagu oleksin ma temaga mitmel ja mitmel korral vestelnud... Ja nagu oleks tal olnud väga... väga... sõbralik hääl. (*Tõstab käe laubale.*) Kus see oli... ja millal see oli... ei ole enam meeles... (*Veelgi vaiksemalt, äkki nae-*

ratades.) Ja kui palju rahvast teda täna saatis! Niisuguse armastusega . . . ei ole vist küll raske isegi surma minna, kui seda vaja on . . .

JUHAN: Rahvast oli tõesti . . . palju.

LIISA (*astub tuppa; õhetab külmast tuulest*): Ahah, olete mõlemad kodus.

MARIA: Jah. Kuhu sina siis nii kauaks jäid?

LIISA (*lühidalt*): Olin Lindale seltsiks.

JUHAN (*istub, vaikib*).

MARIA: Sellele . . . sellele ma ei tulnud. (*Paus.*) Tal on nüüd küll . . . väga raske?

LIISA (*hellalt*): Küllap sa, õeke, tead isegi, kui raske tal praegu on. (*Heidab vennale uuriva pilgu, kavatseb midagi lisada, jätab selle aga siiski tegemata; alles tükikese aja pärast.*) Tulin ütleva, et lähen jälle tema juurde ja jään sinna ka ööks. Muidu kujutate siin ei tea mida ette.

MARIA: Jah, see on hea, et sa seda ütleva tulid. (*Vaikus.*)

LIISA (*kohendab suurrätti, kavatseb ikka nagu veel midagi lausuda, pöördub aga selleasemel ja lahkub kärmesti*).

MARIA: Kas sulle ei paistnud, vennas, et tal oli hingel midagi, mis teda vaevas?

JUHAN: Ei . . . paistnud! (*Kehitab õlgu.*) Fantaseerid niisama! (*Paus.*) Noh, võib ju ka olla — igal inimesel on vahete-vahel midagi hingel . . . (*Koputatakse; tahab avama minna.*)

MARIA: Oota . . . küllap ma ise . . . vaatan. (*Väljub; jõuab juba varsti tagasi; tasakesi.*) Sulle on külalised.

JUHAN (*tõuseb nagu kohkunult*): Külalised? . . . Mulle? . . .

(*Tuppa astuvad Mihkel Kallas ja miilitsaleitnant Kaasik.*)

MIHKEL KALLAS: Õhtust . . . seersant. (*Rõhutab nagu tahtlikult Juhani sõjaaegset aukraadi; võtab mütsi peast, riputab varna.*) Näe, kui kena, et me su kodust leidsime. (*Silmitseb Juhani kuidagi kiirelt-teravalt; usutledes.*) Või eksitame ehk?

JUHAN: Eksitate? Ei eksita. Võtke istet.

KAASIK, MIHKEL KALLAS (*istuvad; Kaasik seab automaadi põiki põlvedele*).

JUHAN (*hoiab pilgu jonnakalt külalistel*): Paistab, et niisama aega viitma te vist ei tulnud. On midagi . . . tähtsat?

MARIA (*peab end üleliigseks, iahkub kikivarbail tagakambrisse*).

MIHKEL KALLAS: See'p see on, et ei tulnud tõesti niisama aega viitma. (*Laskub kummargile põlvede kohale, liigutab oma tugevat ülakeha veidi aega edasi-tagasi.*) Raske on ju, vennas seersant! Mõttele ja mõttele, ja süda kipitab... (*Vaikus; tõstab hetkeks pea, vaatab Juhanit jälle kiire ning terava pilguga.*) Kas sinu süda siis ei kipita, vennas seersant?

JUHAN (*ei vasta*).

MIHKEL KALLAS (*jätkab*): Olime ja elasime, neli sõpra — mina, sina, Kool-Oskar ja Karm-Peeter... Sibasime siin ringi — meie kolmekesi lõhkiste pükstega popsipoistena, sina niisama viletsa rentnikupojana. Rabelesime... nende Mäelt-Vähkide ja Kohtumeeste lõa otsas. Ja kui aeg kätte jõudis, virutasime neile vastu koonu! (*Paus.*) Noh, oleme nüüd võidumehed. Aga kahte meist pole teps enam... (*Vaikib jälle pisut aega, laseb enda jälle põlvede kohale kühmu.*) Oskar võeti neljakümne esimese aasta palavatel päevadel... selja takka. Ja nüüd pole elavate killas enam ka Karm-Peetrit — need hundid ja libahundid... need üksikud, kes on veel maha materdamata... võtsid meie endi hooletuse ja kergemeelsuse tõttu temagi, vennakese.

JUHAN (*venitades, ebakindlalt*): Jah...

KAASIK (*istub vaikides; käed ikka automaadil*).

MIHKEL KALLAS (*jätkab*): Sa ei käinud viimasel ajal tema pool — polnud vist selleks aega. Meie aga, mina, Kaasik, Altoa poisid ja vana hea Tiitus, käisime seal sagedasti. Ja sestap me nägime, kuidas ta oli õnnelik... Ja kuulsime, kuidas ta unistas — nii meie tänapäevast kui tulevikust. (*Kummardub järsku Juhanine lähemale.*) Kas sina oled kunagi kuulnud, seersant, kuidas Karm-Peeter unistas ja meie tulevikust kõneles? (*Ei pööra Juhanilt pilku, ootab vastust.*)

JUHAN (*alles hulga aja pärast, kui vaikus juba piinavaks muutub*): Jah... olen.

MIHKEL KALLAS: Ahah, nii? Oled? Kus ja millal?

JUHAN: Rindel. Olin ju tema pataljonis. (*Paus.*) Neljakümne teisest aastast saadik...

MIHKEL KALLAS: Aa, siis? Jah, sel ajal suutsid unistada ainult

kõige kõvemad meist — ainult temataolised... eks ole? (*Tõuseb, läheb varna juurde, võtab põuetaskust metallist välipudeli, asetab selle lauale.*) Muretse midagi... peale hammustamiseks!

JUHAN (*tõuseb, toob kapist toitu.*)

MIHKEL KALLAS (*nõjatub lauale toetatud kätele; pikkamisi*): Ma ei pea ennast romantiliseks inimeseks — mul pole romantika jaoks kunagi aega jätkunud. Aga kui ma oma poistega siin saksa tagalas oma teid tallasin, tekkis meil siiski mõnesuguseid romantilisi kombeid ja harjumusi. Ja üheks niisuguseks romantiliseks kombeks ja harjumuseks oli meil see, et me mäletasime ikka peale lahingut seda, kes oli meie hulgast langenud. (*Võtab välipudeli; sisemise pingega, ehkki ta hääl jääb endiselt väga rahulikuks.*) Karmi mälestuseks! Peeter Karmi mälestuseks! Langenud lahinguvenna mälestuseks! (*Joob; ulatab välipudeli Kaasikule.*) Säh, Kaasik, võta — meie langenud vana sõbra ja lahinguvenna... ja tubli kommunisti mälestuseks! (*Istub.*)

KAASIK (*võtab pudeli, rüütab, ulatab selle Kaldale tagasi.*)

JUHAN (*teeb loomusunnilise liigutuse pudeli poole, tõmbab käe aga kohe nagu kokkudes tagasi; näib veelgi närvilisemana, vajub veelgi enam kühmu.*)

MIHKEL KALLAS (*äsjase vaikse tooniga*): Meie, Nõukogude riigi kodanikud, püüame täita oma kohut ikka täie ustavusega ja aususega... igaüks jõudumööda, nagu ta seda suudab ja oskab. (*Paus.*) Hoopis pikem ja tugevam oma kohusetäitmisel meist teistest oli tema, vennas Karm! Inimene, kes armastas sõnu teha nii napilt, et teda peeti vahel isegi kinniseks, jutuahtraks... Inimene, kelle iga tegu oli aga meile julgustuseks ja nõuandeks... nõnda nagu oskavad seda ainult need mehed, kes on maailma asjadest juba hoopiski sügavalt aru saanud... (*Paus.*) On nõnda, või... liialdan ma?

KAASIK (*lühidalt, asjalikult*): On nõnda.

MIHKEL KALLAS: Jah. Ja nüüd teda enam ei ole. Ei ole! Läinud. Tapeti maha halastamatult, tigidalt, mineviku poolt, kes ei taha kolikambrisse minna. (*Paus.*) Suurtes lahingutes ei leidunud kuuli, mis oleks ta võtnud, siin aga leidis. (*Paus; pikkamisi.*) Mis sa arvad, Hosea Juhan, miks see temaga nõnda

läks — nüüd veel, otse selle elu lävel, millest ta ikka nii hästi unistada oskas?

JUHAN (*pühib erutatult laupa, vahib üksisilmi põrandale*): Miks? ... Kust mina seda tean?

MIHKEL KALLAS: Nõndaks, Hosea Juhan, sa siis ei tea seda?

JUHAN: Ei ... tea!

MIHKEL KALLAS: Nojah, võib olla. Võib olla, et sa seda tõesti ei tea! Meie aga ... mina, ja Kaasik, ja Tiitus-Jaagup, ja Sara-piku-isa ... meie teame! (*Kummardub Juhanile veelgi lähemale.*) Temaga läks nõnda sellepärast, et me muutusime hooletuks, võtsime vägagi tähtsaid asju liiga kergelt ega märganud, kuidas meie lähedusse — peaaegu meie endi keskele — libahunte sigis. (*Äkki läbi hammaste, tasakesi, sõnahaaval.*) Kõneldakse, et see muinasjutukoletis saavat oma needusest lahti siis, kui talle noa otsast leiba antakse ... (*Võtab kuuehõlma kõrvale lükates vöö küljest pussi, murrab laual olevalt taldrikult tükikese leiba, pistab selle tera otsa, tõuseb jälle, ulatab Juhanile.*) Säh, libahunt! (*Lausub need kaks sõna häält kõrgendamata, kuid nii selgelt, et need pääsevad kohe muu üle valitsema.*)

JUHAN (*kargab püsti, toetab käed lauale*).

KAASIK (*tõuseb samuti, nihutab enda Juhani ja ukse vahele*).

MIHKEL KALLAS (*kordab*): Säh, libahunt! Võta, söö, saa inimeseks ... libahunt!

JUHAN (*ümiseb tasakesi, valuliselt*).

MIHKEL KALLAS (*kordab jälle*): Võta ... söö ... saa inimeseks, libahunt!

JUHAN (*nagu silmapilguks mõistust kaotades — kummardub pikkamisi pussiotsa kohale, haarab pakutava leivapala hammaste vahele, laseb selle aga kohe jälle kukkuda; istub järgmisel hetkel kokkuvarisenuna toolile, nuuksub kuival, käed näole surutud*).

MIHKEL KALLAS (*viskab noa lauale; tükikese aja pärast*): Eks ole, see olid ju sina, kes Mäelt-Vähja majja siit sõnumeid kandis?

JUHAN: Jah, mina!

MIHKEL KALLAS: Olid, ühe sõnaga, sealsete meeste abiline?

JUHAN (*laseb käed näo eest alla libiseda, ägedalt*): Ei, ei ... see

ei ole õige! Ma kõnelesin vahel... ühest kui teisest... ainult Eevale! (*Ebaloogikaga, mida ta ise ei märka.*) Ja ma ju... ma ju... ei uskunud kuni selle jälgi loomade tapmise looni, et nad on... niisugused, nagu nüüd välja tuli!

MIHKEL KALLAS: Paar päeva tagasi — mis kombel sa neid hoia-
tasid?

JUHAN: Samuti... samuti ainult Eevat! Utlesin, et nii lihtsalt see loomade lugu ta isale ei lõpe ja soovitasin tal endal siit kuhugi ära sõita, kuna ka temale võiks vari langeda... Ja... sel ööl ta pidigi siis... minema. Tahtsin teda ise läbi metsa jaama viia. (*Paus.*) Tema aga... rääkis neile ära!

MIHKEL KALLAS (*tõuseb, käib edasi-tagasi, istub siis jälle; pikkamisi*): Nõn-da?... Vaene vana Simson ja kaval Delila... (*Paus.*) Ja sa siis ei uskunud, et vennaksed Saulepid... nii Kohtumees kui Vähk ise... on mehed nende killast, kes tapsid omal ajal Oskari ja kes ajaksid meid kõiki mulla alla... kui nad seda ainult suudaksid?

JUHAN: Jah, nii see on, ma ei uskunud seda!

MIHKEL KALLAS: Teiste sõnadega — sa olid veendunud, et need, kes eile meie maid ja metsi valitsesid... ja vett meie jõgedes ja järvedes... ja õhkugi meie nurmede kohal... soovivad meile, oma ülestõusnud orjadele, aina head ja kõige paremat? Et nad on valmis töötama meiega käsikäes?... Et neile tuleks seda... võimaldada?...

JUHAN (*kehitab õlgu*): Jah, näed, ma isegi ei tea enam, mida ma uskusin, ja mida ma mitte ei uskunud. Sõjas... lahinguväljal... oli kõik selge... meie lõplikud ideed, meie põhimõtted maa asjus... kõik! Kui ma aga siia tulin ja jälle tööle asusin... ja enam mitte pooleterarentnikuna, vaid iseseisva pere-mehena... läks kõik sassi.

MIHKEL KALLAS: Läks... kõik... sassi?

JUHAN: Jah... jah... läks kõik sassi.

MIHKEL (*mõtleb; siis pikkamisi, tumedalt*): N-nii? Lugu on nõnda siis veel hoopiski hullem, kui me seni oletada oskasime? Su rumalused ei tulnud seega siis hoopiski mitte ainult sinu vahe-korrast Mäelt-Vähja prouakesest-tütrega, vaid... sinu enda apetiitidest? (*Paus.*) Said virelevast rentnikust lahjal kandi-

kohal nõukogude valitsuse abil tõeliseks inimeseks... said rammusa juurdelõike... ja moondusid kohe ka eraomani-kuks?...

JUHAN (*naeratab virilalt, tõsineb kohe uuesti; viimaks venitades, otsekui hakkaks ta oma hoiaku õiget olemust mõistma alles praegu*): Jah, nõnda tuleb seda vist küll nimetada...

MIHKEL KALLAS: Uhe sõnaga — sabassörkija, hallparunite advokaat, ülejooksik... lõpuks kõige alatum reetja... (*Käib jälle edasi-tagasi; põlastavalt.*) Ehh, libahunt! Seisid ehk otsesest murdmisest küll eemal, aga siiski libahunt! Kuidas sa ise arvad — mis me peaksime sinuga nüüd peale hakkama?

JUHAN (*ajab enda suuri vaevu veidi kikimale, püüab taluda endiste sõprade pilku, ei suuda aga seda ja vaatab jälle maha; tumeda häälega*): Kui annaksite mulle võimaluse... küllap koristaksin enda sinna, kuhu vaja...

MIHKEL KALLAS: Ahah, nõnda? Tähendab, et tahad kõrvale hii- lida ka vastuse andmisest oma teo eest? (*Kindlalt.*) Ei! Pane palitu selga, tule kaasa... täitevkomiteesse. Kõneleme seal edasi.

JUHAN (*tõuseb kuulekalt, astub pisut taaruval sammul varna juurde*).

MARIA (*tuleb samal silmapilgul kambrist tuppä; nagu midagi halba aimates*): Juhan, vennas... kas sa lähed veel kuhugi?

JUHAN (*vaatab pikkamisi ringi, valitseb end jälle täielikult*): Jah, ma lähen veel pisut... jalutama. Head õhtut, Maria.

MARIA: Jah, head õhtut, vennas.

KAASIK, MIHKEL KALLAS, JUHAN (*lahkuvad*).

MARIA (*seisab veidi aega lävel, pöördub siis tagasi kambrisse*).

Epilog

Rahvamaja saal — hiljuti uuesti üle lubjatud, pisut veel korraldamata. Pahempoolsel seinal riigijuhtide pildid, plakatid, tabelid, diagrammid, parempoolse seina najal — põrandal — kaks suurt õlimaali; otse seina ääres, püsti taburetil, seisab ALTTOA KAAREL ja lööb kahe akna vahekohale naela. — Pikad, peaaegu maani ulatuvad kardinad on viimase võimaluseni lahti lükatud ja KIRJU PEARÄTIGA NAINE on usinasti ametis akende pesemisega, õhetades tuulest ning sügispäikesest, mida kogu aeg sisse hoovab. LIISA võtab toolidelt tolmu, asetades need sirgeteks ridadeks üksteise kõrvale. Aeg: novembri esimene pool, selge ja tuulevaikne hommik.

SARAPIKU-ISA (*tuleb paremalt, müts nooruslikult kuklasse lükatud, kuuehõlmad lahti, piip kikkis suus*): Tere, ja jõudu meistritele!

ALTTOA KAAREL (*pisut kärarikkalt*): Tere... jõudu tarvis. Noh, kuidas läheb?

SARAPIKU-ISA: Eks ta ju kuidagi ikka lähe kah! Käimisi ja sirgeldamisi on palju, jalad aga... juba väsivad.

KIRJU PEARÄTIGA NAINE: Või seda Sarapiku-isa rääkida! Aina vilgub ringi... just nagu tema oleks siin see kõige kõvem peremees! Mis sa ennist seal Ulalt-Mäe aida taga sirgeldasid?

SARAPIKU-ISA (*muheleb*): Ju ikka kah üht-teist. Teie, noored, muudkui tormate ja kihutate, sirgeldama ja plaane tegema peame meie, vanem sort.

ALTTOA KAAREL (*mõõdab haamrivarrega seina löödava naela kaugust laesimsist; ikka pisut lärmakalt*): Näed, mis eided minuga tegid! Otsustati ruumid õhtuse üldkoosoleku vastu üles mukkida... ja küllap ka pärastise jalakeerutuse jaoks... ise ei saa aga konksugi krohvisse! Sihi sa, kas sedasi käib!

SARAPIKU-ISA (*tõmbab prillid ninaotsale, vaatab pead rinnale lastes ja kulmu kortsutades*): Kuule... päriselt nagu ei käiks... Lase ivake madalamale. Oota, kannata, passi juba pilti ennast, siis on kohe selge. (*Võtab seina najalt maali, mis kujutab avarat, õhurikast lagendikku üksikute vanade puudega, kaugusse kaduvate suviste pilvedega.*) Näe, see ju otse siitsamast... vallamaja poolt sinna raba poole. Pole seni näinud... Kes selle's valmis meisterdas?

ALTTOA KAAREL: Selle? Eks külalised ju pühapäeval toonud, need linnakülalised. Kas sul meeles ei ole, kui üks põskhabe-mega ja punase lakaga noormees siin suvel sehkendas? (*Hoiab maali nõnda, nagu see võiks tema arvates rippuda.*) Noh, paras?

SARAPIKU-ISA: Paras! Viruta aga pihta!

ALTTOA KAAREL: Tubli. Täname. (*Annab pildi tagasi, lööb rõõmsalt haamrit paugutades naela seinasse.*) Sohh! Vinna jälle siia! (*Paigutab maali ettenähtud kohale.*) Kas on otse?

SARAPIKU-ISA: Paremat nurka... kergita ivake. Stopp-stopp-stopp, aita! Palju läks, anna natike tagasi. Jah, nii on paras.

ALTTOA KAAREL (*hüppab energiliselt põrandale; Liisa poole*): Sellega on asi ants. Mis veel?

LIISA (*osutab parema seina najal seisvat maali*): Selle ju kah... võiks kohe üles panna.

ALTTOA KAAREL: Aa, selle kah? Tubli, paneme üles. (*Astub sammu tagasi, otsib silmi kissitades sobivat kohta; Sarapiku-isale.*) Määrasite mu eile meie masinate ja tööriistade... regede ja vankrite ja muu niisuguse libiseva ja veereva inventari peameheks... Uht hõlma pidi olen aga veel abiks traktorijaamale, kes pole endale ikka veel vajalikku arvu juhte saanud... Eks näe, kuidas ma sedasi kahel kohal välja tulen...

SARAPIKU-ISA: Tuled, tuled... mis sa nüüd! Nahaalune jõudu ja noorust täis, kardad, et... ei tule välja! Minagi, näed, ei kohku tagasi. Olen küll tallimees, aga teen muudki! Ja see traktoristi amet on sul ju ajutine — seniks võib keegi siin su aset täita.

ALTTOA KAAREL (*seab tabureti väljavalitud kohale, ronib jälle naela seinasse lööma; kõneleb ise haamrilöökide taktis*): Nojah... ütleme... et saan hakkama... Aga üks tingimus on mul juhatusele siiski olemas... ja täna õhtul tulen sellega ka

lagedale! Katusealune meie kraami ja krempli jaoks olgu sügi-seks korras nagu kannike... Et üks asi ei oleks enam teisest kilomeetri maa taga Juhani või Jaani rehalanurgakeses... või mõnes hoovisopis vihma käes roostetamas!

SARAPIKU-ISA: See on õige, see on õige, niisugune tingimus sea, jah, juhatusele muidugi ette. Kõike päevapealt ju ei saa, aga mõtlema peame... alati. (*Ulatab Alttoa Kaarlile uue maali, mis kujutab traavivat hobusekarja.*) Ohohh, vaat need on loomad! Kah ju küll alles paberil nagu minu õuna- ja marja-aed, aga tuleb aeg, kus trambivad juba meie tallides... hehe-hee... Nagu need minu õunapuud ja marjapõõsad, mis on niisamuti alles paberil... kord vilja kannavad! Kergita, kergita seda aknapoolset otsa, seda võigu pea poolset! Nii... nõnda... Kuidas Härmani tervis kah läheb?

ALTOA KAAREL (*tuleb taburetilt alla, vaatab seinale riputatud maale ka omalt poolt hindava pilguga*): Ah Härmani tervis? Kuule — paraneb. (*Naerab korraga kõminalt.*) Nii ropult pole ta neid Mõisa-Maide röövleid veel kunagi tagantjärele mananud kui täna hommikul... hahaha!

SARAPIKU-ISA: No eks see aja ju hinge muidugi täis kah — töö käib, sina aga siruta ennast voodis! Aga eks tema ise see ju olnud, kes tegi oma kätega vagaks selle pärisröövli enda!

ALTOA KAAREL: Jah, pagan, seda ta tegi! (*Jutustab.*) Nii kui see uusparun sealt Mäelt-Vähja aida varjust välja hüppas, nii olid nad rinnutsi vastamisi — kes saab oma automaadi enne käiku, see on võidumees! (*Veidi suurustledes.*) N-nah, üks mõisa-härra juba punast partisani kotti ei aja! Nagu vikatiga võttis vennas selle mehe jalust maha! Aga kui Karm-Peeter va Poe-Urmile habemesse särtsas, oli poiss ise kah juba külili künkal...

SARAPIKU-ISA: Ja-jah, see oli seal küll üks kõva plagin... (*Tõsineb; tasakesi.*) Karmist, heast mehest, on tuline kahju... oh kui kahju! Kuidas ta järele praegu igal sammul puudust tundub! (*Paus; räägib jälle tööst.*) Kartulivõtmisega oleme lõpul, täna pidi hobusekontide kõrval alustama kündi ka traktor... Härman kiitles ikka alati, et tema tõmbab meie nurmedele need esimesed masinavaod... Kes seda siis ta asemel nüüd teeb?

ALTOOA KAAREL: Kuidas... armas aeg... kes? Mina, noh! (*Nærab jälle.*) Ja just sellepärast, et mina, ta praegu nii kangesti turtsubki... vaene vennas! (*Osutab pahemale viiva ukse poole.*) Jäin siia naistele silmapilguks abiks, Tiitus, Kallas ja Karmi Linda läksid veel kord plaani vaatama — kahtlevad, kust kohalt oleks kõige mõistlikum peale hakata...

SARAPIKU-ISA: Ahah, ahah... siis oleks ju minugi sõna seal üsna kasulik!

ALTOOA KAAREL: No — just! Mine aga, mine, ja kõnele kaasa! (*Viskab haamri poisikeseliku liigutusega aknalauale, tahab väljuda.*)

MIHKEL KALLAS, TIITUS, LINDA KARM (*tulevad juhatusetoast*).

TIITUS: Ahah, näe, Madiski väljas... Terekest, terekest. (*Ulatab taadile käe; Altoa Kaarlile.*) Oota, kannata, tankist!

ALTOOA KAAREL (*peatub, tuleb tagasi*): Ahah, lõpetasite. Noh, kuhu kanti põrutan?

TIITUS: Mõtlesime nõnda, et põrutad siiski kõigepealt minu küüni juurde Kantri endisele krundile... Seal on kõige madalamad kohad, mis võivad juba esimeste sadudega pehmeks minna. Ja paljuke nende sadudeni siis enam — november aina traavib!

LINDA (*seisab kõrval, rahulik, vaikne*).

MIHKEL KALLAS (*jälgib Liisat, kes töötab nüüd pilku kogu aeg maas hoides*).

ALTOOA KAAREL: Seda... küll! Pagan, jah... see on muidugi õige mõte!

TIITUS: Noh, näed sa! Keegi meist aga varem sellele lihtsale tööle ei tulnud. Ega siis midagi, sea ennast aga minekuvalmis, et asi enam stoppama ei jääks!

ALTOOA KAAREL: Minu poolest võib seal kohe peale hakata. (*Väljub tõtates.*)

TIITUS (*vaatab ringi*): Noh, sedasi... Ja varsti on korras ka siin, nagu paistab?

LIISA: Jah... varsti. (*Jätkab töötamist, pilk ikka põrandal.*)

TIITUS (*muheldes*): Näete... eks ta ole... alguses paistis kõik nii udune-segane ja ilma kindlate piirideta olevat... Vaevalt poolteist kuud oleme rassinud ja üks kui teine asi hakkab juba hoopis selgemaks minema... Kas Sarapiku-isa ei taha kah

pealt vaadata, kuidas esimene traktor meie põllule esimesed laiad vaod veab?

SARAPIKU-ISA: Kuidamoodi's muidu... küllap ma seda tahan! Minu aastates peab inimene ju ka vaatamisega ruttama, mitte üksi sellega, mis ta ise teeb! Head päeva, noorikud! Ehk olete kord nobedad ja virgad ka selles meie aias, mis ma tahan teile enne oma äraminekut alustada.

TIITUS, SARAPIKU-ISA (*lahkuvad paremale*).

KIRJU RÄTIGA NAINEN (*võtab tühjaks saanud pange, läheb vett tooma*).

MIHKEL KALLAS (*nõjatub seljaga vastu nurgas seisvat raudahju, vaatab ikka üksisilmi Liisat*).

LINDA (*on samuti lahkumas; otsustab siis ümber ja pöördub veidi järsult Liisa poole; tasakesi*): Liisa!...

LIISA (*tõstab silmapilguks pead, vaatab aga jälle kohe maha*): Jah?

LINDA (*pärast hetkelist vaikust, Liisa käest kinni võttes*): Miks sina ennast teistest inimestest nõnda kõrvale hoiad?

LIISA (*vaikib*).

LINDA: Miks... noh? Räägi — miks!

LIISA (*alles tükikese aja pärast — vaevalt kuuldava häälega*): Mis sa pärid... tead ju ise, miks! (*Ajab enda nüüd sirgu; selgelt, kindlalt, kuigi on ilmne, et ta on väga lähedal nutule.*) Inimese õde, kes ootab kohtu ette viimist läbikäimise pärast meie elupõliste vaenlastega, meie rõhujatega! Arvad, et ma ei mõista, kes ma olen... ja et mul on kerge seltsimeestele... kõige enam aga sinule... silma vaadata! (*Ei suuda end enam valitseda, surub käed näole, nuuksub kuuldavalt.*)

LINDA (*tasakesi*): Aitab, Liisa! Mina, kes ma olen su venna süü läbi kaotanud kõige kallima maailmas, vist ikka tean, mis ma ütlen... (*Paus.*) Kõik meie inimesed tunnevad sind... mitte kellelgi ei tule meelde sind Juhani eest vastutavaks teha... kõige vähem küll minul...

MIHKEL (*läheb kikivarbail Linda ja Liisa poole, pöördub aga uuesti tagasi ja nõjatub jälle vastu ahju*).

LIISA (*ikka nuuksudes*): Kas... sa... tõesti siis arvad, et... (*Ei lõpeta; korruga kirglikult.*) Ütle... ütle mulle... midagi!...

LINDA: Küsi.

LIISA: Sa teadsid juba kohe, et Mäelt-Vähk ja need teised said hoiatuse Juhanilt?

LINDA: Teadsin. (Paus.) Nad ise... ütlesid seda meile.

LIISA: Ja sa... sallisid mind veel enda läheduses? Lasksid mind... oma tuppa, Peetri kirstu juurde?... Ei... ei kihutanud mind sealt minema?...

LINDA: Aga miks ma pidin seda siis tegema?

LIISA (*istub, varjab näo jälle kättesse*): Kui sa ainult aimaksid, kuidas see on... mind... vaevanud... vaevanud...

LINDA (*hajameelselt, nagu äkki laokile vajuvate mõtetega*): Jah... kuidas see on sind vaevanud... (*Rebib enda jälle oma suurest murest lahti, ajab enda jälle kangekaelselt sirgu.*) Mis seal teha... Olematuks muuta ei saa me enam midagi... ei sina, ei ka mina. (Paus.) Tuleb elada... tuleb edasi töötada! Seda, et me nõrkeksime ja kokku langeksime, meie vaenlaste seas ju aina oodatakse... (Paus.) Tahaksin sinuga kõnelda... väga paljudest asjadest. Õhtul, pärast koosolekut... lähme minu poole. (Paus.) Kas tuled?

LIISA: Jah, tuleksin... hea meelega...

LINDA (*naeratab nagu kiirustades*): Siis on hästi. (*Lahkub.*)

MIHKEL KALLAS (*astub kohe Liisa juurde, haarab selle käed oma suurte, tööst paksude kämmalde vahele*): Näed nüüd, tüdruk! Kujutasid ette rohkem kui vaja ja... piinlesid! Isegi minust hoidusid kõrvale — ei vastanud minu kirjadele, ei andnud minuga kokku! Rumalus!

LIISA (*laseb enda mehe najale, otsekui puhkab millestki väsitavast, koormavast*).

MIHKEL (*tõstab ta näo enda poole*): Ja kas sulle ei paista, et seda, mis kord nii ilusasti algas, ei tohi ju laguneda lasta... (*Vaikib jälle; siis kohmetult, tasakesi.*) Kuidas mul siis sinuga jääb, Liisa, kallis?

LIISA: Ma... ei... tea...

MIHKEL: Noh, noh, noh, mis see's tähendab? (*Katsub naljatada.*) Kes seda siis teadma peab, kui mitte sina ise? (*Tõsineb jälle kohe; pikkamisi.*) Nüüd aga jäta! Jäta, kallis! Lindal on õigus:

võid päris kindel olla, mitte kellelegi meist ei tule meelde
s i n u l e juhtunu pärast kivi heita!

LIISA: Tuleb, Mihkel, tuleb!

MIHKEL: Ei tule! Mäletad, mis Sarapiku-isa kord ütles, — oli Mäelt-
Vähkide elu, oli Kohtumeeste elu, nüüd seda enam ei ole, nüüd
on m e i e e l u! Aga kas sa arvad, et see m e i e e l u rajamine
on kerge, et see toimub ilma vastuoludeta... olgu siis meie
ümbruses, olgu siis meis endis?! Eriti, kui me kaotame kõva-
duse, eriti kui me unustame, et võitlus pole veel hoopiski mitte
lõppenud... nagu juhtus see Juhaniga, su vennasega! Saad
aru, mis ma mõtlen?

LIISA: Saan... kallis.

MIHKEL: Saad? Noh, see on tore! *(Väljas hakkab korraga töötama
võimas mootor — selle mürin näib tungivat isegi seintesse,
pannes need tasakesi värisema. Mihkel tõstab sõrme; hoog-
salt, jõuliselt.)* Ahah! Alতোa Kaarel, mu vana kange partisan,
sõidab põllule! *(Talutab Liisa, seda hellalt piha ümbert kinni
hoides, akna juurde, seisavad jälle pisut aega kõrvuti, külg
vastu külge; Mihkel pöördub viimaks, võtab Liisa õlgadest
kinni.)* Noh, sina... mis sa mulle vastad? Mis sa mulle vastad,
tüdruk?

LIISA *(tõuseb äkki kikivarvastele, surub enda kiiresti ja tugevalt
mehe embusse):* Jah... armas. *(Hakkab jälle aknast välja vaa-
tama, pea usaldavalt Mihkli õla najal.)*

*(Traktori mürin ja inimeste rõõmsad hõiked kaugenevad
pikkamisi; päike on otse akende kohale jõudnud; ta valab kogu
suure ruumi üle rõõmsa valgusega, tõstes kõik kuidagi eriliselt
esile — ikka veel kõrvuti seisva mehe ja naise, äsja üles ripu-
tatud maalid, riigijuhtide pildid, tabelid ja diagrammid.)*

Kaanejoonise valmistanud H. Vitsur.

Toimetaja P. Rummo.

Keeleline toimetaja H. Roo.

Ladumisele antud 17. X 1949. Trükkimisele antud 23. XI 1949. Paber 67:95 sm $\frac{1}{16}$.
Trükiarv 3000. Trükitähti trükipoognas 40 760. Trükipoognaid 7,25. Arvutuspoog-
naid 6. MB-08524. Trükikoda „Uhiselu“, Tallinn, Pikk tänav 40/42, Tellim. nr. 2476

На эстонском языке.

А. Якобсон. Наша жизнь.

Trükivigade õiendus.

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
42	1. r. alt	omadus	omandus
64	1. r. alt	toru-	torutada